CHERYL BENARD / EDIT SCHLAFFER ERKEKLER AFA

Cheryl Benard / Edit Schlaffer

ERKEKLER

Kadınlar İçin Bir Kullanma Kılavuzu

AFA
kadın

1953'de New Orleans'ta doğan Cheryl Benard ile 1950 doğumlu Edit Schlaffer Viyana'da "Ludwig Boltzmann Siyaset ve İnsan İlişkileri Araştırma Grubu"nu yönetmektedirler. 1980'li yıllardan bu yana kadınlar ve erkekler hakkkında yaptıkları araştırmalara yer veren kitapları yayınlanmaktadır.

AFA – Kadın: 16
AFA – Yayınları: 151

ISBN 975 – 414 – 085 – 5

Şubat, 1991

©Rowohlt Verlag GmbH, 1988
ONK Ajans

© *Männer – Eine Gebrauchsanweisung für Frauen*
adlı Almanca orijinalinden çevrilen bu kitabın
Türkçe çeviri hakları
AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Gülen Ofset
Kapak: Reyo Basımevi

AFA Yayıncılık A.Ş., Sıhhiye Apt. 19/8 Cağaloğlu – İSTANBUL
☎526 39 80

CHERYL BENARD
EDIT SCHLAFFER

Erkekler

Kadınlar İçin Bir Kullanma Kılavuzu

Çeviren:
Leman Çalışkan

AFA
YAYINLARI

İçindekiler

1. Erkekler Ne Düşünür – Kadınlar Ne İster: Bir Giriş 7
2. Erkeklerle Konuşmak 25
3. Kararlılık – Disiplin – Sorumluluk: Gerçek Bir Erkek 37
4. Çöldeki Yaşam: Kuşkular İçinde Bunalmayan Erkekler 75
5. Saf Mantıksızlığın Eleştirisi: Erkekler ve Akılcılık Mitosu 97
6. Açıklamalı Ataerkillik: Erkekler 123
7. Kadınlar Hata Yapıyor: Sorunlu İlişkiler İçin Form Tutma Alıştırmaları 149
8. Dayanılmaz Erkek: Bir Duygu Sömürücüsünün Analizi 181
9. Maksatlı – Yanılmaz – Sınırlı: Erkekler Gerçekten Böyle Midir? Son Bir Söz 201

1

Erkekler Ne Düşünür – Kadınlar Ne İster

Bir Giriş

Erkekler çıkarlarına, güçlerine ve amaçlarına sarsılmaz ve sımsıkı bir biçimde bağlıdırlar. Onların hayalindeki toplumda bütün bireyler canla başla çıkarlarını gözetir; bu arada güçlüler ayakta kalır, güçsüzlerse duruma boyun eğer ve sömürü belli bir sınırda tutulur, çünkü buhran fazlalığı işleri sekteye uğratır.

Erkekleri değiştirmek isteyen kadınlara burada canı gönülden başarılar dileriz.

Erkeklerden kesinkes yüz çevirmek isteyen kadınları ise, doğrusu, bu ayrıcalıklı yapılarından dolayı içtenlikle kutlarız.

Geri kalan kadınları biz, ya birinci gruptaki kadınların başarılı olduğu ya da ikinci gruptaki kadınların –sistem değişikliğine uygun olarak– kendilerini geliştirdikleri bir geleceğe kavuşturmak istiyoruz.

Aslında erkeklerin kadınlardan çok başka olduklarını her zaman biliyorduk.

Fakat liberal dünya görüşümüze ters düştüğü için bu bilgimizle mücadele ettik; çünkü bütün insanların eşit olmasını, dünyanın güzel, adil ve mutlu olmasını canı gönülden arzu etmiştik! Özgürlük! Kardeşlik!

Gerçek, istediği kadar bastırılsın, uzun süre gizli kalamaz. Evet, erkekler başka türlüdür, bizden çok başka türlüdür. Ama nasıldır?

Bu sorunun cevabını vermek zor değil. İçinde yaşadığımız dünyayı erkekler oluşturmuştur, o halde bu dünya nasılsa onlar da öyledir. Biraz daha ayrıntılı, biraz daha kişisel bilgi almak isteyen, gitsin erkeklere sorsun. Biz de bunu yaptık.

Erkekleri öğrenmenin, kadınlar için kolay olduğu sanılabilir; öyle ya, nihayet her kadın bu matah dostlardan en az biri ile sıkı fıkı yaşamıştır. Yanlış! Eğer kadınlar erkeği, kendi hayat arkadaşları örneği içinde öğrenmeye çalışırlarsa, sayısız metodolojik handikaplarla karşılaşırlar. Önce, objektif sorulara verilen objektif yanıtları subjektifleştirmek gibi bir problem çıkar ortaya. Kadınlar korkar, kırılırlar; kendilerini hakarete uğramış hissederler veya öfkelenip anket formunu yok ederler.

İkincisi, sorguladıkları kişiye son derece misyonerce yaklaşırlar. İnsan, aklını yalnızca vahşileri din yoluna çekmeye, onları putperest törenlerinden vazgeçirmeye takmışsa onlar hakkında pek az şey öğrenebilir.

"Erkeğin yaşam felsefesi", ana hatlarıyla bambaşkadır. Bunun yararlı ve zararlı tarafları vardır. Bu felsefe içinde kadınların düşünmesi gereken yönler, bilmeleri gereken yönler, hem düşünmeleri hem bilmeleri gereken, fakat "kadının yaşam felsefesi" ile asla bağdaşmayacağı için hiçbir zaman kabul edemeyecekleri yönler vardır.

Sanıyoruz, bütün bunlar aşağı yukarı şu şekilde ortaya konabilir: Temelde ruhsal yapı açısından taraflı bir farklılık sözkonusudur; bu, değerlerdeki eşitsizlik, değişik yaşam bağlamları ve toplumun etkisi ile daha da büyüyüp güç kazanır. Bu çarpıklıklar iletişimi güçleştirir ve gerek kadının gerek erkeğin düşünce tarzındaki belli özelliklerin tek taraflı bir biçimde vurgulanmasına yol açar; vurgulanan taraf da her zaman en iyisi sayılmaz.

Erkeklerle yapılan söyleşilerde ilginç, son derece tipik görüşler ortaya çıktı: Kadınların davranışlarına getirdikleri ve haksız diye bir kenara atamayacağımız bazı eleştiriler, yaşam ve iş konularında inandırıcılık dozu yüksek bakış açıları. Sonuçta kendimizi, önceleri şaka yollu ileri sürdüğümüz, ikili bir rolde buluverdik. Tıpkı etnologlar gibiydik: Araştırdıkları halkın düşünce ve inanç yapısı öylesine kendine özgü ve yabancıdır ki, alışılmış değer yargılarıyla ele alınamaz, bu da etnologların bir yargıya varmasını zorlaştırır.

Öncelikle erkeklerle ve yalnız onlarla konuşmamız, başka bir söyleşi ortamı yaratmakla kalmadı, karşımıza da başka bir değerler temeli çıkardı. Daha önceki araştırmalarımızda, birlikte oldukları kadınlardan suçları hakkında oldukça geniş bilgiler aldığımız erkeklerle konuşmalar yapmıştık. Bazen de erkeklerle kadınlardan, kadınlar hakkındaki düşüncelerinden sözetmiştik. Fakat bu kez erkeklerle erkeklerden sözettik, kendileri hakkında, yaşamları hakkında konuştuk. Konuşmalarımızda kadınlar da konu ediliyordu elbette, ama bu konu özel bir yer işgal etmiyordu. Çünkü burada konu, erkekti, onun yaşamında önem verdiği şeylerdi.

Ayrıca erkekler bu kez, bizim şimdiye kadar kullandıklarımızdan farklı kıstaslara göre seçildiler. Şimdiye kadar biz daha çok feminizm sözcüğüne yabancı olmayan ya da zorba veya yaratıcı gücü olan erkeklerle uğraşmıştık.

Bu kez, erkekliğin birinci ve en önemli kriterini yerine getirmiş olan erkekler sözkonusuydu: Erkekler dünyasında rahat hareket eden, sorumluluk taşıyan, başarılı erkekler. Yani, deyim yerindeyse, bunlar erkek egemen toplumun "kalbi"ydiler, hoştular, size kolaylık gösteriyorlardı ve işlerinde yetkiliydiler. Ve bizi düşündüren bazı şeyler söylediler. Çoğunda kadınları eleştirirken bir nefret, kasıt, çirkinlik yoktu, sanki bir takımın (kadınlar takımı) son maçtaki oyununu eleştirir ve hangi oyuncunun nereye konması gerektiğini anlatır gibi sportmence değerlendirme yapıyorlardı. Getirdikleri eleştiriler yer yer son derece yararlıydı.

Kız arkadaşlarımızın çoğunun yanına böyle birer erkek "antrenör" verebilmeyi isterdik, bu onları, özel yaşamlarında olduğu kadar meslek yaşamlarında da birçok hatadan korur, en doğru çıkış yollarını bulmalarını sağlardı. Problemleri çözme konusunda erkeklerin yaklaşımına tarafsızca baktığımızda, kadınların tipik yaklaşımlarına kıyasla bazı bakımlardan çok daha iyi olduklarını kabul etmek zorunda kaldık. Erkekler, en azından bazı tayin edici anlarda onlara yön gösteren ideal durumlarda, oldukça makul görünen bir dizi değerlere ve erdemlere sahipti.

- Erkekler, bir sorunun üstesinden gelme sürecini, durumu kendi lehlerine çevirebilmek için önlerine çıkmış bir fırsat olarak görmeye çalışırlar.
- Erkekler, eninde sonunda her insanın kendinden sorumlu olduğunu ve ancak kendine güvenebileceğini bir olgu olarak kabul ederler.
- Erkekler her şeyin bir bedeli olduğu olgusunu kabullenmişlerdir.
- Erkekler özel yaşamları ile meslekleri arasında pek az fark görürler. İş yaşamlarında sergiledikleri tutum ve davranışı, arkadaşlık ve eş ilişkilerine de uygularlar.

Fakat bu erdemlerin elbette bir de ters yüzü var:

Erkekler anlaşmazlıkları "fırsat" olarak değerlendirdiklerinden sözde sportmence bir tavır takınırlar. Bu hem kişisel hem toplumsal felaketlerle sonuçlanabilir:

- Erkekler, her insanın yalnız kendine güvenebileceği olgusunun arzulanabilir bir ideal olamayacağını, bunun toplumla birlikte gelişme olanağını yokettiğini görmezden gelirler.
- Erkekler, ödenen "bedel"in elde edilen kazançla makul bir orantı oluşturup oluşturmadığını düşünmezler.

Kadınlar da öteki uçta gezinirler!

- Kadınlar için buhran olumsuz bir şeydir; buhran hemen çözülmeli, durum tekrar eski haline dönmelidir. (Yeni durumun belki de daha iyi olabileceği hiç düşünülmez!)
- Kadınlarda vahim bir bağımlılık eğilimi vardır. İyi bir örnek olmak gibi yanlış bir umuda kapılıp kendi "bağımlılık"larıyla bir tür "bağımsızlık arası" durum yaratabileceklerini sanırlar.
- Kadınlar yaşamlarındaki çeşitli alanların birbirleriyle olan bağlantısını yeterince düşünmezler ve bu yüzden amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak bütünlüklü bir hareket tarzına sahip olamazlar.
- Kadınlar işleri ile özel yaşamları arasında pek az ilişki kurarlar. Özel yaşamlarında ya "kuralların geçerli olmadığı"nı ileri sürüp özellikle katı davranırlar ya da özel yaşamlarda ütopik bir güven duygusunun hüküm sürmesi gerektiğini öne sürerek kendilerini korumaya bile gerek görmezler.

Kadınlarla erkeklerin tipik düşünce ve davranış hatalarını karşılaştırınca, bir şey göze çarpıyor. Erkeklere özgü hatalar, içerik olarak dünya için çok tehlikelidir: Tekyanlılık, daha uzun vadedeki sonuçları eksik değerlendirme, gerçek bir işbirliğine ve birlikteliğe girmede yeteneksizlik. Kadınlarsa ge-

nellikle güç sahibi olup politik yazgıya hükmedemediklerinden ancak kendilerine zarar verirler.

İki çözüm yolu var. Ya iki aşırı uç birbirine gittikçe yaklaşıp sonunda birleşerek androjen bir toplum oluşturur ya da kadınlar ve bakış açıları, daha iyi bir karşı güç sergilemek üzere giderek daha fazla üstünlük sağlarlar.

Kadın hareketi, çoğu kez kadınları işgal altındaki bir ülkeyle kıyasladı. Bu kıyaslamayı izleyerek, işgal altındaki bir ülkenin aklı başında insanlarının nasıl bir tavır takınacaklarını düşünebiliriz. "Askeri" alanda yenik düştüklerine göre doğrudan karşı karşıya gelmemeyi yeğleyeceklerdir. Şimdiye kadarki davranışlarını da sürdüremezler, çünkü bu yol onları yenilgiye sürüklemiştir.

Başlarına gelenin haksızlık olduğu düşüncesinde inatla diretmek de bir amaca ulaştırmaz. Bunun örneğini Üçüncü Dünya ülkelerinde görüyoruz. Bütün sorunlarını sömürge dönemine ve ırkçılığa bağlıyorlar ve yapıcı çözüm yolları aramaktan kendilerini alıkoyuyorlar.

Kadın hareketinin en önemli siyasal katkısı, kadınların kesinlikle homojen bir grup olarak tanıtılması oldu: Ortak tarihleri, ortak sorunları, ortak özellikleri ve ortak kültürleri bulunan sosyal ve politik bir grup olarak.

Bu grup üyelerinin, "ezilme" diye de tanımlanan ikinci sınıf olma durumları da ortaktı ve bu, kimin suçlu olduğu sorusunu rahatça cevaplayıp diğer ezilen asil halklarla yakınlığı vurgulamayı kolaylaştırıyordu. Fakat ister ikinci sınıf vatandaşlık, ister ezilme olsun, gerçek şuydu: Dünyanın sosyal düzeni içinde kadınlar ulaşmak istedikleri durumun daima altında ve dışında bırakılmışlardı.

Hoş olmayan bu durumun nasıl meydana geldiğini açıklamak üzere geniş kapsamlı, ilginç, kısmen de inandırıcı, akla yakın denemeler yapıldı. Ekonomik, dinsel, sözde askeri (ilkel anaerkil düzenin erkeklerin darbesi ile yıkılması), sözde

biyolojik (doğum ve çocuk yetiştirme görevinin abartılması) bazı tezler ortaya atıldı.

Fakat erkeklerin hükümranlığı ellerinde tutması sürdü gitti. Bu bir halk olarak kadınların enine boyuna düşünmelerini gerektiren bir olguydu.

Bir halk, tatmin etmeyen bir iktidar şekline nasıl yenik düştüğünü açıklamaya kalkıştığında karşısına türlü yorum olanakları çıkar.

Karşı taraf yenmiştir.

- Çünkü baskıcıdır, emperyalisttir, kötüdür, oysa biz barışçı, iyi, hoş insanlarız ve bu yüzden kendimizi savunamamışızdır;
- Maksatlarının kötü olduğunu zamanında kavrayamamışızdır;
- Çünkü, bizim kafasız/ rüşvetçi/ kralımız/ başkanımız/ kokuşmuş yönetim kadromuz bizi modası geçmiş düşüncelerle ve kâr hırsı içinde felakete sürüklemişlerdir;
- Çünkü biz onun etkisinde fazlaca kalmışızdır ve böylece gerektiği zamanda karşı koyma gücümüzü bulamamışızdır;
- Çünkü daha iyidir.

Bundan gelecek için birtakım sonuçlar çıkarılabilir:

- Biz olduğumuz gibi kalmak zorundayız, tek yapabileceğimiz onların eninde sonunda kötülükleri ve fenalıkları yüzünden kendiliklerinden mahvolup gitmelerini beklemektir. O zamana kadar sabırla tahammül etmeliyiz.
- Ötekiler daha güçlü ve iyi durumda oldukları için onlarla dost olmalı ve pastadan bize de bir parça düşürmenin yollarını aramalıyız.
- Kokuşmuş önderliği yıkmalı, yeniden kendini korumasını ve savunmasını bilen, işlevsel bir toplum olmalıyız.
- Karşımızdakilerin gücünün sırrını öğrenmek için onları iyi-

ce araştırıp incelemeliyiz. Eğer bu sırrı öğrenebilirsek, biz de onlar gibi güçlü olabiliriz.

- Yapısal varlığımızın öz kaynaklarını arayıp bulmamız gerek. Bu zavallı, sefil düşmanların bizi aşağılamaları, aldatmaları, itip kakmaları karşısında düştüğümüz utançtan bizi ahlaki üstünlüğümüzün getirdiği mutluluk kurtaracaktır. İnsan olarak biz daha iyi olduğumuz için zafer bizim olacaktır.

Bu görüşler, yenilmiş ve baskı altına alınmış devletlerin, halkların ve azınlıkların elindeki olanaklarla az çok çakışır.

Bundan sonraki politik girişimlerde buna uygun stratejiler geliştirilir:

- Topluluk, yabancı işgalcilerin düşüncelerini, yaşam biçimlerini, değer yargılarını asla kabullenmeyen, anlaşmaya yanaşmayan, sadece özgürlüğü ve öç almayı düşünen militan bir direniş hareketine katılır.
- Uğradıkları haksızlığı açıkça ve etraflıca dile getirerek yakınmayı sürdürürler, sonunda işgalciler ürker ve yardım projeleri organize ederler.
- Kendi içlerinde bir temizlik kampanyası başlatırlar ve kendi yanlışlarını ve eksikliklerini düzelterek savaştaki yetersizliklerini önlemeye çalışırlar.

Kuşkusuz ülkeler, halklar ve azınlıklar tepkilerini tek bir biçimde gösterip birleşemez, aksine bölünürler. Bir kısmı, militan hareketi seçer; diğeri işgalcilerle birleşir ve işbirlikçi olur; üçüncü grup kendi içine kapanır ve politikanın lafını bile etmek istemez. Bütün bu gruplar sonunda sadece baskıcılara karşı değil, kendi aralarında da savaşmaya başlarlar. Ve içinde bulundukları durum hızla değişmezse o zaman suçu yalnız baskı yapanda değil, baskı altındakilerde de aramaya başlarlar.

Bu tepki biçimlerinin örneklerini yakın tarihte kolayca bulabiliriz:

- Çin, Batı emperyalizmine karşı koyabilmek için gönüllü olarak, kendisini dünyaya karşı kapatmayı seçti.
- Japonya İkinci Dünya Savaşındaki yenilgisinden sonra savaşı kazanan tarafı iyice tanıyıp öğrenmeye ve en zayıf yanını bulup onu oradan vurmaya karar verdi.
- Afrika'daki birçok eski sömürge ülkesi işi inada bindirdi ve bütün uluslararası forumlarda, sömürgeciliğin günahlarını, yeni-sömürgeciliği, emperyalizmi ve oportünizmi enine boyuna eleştirip gözler önüne serecek kadar bu işte uzmanlaştı.
- Devrimci İran, kültürel izolasyonla militan bir saldırganlığı birleştirmeyi yeğledi. Batının ahlaki çöküntüsü, tanrıtanımazlığı, kokuşmuşluğu, cinsel aşırılıkları ile arasındaki tüm bağları kökten koparark İslam medeniyetinin kendini sefaletten, çöküşten ve sömürüden koruyabileceğini ileri sürdü.

Her yaklaşımın olumlu ve olumsuz yanları vardır. Yen dolara kıyasla durmadan yükseliyor, buna karşın Tokyo neredeyse dev bir Times Square görünümünü aldı.

Batı, ırkçılık ve sömürgecilik suçlamaları altında sinmiş durumda, fakat Kara Afrika devletlerinde çöküntü sürüyor ve kurak çöl gittikçe genişliyor.

İran hepimize korku ve dehşet saçıyor, en çok da kendi zavallı halkına; kargalar gibi kapkara ve acılar içinde, evlatlarını Irak'taki mayın tarlalarında yitirip duruyorlar.

Kadın hareketi de bütün bu tepki biçimlerini biliyor. Örneğin Japonya doğrultusundaki feminizm: Bunlar, erkekler karşısında oyunu kazanmaya yemin etmiş, Amerikalı iş kadınları. Ve bunların sonu travestilerin başrollerini paylaştıkları *Wall Street* filminin kahramanlarıyla aynı.

Sonra Afrika örneği feminizm var; Avrupalı feminist kadınların çoğu bu yolda; babaerkillik hakkında içtihatlarla, hiçbir şekilde ve asla onlara benzemeyecekleri iddialarıyla, yayınladıkları manifestolar ve bildirilerle.

Kenya–Tenerife–Algarve–Tirol örneği var; burada az gelişmişlik sıcak ve dinlendirici bir kılığa bürünmüş, bu yüzden turistlerden bol bol bahşiş yağıyor: Bunlar yeni dişiliğin temsilcileri; kendilerine babaerkilliğin kucağında, ayışığı, yün ve fal kâğıtlarından oluşmuş, tropikal güzellikte bir yuva kuracak bir köşecik bulmuşlar.

Bir de İran gericilerinin seçtiği yol var; geri kalan dünyayı hakir görüp acıyan ve kendi sıkı ortodoks kapalı alemine sığınanlar: Bunlar da radikal lesbiyenler.

Bir de feminist olmayan kadının tuttuğu bir yol var, Avusturya yolu. Şu süper devletten biraz koparmak, biraz ötekinden almak, dostça gülümsemek, nazik ve kibar davranmak, kendini küçük ve zararsız göstermek, daha yürekli komşuların başarılarından yararlanmak ve asla kendinden kuşku duymamak. Kadınların çoğu bu yolu seçerler. Ve dünyadaki olayların heyecanından, rekabet kavgalarından uzak, kendi küçücük adalarında kendilerini mutlu hissederler.

Ama başka bir yol da düşünülebilir. Kendini yeniden ele alıp incelemek, başkalarından öğrenmek, hatalardan ders çıkarmak, kendine özgü bir ideali ve amacı olmak. Bu en zor yoldur, pek az devletin ve insanın (kadın ve erkek) bu yolu seçtiğine şaşmamalı.

Erkeklerden çok şey öğrenebiliriz.

"Erkeklerle boy ölçüşmek, çölde ölmek demektir." (Verena Stefan, *Häutungen*, Frauenoffensive, Münih 1976) Verena Stefan'ın bu cümlesini yıllar önce biz etrafı tahrik etmek ama aynı zamanda içten içe onayladığımız için bir bildiride kullanmıştık.

Bu cümle hâlâ doğrudur. Fakat derin düşünüldüğü zaman zayıf yanını ele verir.

Çünkü erkeklerin çölde falan öldükleri yok, aksine eskisinden iyi durumdalar.

İnsanlığın o soylu, ince, zarif yaratığı olan biz kadınların durumuysa hiç de o kadar iyi değil.

Sonuç aşağı yukarı şöyle: Erkekler bir şeyleri temelde doğru yaparken, biz kadınlar bir şeyleri temelde yanlış yapıyoruz.

Erkeğin düşünce ve davranış sistemini öğrenme isteğimizin birinci sebebi işte bu.

İkinci sebep, erkeklerin binlerce yıldan beri bizimle birlikte yaşıyor olmaları. Bu binlerce yılın sonunda herhalde bizde gözlerine çarpan bir şeyle olmuştur. Ne de olsa birlikte yaşama isteğini onlar da duydular. Bizden bir şey istiyorlardı. Başkasından bir şey isteyen kişi, onun yapısını, istenileni verip veremeyeceğini herhalde düşünmüş olmalı. Bu yüzden, ister iyiniyetli isteı üstünkörü ister maksatlı olsun "Acaba erkekler biz kadınlar hakkında ne gibi gözlemler yaptılar?" sorusunu sormak herhalde ilginç olur.

Üçüncü bir sebep daha var. Erkeklerin insana ve dünyaya bakış açısı –sosyal mı yoksa biyolojik nedenlerden mi tartışmasını bir an bir kenara bırakalım– genellikle kadınlardan başka türlüdür. Uygulamada gerekli ahlaktan yoksun olduklarından sık sık kişisel, siyasi ve askeri felaketle sonuçlansa da erkeklerin tartışılmaz bir taktik becerisi vardır. Bir şeyleri harekete geçirebilirler, üstelik genelde kazançlı da çıkarlar; biz, dünya tarihinin zavallıları böyle bir iddiada bulunamayız bile. İkinci Dünya Savaşını yaşamış olan kadınlar ilginç bir gözlemde bulunmuşlardı. En kötü şey, kuşatılmış, açlıktan ölmekte olan ve bombalar altında kalan bir kentte kapanıp kalmak diyorlardı. İnsan cephede hiç değilse bir şeyler yapabiliyordu; ama bir sığınakta insan karanlıkta oturup havaya uçurulmayı beklemekten başka bir şey yapamıyordu.

Bu sevimsiz anıları bilerek tazeledik, çünkü yaşam her zaman güzel yüzünü göstermez; sık sık karşımıza acı, çirkin, üzücü olaylar çıkartır. Bununla beraber, pasif bir biçimde bir mahzende oturup birilerinin çıkış yolunu belirlemesini beklemektense aktif olarak savaşın içine atılmak gene de daha iyidir.

Erkeklerin görüş tarzını önemseyip ele almamızın son bir nedeni daha var.

Bundan yaklaşık oniki yıl önce, kafamızda devamlı dolaşıp duran şeyler için aslında bir kavramın varolduğu ilk kez aklımıza geldi: Feminizm. O gün bugündür bu hareketin dalgalanmalarını yakından izleyip hedeflerine ulaşmaya çalışıyoruz. Bu, kaçınılmaz olarak, erkeklerin bazı dayanılmaz davranış tarzlarını görmemize yol açtı, erkeklerin kadınlar karşısındaki aptallığını, kabalığını, adaletsizliğini yakından yaşadık.

Hepimiz konumuzun kadın olduğu düşüncesindeydik, ezilen, hırpalanan kadın, tarih boyunca kadın, öteki ülkelerdeki kadın ve tabii biz, kendimiz. Fakat bu bir yanılgıydı. Aslında bütün bu yazılı ve sözlü uğraşlar erkekler içindi; erkeklerin yarattığı dünya içindi, erkeklerin bizi içine düşürdüğü durum içindi, bizim onlara karşı beslediğimiz duygular içindi, bizi zorladıkları şeyler içindi, bizi uzak tutmak istedikleri şeyler içindi.

Bütün bunlar insanın nefesini kesecek kadar öğreticiydi ve ilk yılların coşkusu hiçbir şeyle kıyaslanamaz. Bu yıllarda tek tek bilgiler, karanlık duygular dramatik bir biçimde birbirine eklendi ve mantıklı, kapsamlı, derinlemesine politik bir dünya görüşü oluştu.

Fakat araştırmanın ikinci aşamasında hep birden ürktük. Çünkü bir yerde bir gün bir sorunun ortaya atılması kaçınılmaz olmuştu, yani şu soru: Neden kadınlar tek tek veya topluca daha etkili olamadılar ve kendilerini savunmadılar? Hoşlanmadığımız şeyi duymazdan gelmeye, karanlık mesele-

leri deşmemeye ve yanlış cevaplar sunmaya pek yatkındık. Erkekler, tarihi tek yanlı görüşleriyle yazarken bizi dünya tarihinden silip çıkarmışlar, kadın kahramanlarımızdan hiç söz etmemişler, kahramanca eylemlerimizi ihbar etmişlerdi, oysa açıkça göstermemize izin vermedikleri için bu eylemleri ne yumuşak kalıplara sokmuştuk...

Kadınların giriştiği yetersiz karşı propaganda karşısında duyduğumuz hoşnutsuzluğu dile getirirken yumuşaktık, yumuşak ve dayanışma içinde. Buna rağmen konferanslarda, tartışmalarda, yazışmalarda suratımıza tokadı yedik, çünkü efendim, böyle şeyler düşünmek bile yasadışıydı.

Bizim bu satırları yazdığımız şu sırada Gazze'de Filistinlilerle İsrailliler arasında şiddetli çatışmalar sürüyor. Filistinli direnişçilerin arasında kadınların, çocukların, gençlerin, aralarında başı örtülü basma entarili yaşlı köylü anaların ve ihtiyar erkeklerin bulunduğunu her gece televizyon haberlerinde görüyoruz. Ellerine ne geçerse onunla savaşıyorlar: Şişeler, taşlar.

Şansları pek fazla yok, ama bu onları yıldırmıyor. Dövülüyor, kafaları duvarlara çarpılıyor, yerlerde sürüklene sürüklene götürülüp tutuklanıyorlar; hastane yataklarına düşmüş olanların bile uluslararası televizyon ekiplerinin kameralarına bakan gözlerinde isyan ve kararlılık okunuyor.

Dokuz yaşındaki bir Filistinli, yaşam koşullarına kızarak, eline geçirdiği bir şişeyle, silahlı asker topluluğuna karşı savaşabiliyorsa, kadınların kendilerini savunma olanaklarına sahip olmadıkları bahanesi çok zayıf kalır. Gerçi arada büyük bir fark var: Kadınlar bir grup, bir "halk" değillerdi ve bu yüzden toplu bir harekete kalkışamadılar. Kadın hareketi başladığından beri durumun değişmesi gerekirdi, fakat dayanışma içinde olan kadınlar bile çok çekingen bir savunmaya giriştiler. Üstelik onlardan, dişine tırnağına kadar silahlanmış askeri bir işgal kuvvetine karşı savaşmaları bile beklenmiyor!

Kadınların da erkeklerin de yaşam tarzları bugünkü biçimi ile hiç doğal değil, çünkü aşırı uzmanlaşmaya dayalı. Maddi ve manevi olarak kadınlar tıpkı çocuklar gibi bir tür koruma duvarları ardında tutuluyor, bu da tabii gelişmelerini engelliyor. Büyüme süreci, mutlaka sonunda ahlaken iyi bir insan olmayı kapsamaz ama hayatta kalmayı öğretir. Çünkü insan karar vermeyi, başka kişiler hakkında değerlendirme yapmayı, sorumluluk yüklenmeyi, duruma göre davranmayı, planlar yapmayı bilmek gerektiğini anlar, öğrenir. İnsan çocukken başkalarına yaslanır, güvenir, iç tepkilerine ve duygularına uyarak içinde bulunduğu anı yaşar. Aile iyiyse, yuva öğretmeni anlayışlıysa, güzel bir çevrede yaşanıyorsa, çocukluk çok güzel bir şey olabilir, ama ancak bu koşullar altında. Çünkü çocuk kesinlikle çevreye bağımlıdır, bu da çok zaman acı, üzücü ve kaba olabilir.

Bu yüzden ve insanın gelişme içgüdüsüne uyduğu için, en ideal ilişki içinde bulunan çocuklar bile, bıkıp usanmadan daha geniş bir bağımsızlığa, başlarına buyruk olmaya heves edip dururlar. Bu da tabii karşıt duygular içinde şiddetli bocalamalar geçirmeden, yani bizim şu ünlü gelişme bozuklukları olgusunu sergilemeden yürümez.

Yetişmekte olan insan en geç ergenlik çağına geldiğinde özgürlüğün ne denli zor ve aynı zamanda aldatıcı bir şey olduğunu kavrar. Kadınların çoğu bu acı gerçeği görmezden gelir. Bağımlılığın erdemli yanlarını korumak isterler. Fakat bunun bir bedeli vardır: Yaşam boyu başka birine, onun kapris-lerine, adaletine, iradesine tabi olma bedelidir bu; tıpkı bir annenin çocuk için taşıdığı önem gibi bu başkası da o kadar önemlidir ki, kadın onun biraz ilgisini çekebilmek için her şeyi yapar; bağımlılık başka türlü katlanılamaz ayrıca mazur da gösterilemez.

Pek çok kadın, evlilikte ve aşk ilişkisinde, annesi vergi be-

yannamesi doldurmak zorunda olan dört yaşında bir kız çocuğu gibi hareket eder. Kız çocuk, bütün gün annesinin işinden dönüp onunla oynamasını beklemiştir. Annesi yorucu bir gün geçirmiştir, daha da işi bitmiş değildir. Kızını mantıklı davranması için ikna etmeye çalışır, daha sonra oynama sözü verir, başka güzel bir uğraşa ilgisini çekmeye çalışır. Kız ise her çareye baş vurur: Yaltaklanır, kızar, bağırır, ağlar. Annesinin neden böyle davrandığını anlayamaz, çünkü kendini onun yerine koyması mümkün değildir. Anne hem kendini suçlu hisseder, hem sinirlenir.

Başarılı olmuş erkekler bize evlilikle ilgili sorunlarını anlattıklarında yukardaki durum, bazı ufak değişikliklerle sık sık karşımıza çıktı. Bazı erkekler bu durumdan kendileri sorumluydular: Ya eşlerinin "çalışmasını" bir onur meselesi yapmışlardı ya da eşlerinin mesleğini herhangi bir nedenle kıskanmışlardı. Çok az sayıda kadın kültürel faaliyetlerde bulunarak ya da hobilerle uğraşarak bütün bir günü doldurmayı başarabiliyordu. Daha sık rastlanan durum ise şuydu: Karısının mutlu ve anlamlı bir yaşam sürdürmesini, her şeyi yalnızca kendi omuzlarına yıkmaması için bir şeylerle meşgul olmasını isteyen, öte yandan bu işin karısı için fazla önemli olmasını bilinçli ya da bilinçsiz engelleyen erkek, gerçi karısını "bir şeyler yapması" için yüreklendirir ama tek başına bu "bir şeyler yapma lafı" ve bu yönde getirdiği öneriler bile bu işin yalnızca ve yalnızca önemsiz bir şey olabileceğini açıkça kanıtlar. Ve kadınlar da bu tuzağa seve seve düşerler.

Erkek düşüncesinin başlıca koşulu, kişilerin ne istediklerini bilmeleri ve bunu uygulamalarıdır. Bu düşünce sistemi içinde dostluğun ve dayanışmanın da yeri yok değil. Kadın olsun erkek olsun, birinin başarısından kendisine de pay çıkacaksa ona yardım edilir, kadın veya erkek, birinden kişisel olarak hoşlanılıyor ya da ona karşı belli bir sorumluluk hissediliyor-

sa yardım edilir, biri karşısında itibarlı olmak isteniyorsa da yardım edilebilir. Buna karşın, ne istediğini bilmeyenlere, kolayca hedefini değiştirenlere, ortaya bir şey koyamayanlara tahammül edilmez.

Demek ki, biz burada erkeklerin davranış biçimlerini beğeniyle öne çıkartırken aslında "erkekçe" bir davranış biçiminden sözetmiş olmuyoruz, aksine yetişkin, bağımsız bir kimsenin davranışlarını kastediyoruz. Erkekler bu özellikleri daha çok taşıyorlarsa, bu onların daha olgunlaşmış, daha bağımsız biryaşam sürebilmelerindendir, çünkü toplum (aileler) onlardan hep bunu beklemiştir. Bu özellikler, amacı ne olursa olsun, objektif özelliklerdir. Bunu kavramak çok önemlidir, çünkü erkeklerin bu özelliklerini benimsemek demek, bundan böyle erkek gibi yaşamak anlamına gelmez. (Bu ne kişisel olarak ne de toplumun ilerlemesi açısından bir kazanç olurdu.)

Davranış biçimlerine bir "araç" gözü ile bakalım. Bu araçlarla bir hastane, bir kışla veya bir toplama kampı yaptırılabilir; belli kimyasal maddelerle muhteşem bir havai fişek de imal edilebilir, cephane de; bir uçakla Tenerife Adasına turist de taşınabilir, Vietnam'a asker de gönderilebilir. Eskiden, tipik tutucu kadınca görüşümüzle biz de, bilginin, özgürlüğün ve sorumluluğun kaçınılmaz olarak iyi insanı ortaya çıkaracağını söylerdik. Ne saflıkmış! Erkekleri İranlı üniversite öğrencilerine benzetebiliriz: Batı üniversitelerinde teknik ve tıbbi bilgileri okuyup mezun oluyorlar, sonra yurtlarına, Humeyni'nin yanına dönüp bilgilerini, akıllarını terörün hizmetine sunuyorlar. Hedefini şaşırmayan öldürücü silahlar yapılıyorsa ve hırsızların elleri tıbben kusursuz bir şekilde de olsa kesiliveriyorsa bunda tekniğin ve tıp ilminin suçu ne?

Erkek düşüncesinin çeşitli erdemlerini burada yüceltmekle biz, onların iliklerine kadar mantıksız, yaşamı yorumlayışları korkunç, ruhsal durumları esef verici, toplumsal gö-

rüşleri çağdışı değildir demek istemiyoruz. Her şeye karşın bize öğretmenlik yapabilirler. Bunda gücenecek bir şey yok. Romalılar, Yunanlı esirlerden hoca tutarlardı, öğrenim konusu başka, otorite konusu başka. Akıllı kadın, kendine sunulan kültür devrimi şansını kullanır ve korkak köylüler gibi hâlâ modası geçmiş inanç kırıntılarına yapışıp kalmaz.

2
Erkeklerle Konuşmak

Konuştuğumuz birinci, ikinci, üçüncü, hatta dördüncü erkekten sonra, bu erkeğin yaşamını sımsıkı elinde tuttuğuna, sorunlarını kolayca kendi iradesiyle çözdüğüne, inişlerden çıkışlardan anlamlı dersler çıkardığına, esasen yaşamında son derece mantıklı ve ahenkli bir felsefenin hakim olduğuna inanabilirdik.

Fakat beşinci, altıncı ve yedinci erkek de aynı kayıtsız güler yüzle karşımıza çıkınca duraksadık. Biz onları çok başka türlü tanıyorduk.

Biz onların hırslanabildiklerini, alçalabildiklerini, hep haklı çıkmaya çalıştıklarını, gerektiğinde kaba kuvvete başvurduklarını biliyorduk; cinselliklerini bozuk paraya çevirip bir porno gösteri aracının deliğinden attıklarını, bir yandan şişinip böbürlendiklerini, öte yandan deri elbiseli bir sokak kadınından çok para karşılığında hakaret görüp görünürde eziyet çekmekten hoşlandıklarını biliyorduk.

Yoksa utanmadan bize yalan mı söylemişlerdi?

Bugüne kadar yaptığımız röportajlarda muhataplarımız esas olarak kadınlardı. Çoğunlukla konumuz kadın evlerine sığınmış kadınların evliliklerinde uğradıkları şiddet olaylarıydı veya kadınlar boşanmak üzereydiler ve ilişkinin neden ayrılık noktasına geldiğini açıklıyorlardı. Bazen genel konulara da değindiğimiz oluyordu: Kadınların yaşamlarını nasıl yorumladıklarını, umutlarının ne olduğunu ve ne gibi öncelikleri bulunduğunu merak ediyorduk. Bazen öyle durumlarla karşılaşıyorduk ki, neyi nasıl soracağımızı bilemez oluyorduk. O zaman konuşmalarıyla kadınlar bize yardımcı oluyordu, çünkü konuyu bizimle birlikte inceleyip olayın "özüne" inmek onların da çok hoşuna gidiyordu.

Konuşmalarımız kural olarak son derece yoğun ve ciddi geçiyordu. Belli bir amaç için buluşuyorduk, yani bir kadınla yaşamı hakkında veya yaşamının bir yönü hakkında konuşmak üzere toplanıyorduk. Bu röportaja razı olmakla kadın da zaten bu amacı benimsemiş oluyordu. O gün yapmakta olduğumuz araştırmanın amacını anlattıktan sonra temel ilkemizi açıklıyorduk: Kadınların ismi genelde saklı tutulurdu. Kadın bizi tanımıyordu ve belki de bir daha hiç görmeyecekti, böylece karşımızda bir "imaj" yaratma telaşına düşmeyecekti. Kadınların bir kısmı bizimle aynı dünya görüşünü paylaşan kimselerdi, bazı kadınlar da, konuşmalarından çıkardığımız kadarıyla, sosyal ve politik kararsızlık içindeydiler ve bizim dünya görüşümüze aldırış ettikleri yoktu. Bizden başka türlü düşünen kadınlar da vardı ve bizimle görüşlerini tartışmayı ilginç buluyorlardı. Kural olarak bizim görevimiz, anlayışlı ve tarafsız olmaktı. Ama çoğu zaman bu röportajlar tepkilerimizi gizleyemediğimiz sohbetlere dönüşüyordu; kadınlar karşı sorular soruyor ya da bizim sorularımızı yorumluyorlardı.

Bu çeşit konuşmalar, özel bir ilişki biçimine yol açıyordu. Kadınlar, kendi ifadelerine göre, dolaylı olarak yaşamları-

nın ve sorunlarının bir analizini yapma şansını elde ediyorlardı. Bu tür bir konuşma, sağlıklı yürüyecekse, "Röportajı yapan"dan son derece yüksek bir konsantrasyon ve duyumsama yeteneği ister. "Duyumsayabilen" kimse, kendini karşısındakinin yerine koyabilir ve bir saatliğine onunla aynı şeyleri hisseder. Birçok gazeteci bu deneyimi yaşamıştır. Saldırgan yazılarıyla ünlü bir gazete röportajcısı hakkında anlatılan bir fıkrayı da zaman zaman hatırlamak zorunda kaldık. Her yaptığı röportajdan, konuştuğu kişinin tavrı, özelliği, kişiliği ve görüş tarzı ile dopdolu olarak dönermiş. Onun konuşmalarını duyan, röportaj yaptığı kişilere beslediği hayranlığı dinleyen meslektaşları onu ikiyüzlü biri olarak nitelerlermiş: Gazeteci, çok hoşlanmışa benzediği adamın anlattıklarını pür dikkat dinler, sonra da bu kişiyi her yönüyle teşhir eden soğukkanlı bir makale kaleme alırmış. Derken, bir gün, gene ünlü bir çağdaşıyla yaptığı üç saatlik söyleşinin sonunda bu adama hayranlığını dile getiriyormuş. Arkadaşları: "Seni duyan da, onu sevdiğini zanneder," demişler.

Gazeteci: "Severim zaten," demiş. "Daktilomun önüne oturuncaya kadar herkesi severim."

Bu hikayenin gerçek bir tarafı var: Konuştuğumuz kişi her zaman sevimli olmayabilir, insan bazen onun yaşamı ve tutumu karşısında dehşete kapılabilir. Fakat onun yaşamına daldığımız o birkaç saatte, değerlendirme yapıp onun hakkında bir yargıya varmak olmaz. Yalan dolana başvurmadan, ayrıntılarıyla aktardığı oranda subjektif görüşünü paylaşmak gerekir. Cezaevlerinde bir yakınını öldürmüş katillerle röportaj yaptığımızda bile konuşmanın kendine özgü kuralları olduğunu saptadık. Bu insanlar için davranışları kendi içinde bir gerçek barındırıyordu. Pişman olabilir, haklı olduklarını iddia edebilir, bazen işin nasıl olup da bu hale vardığını tam olarak anlayamayabilirler, fakat kesin bir subjektiflik içinde anlattıkları olay büyüleyicidir. Röportaj bitince, insan gene beş adım geriler, toplumla kendi ahlak anlayışının beslediği mesafeye geri çekilip karar verir, kıyaslamalar yapar, fikir yü-

rütür. Mahkum da edebilir, kabul etmeyebilir de, dışlayabilir de, sebepleri anlayabilir ve örnekleyebilir de.

Bizim erkeklerle yaptığımız konuşmalarda bambaşka bir sorunumuz oldu, yani nerede olduğumuzu bilemiyorduk, pusulayı şaşırmıştık. Erkekler, bize hep birbirinin aynı gibi görünüyordu, yaşları, işleri, eğitimleri, politik konumları birbirine benziyordu, gerçekten öyle miydiler? Alışılagelmiş deyimleri, sözcükleri, süslü lafları kullanıyorlardı ama acaba aynı şeyi mi kastediyorlardı? Röportaj yapacağımız erkeklerin aşırı ketum davranacaklarını, soruları geçiştirmeye çalışacaklarını sanıyorduk, oysa istekle ve açık açık konuşuyorlardı. – Ya da bu, açık vermemenin daha incelikli bir yolu muydu?

Bu kuşkunun genelde kadınlara yakıştırılan paranoyayla hiçbir ilgisi yoktu, konuşmaları birbirleriyle kıyasladığımızda kuşku kendiliğinden ortaya çıktı. Konuştuğumuz birinci, ikinci, üçüncü, hatta dördüncü erkekten sonra; bu erkeğin yaşamını sımsıkı elinde tuttuğuna, sorunlarını kolayca kendi iradesiyle çözdüğüne, inişlerden çıkışlardan anlamlı dersler çıkardığına, yaşamında son derece mantıklı ve ahenkli bir felsefenin hakim olduğuna inanabilirdik, inandık da. Belki kontrol ve düzeltme olanağımız olmasaydı, beşinci erkeğin tespitlerine de inanırdık. Bir an, ifadelerin doğruluğunu anlamak için erkeklerin sözünü ettiği kadınlarla konuşmayı düşündük, acaba bu kadınların hepsine, gerçekten söylendiği gibi nazik ve dürüst davranılmış mıydı, acaba kadınlar kendi görevlerinden memnun muydular, kocalarının kaçamaklarını, % 99 iş gereği olan yokluklarını anlayışla karşılayıp kabullenebiliyorlar mıydı? Doğrusu bilmek isterdik, acaba insanın yaşamını mükemmelleştirmesi, yepyeni sıkıntısız bir hayat sürmesi "dersleri" arasında kalp krizlerinin, mide kanserlerinin de yeri var mıydı? Acaba bu beyler, söyledikleri gibi, mevkilerine, saygınlıklarına ve paralarına rağmen eşlerine üstünlük taslamadıklarını göstermek için kahvaltıyı onların yatağına götürüyorlar mıydı gerçekten? Fakat biz bu kontrol konuşmasını yapmamaya karar verdik.

Bunun birçok nedeni vardı:

Bir kere, eğer insan karşısındakinin yalan söyleyeceğini peşinen düşünüyorsa, onunla açık açık konuşamaz. Ama röportajımızı bir kontrol olarak değil de bir görüş tamamlaması olarak adlandırarak bu sorundan belki kaçınabilirdik. Yeniden düşündük, acaba bu ek görüşmeleri yapmalı mıydık? İçimizdeki etnolojik temele dayalı olduğunu sandığımız kuşku, bizi gene duraksattı.

Biz, bu kez, belli bir sorunu objektif olarak aydınlatmayı, belirgin bir soruya cevap aramayı amaçlamıyorduk, biz, belli bir grup erkeğin kendi yaşamlarını nasıl gördüklerini öğrenmek istiyorduk. Bu nedenle, ister doğru ister yalan olsun, bu erkeklerin kendi yaşamlarını nasıl anlattıklarını belgelemek önemliydi. Çünkü dürüst olmayan ifadeler de, nihayet konuşanın görüşünü yansıtır. İletilmek istenen hangi tabloydu ve neden? Kendini şöyle değil de böyle göstermenin, karşısında oturan insanla bir ilgisi mi var? Bu erkekler kendi söylediklerine inanıyorlar mı? İnanmıyorlarsa, mantıküstü birtakım kurallara mı uyuyorlar?

Nasıl yaşarlar, neye inanırlar, neyi önemserler, davranışlarının anlamı nedir? Yabancı halklarla karşılaşan etnologlar, hep bu sorularla boğuşurlar. Ve eğer iyi etnologlarsa cevapları baştan hazır değildir. Bu halkları önceden başka etnologlar da incelemiş olsa bile durum değişmez.

Kötü bir turist, yabancı bir ülkeye, kendi beklentileri doğrultusunda bakar; yerli halka kuşkuyla yaklaşır. Kendisi gibi insanlardan oluşan küçük gruplarla birlikte gezer, böylece yolculuğunu kendi bildik kültür çevresinden uzaklaşmadan küçük kafilesinin güvencesi altında tamamlayabilir.

İyi bir turist, yabancı çevreden etkilenir, görgüsünü, bilgisini bir yana bırakır; çünkü burada gördüğü ve işittiği şeylerin ancak kendi bağlamları içinde bir anlamı olduğunu bilir. Oteldeki rehberlik broşürlerinin içindeki bilgilerle ve akşam yemeği sırasındaki yerli folklor gösterileriyle yetinmesi yanlış olacaktır.

Ve tabii, bütün saflıklarıyla aldatılan, soyulan, her şeyin dışında kalan, alay edilen, hiçbir şey göremeyen ve hiçbir şey öğrenemeyen aptal turistler de vardır. Elbette biz bu tip turistlerden olmak istemiyorduk. Onun için, aldanacak mıyız, öyle ise bunun derecesi ne olur sorusunu kendimize sormamız gerekiyordu.

Bu soruyu enine boyuna ve hep değişik yönlerden uzun uzun tartıştık. Erkekler, bu kadar mantıklı, akıllı ve derin görüşlü olamazlardı. Biz onları bambaşka yönleriyle de tanıyordu pekâlâ: Adil değillerdi, kapalı kutuydular, özellikle aileleri ve eşleri beklemedikleri anda şiddetli bir acıyla sarsıldıklarında belirgin bir biçimde ortaya çıkan mantıkdışı bir bağlanma korkusu taşırlardı. Onların o görünürdeki sevimlilikleriyle bağdaşmayan bazı şeyler biliyorduk haklarında. Onların hırslanabildiklerini, alçalabildiklerini, hep haklı çıkmaya çalıştıklarını, kaba kuvvete başvurduklarını biliyorduk; cinselliklerini bozuk paraya çevirip bir porno gösteri aracının deliğinden attıklarını, bir yandan şişinip böbürlendiklerini, öte yandan deri elbiseli bir sokak kadınından çok para karşılığında hakaret görüp görünürde eziyet çekmekten hoşlandıklarını biliyorduk. Erkeklerin birbirlerine hayatı zehir ettiklerini ve sonunda mide kanserinden, kalp krizinden ölüp gittiklerini biliyorduk. Daha neler, neler.

Elbette karşımızda oturmuş, sorunlarını ve karşılaştıkları zorlukları bir Budist rahatlığı içinde, sanki uyuma giden o uzun yolda aşmaları gereken küçük engeller, eğlenceli hikayeler ya da önemsenmeye değmeyecek sıkıntılarmış gibi aktaran bu esprili, soğukkanlı, anlayışlı, üstün erkeklerin de, bu adamlardan olup olmadığını bilmiyorduk. Öteki kitaplarımızda sözünü ettiğimiz erkekler bunlar olamazdı; kız arkadaşlarımızın yakındığı, kadın dergilerinin yazdığı, boşanma avukatlarının ve evlilik rahberlerinin uğraştığı adamlar da bunlar olamazdı. Öte yandan... tamamen bir rastlantı eseri, biz bu derece sıradışı bir seçim yapmış olabilir miydik? Bir sürü yaşama hakim, ilişkilerinde dengeli, hoş, sevimli erkeğin arası-

na düşmüş olamazdık herhalde? Üstelik, bu röportaj için farklı seçimler yapmıştık, değişik yaş ve meslek gruplarından dünya görüşü, yaşamı, politik eğilimi ve aile kökeni farklı, kişiler seçmiştik.

Yoksa önemli bir sır mıydı keşfettiğimiz – erkekler kendileriyle birlikte yaşanmadığı veya çalışılmadığı zamanlarda hoş ve çekici mi oluyorlardı? Yoksa bir röportaj, bir konuşma, birlikte yemeğe çıkma ve kısa süreli eğlence bahanesiyle arasıra biraraya gelmenin dışında karşı cinsle görüşmemek mi tavsiye edilirdi? Yoksa utanmadan bize yalan mı söylemişlerdi?

Bütün bu olanakları kadınlarla tartıştık, düşündük taşındık ve ortaya çeşitli tezler attık. Sonra kuşkularımızı bazı erkek meslektaşlarımıza ve tanıdıklarımıza –ve röportaj yaptığımız erkeklere – açtık. Onlar öyle uzun boylu düşünmediler, tartışmadılar, ortaya fikir de atmadılar, sadece anlamamış ve inanmamış gözlerle yüzümüze bakakaldılar. Erkekler bizi süslü yaşam hikayeleri, pembe masallar veya düpedüz yalanla uyuttular diye mi soruyorduk? Eee... gayet tabii. Elbette... biz ne sanıyormuşuz? Evet... başka ne olabilirdi ki? İçlerinden bir ikisi şaşkınlıkla başlarını salladı, birkaçı yan gözle bizi süzüp saflık numarası yaparak kendileriyle dalga geçtiğimizden kuşkulandılar.

"Ama neden bize yalan söylemeleri gerek?" diye hayretle sorduk.

"Ama size ne diye doğruyu söylesinler?" karşılığını vermişti erkekler aynı şaşkınlıkla.

Ve biz, temel hareket noktasındaki ilk uyumsuzlukla karşı karşıya geldiğimizi anladık.

Bir kadın kendisine soru sorulmasını kabul etmişse, onun gerçeği, kendi gerçeğini söyleyeceği kural olarak kesindir; tabii politikacı ya da başka bir ünlü şahsiyetse durum değişir, onlar röportajı kamuoyunda duyulsun diye verdiklerinden kendilerini olduklarından farklı göstermeleri ya da bazı şeyleri saklamaları için haklı nedenleri vardır. Biz kadınlar için bunda şaşılacak bir yan yoktur, aksine çok açık ve doğal-

dır bu. Hem kadın niçin yalan söylesin? Hiç kimse onun adını öğrenmeyecekti; kendini çevresine eskiden olduğu gibi gene nasıl isterse öyle tanıtabilirdi. İtibarını zedeleyebilecek veya ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecek cansıkıcı ve utandırıcı ayrıntıları sadece biz öğrenmiş oluyorduk ve röportajı bitirince, onun yaşamından çıkıp gidecektik. Onun için kendisi hakkında bir izlenim edinmiş olsak bile, buna aldırış etmezdi. Kadın, ona, kötü niyetle bir zarar vermeyeceğimiz konusunda bize güvenebilirdi (eğer ilk karşılaşmamızda belirgin bir antipati sezmemişse ve ilk görüşmede anlattığı özel konularda doğru tepkiyi vermişsek). Çünkü ona zarar vermek için bir nedenimiz yoktu. Hakkında ne düşüneceğimizin kendisince önemi yoksa da, yaptığı açıklamaları küçümseyerek karşılamayacağımızdan, aksine ona sempati duyacağımızdan kesinlikle emin olabilirdi. Kadınlar arasında dostluk, subjektif yakınlaşmalardan doğar; kadınlar birbirlerinden hoşlanıyorlarsa, bunu, kendilerine ait herhangi "olumsuz bir bilgiyi" karşısındakine açıklayarak kanıtlar. Çünkü yakınlık, karşılıklı olarak insanların birbirlerine zaaflarını, noksanlıklarını ve hatalarını açmalarıyla kurulur ve yaşatılır. Bir kadın mantığı içersinde, röportaj yaptığımız kadınların, biz düşmanca bir tavır takınmadıkça, bize gerçeği söylememeleri için "hiçbir neden"leri yoktu.

Yavaş yavaş anlıyorduk ki, erkeklerin "yalan" söyleyip söylemeyeceği konusunu araştırmaya kalkmamız bir hataydı. Önemli olan ifadelerin doğruluğu değildi, hareket noktalarıydı.

"Ne diye bize yalan söyleme ihtiyacını hissetsinler ki?" diye sormuştuk.

"Ne diye size doğruyu söylesinler?" karşılığını vermişlerdi danıştığımız erkekler.

Bizimle konuşmaya gönüllü olarak razı oldukları için diye cevap vermiştik. Dürüst olmayacaklarsa, neden bunu yap-

tılar? Eğer duvarın arkasında kalacaklar, bizim içeriye bakmamıza izin vermeyeceklerse, konuşma önerimizi geri çevirmeleri gerekirdi, diye mantık yürütüyorduk.

Erkekler, hayır, hayır diyorlardı. Biz yanlış düşünüyormuşuz. Evet, röportaja gerçekten razı olmuş olabilirlermiş. Ama neden bizim kurallarımızı kabul etsinlermiş? Bizimle konuşmalarının kendilerine göre başka nedenleri de olabilirmiş, bize yaşamlarını şu ya da bu türlü anlatırken kendi düsturlarına uyarlarmış. Canları eğlenmek istemiş? Belki süslü püslü bir yaşam öyküsünün etkisini ölçmek istemişler de biz de denek olma ayrıcalığını tatmışız? Danışman olarak başvurduğumuz erkekler, en umulmadık şeyin, röportaj yaptığımız erkeklerin bize, çıplak gerçeği anlatmaları olacağı kanısındaydılar. Hem neden anlatsınlarmış? Ne sebeple, bize açılsınlar, bize sırlarını söylesinler ve karşımızda küçük düşsünlermiş?

Görüşme yaptığımız kadınlar, bizimle konuşurken kendi iç alemlerinin derinliklerinden daha neler bulup çıkarabileceklerini bütün içtenlikleriyle, hiç çekinmeden düşünürlerdi. Bunu, bu işi açıkça çekici buldukları için yaparlardı: Havva için gerçeğin elması dayanılmaz bir çekiciliktedir.

Röportaj yapılan erkekler, üzerindeki çatlakları, kırıkları bile hesaplanıp amaca uydurulmuş dümdüz bir yüzey sunuyorlardı bize. Bizim açımızdan bakıldığında, belki bunu yapmaları için hiçbir "neden" yoktu ortada: Onları bir daha görmeyecektik, arkadaşlarını tanımazdık ve kendileri ile kişisel olarak ilgili değildik. Fakat anlaşılan, subjektif gerçeklerin objektif olgularla ilişkisinin araştırılması erkeklere pek öyle dayanılmaz çekicilikte görünmüyordu, tam tersine! Kendi koydukları sınırları niye koruyor, kendi imajlarını niye savunuyorlardı öyleyse? Belki, adetlerini bozmamak için. Belki bizim yapacağımız röportajı bir sağlık koşusu gibi görüyorlardı ve bu yüzden –işi başından aşkın bir işadamı için– şaşılacak kadar kısa sürede ve sevinerek bize hemen bir randevu verdi-

ler. Belki de röportajı bir çeşit top oyunu gibi görüyorlardı: İnsan oyunda da karşısındaki rakibe –en iyi arkadaşı olsa bile– zayıf tarafını belli etmek istemez, aksine "kazanmak" ister.

Belki kendi çizdikleri profilleri öylesine iliklerine kemiklerine sinmişti ki, kendilerini araştırmak, incelemek artık olanaksızlaşmıştı. Hele kadın kısmının önünde asla; aslında, yeniden korunma, saklanma gerektireceği için erkekler önünde de yapılmazdı.

Belki de bu erkekler için kişisel gerçeklerin araştırılması –kişisel eksikliklerin, hataların, kötü alışkanlıkların ve korkuların su yüzüne çıkması da kaçınılmaz olacaktı– zahmete değmezdi, aksine bunlar hoş olmayan, üzücü şeylerdi, insan bütün gücüyle bundan kaçınmalıydı.

Özellikle bu noktaya dikkat edince, röportajlarda bu açıklamaların çeşitli kanıtlarını bulduk. Kadınlar yaşamlarındaki buhranlı anları, özellikle ders alınması gereken kilit dönemler olarak görürken, erkeklerin çoğu bu anları istisna olarak değerlendirip önemsizleştirmeye çalışırlar. Ya da unutmaya: "Sonra, bunu artık düşünmemeye karar verdim."

3

Kararlılık – Disiplin – Sorumluluk

Gerçek Bir Erkek

Justus, Adrian, Marco, O.B. ve Gustav yaşamlarını bir çizgiye oturtma gayreti içindeydiler. Bunu yaparken başka bir çağın eskimiş, unutulmuş değerlerine başvuruyorlardı; gerçi gülünç olma tehlikesini bildikleri için biraz ürkektiler, fakat gene de bazı şeylerin fazla erken ve haksızca uygarlığın ve kültür tarihinin çöp tenekesine atıldığını düşünmekten kendilerini alamıyorlardı.

Kararlılık, disiplin, sorumluluk – bunlar kulağımıza modası geçmiş sözcükler gibi geliyor. Sadece geride kalmış değil, bir anlamda samimiyetten de yoksun: Kim bu sözcükleri duyduğunda aklına yalancılık, hilekârlık, tutuculuk kavramlarını getirmez?

Değerlendirmelere bu tür çağdaş yorumlar getirirken özellikle dikkatli olmalıyız: Yeni değerlendirmenin özgürlük ve aydınlanma ile gerçek bir ilişkisi mi var yoksa sözkonusu olan, manipülasyonun yeni bir türü mü; bu konuda çok uyanık davranmak gerekir.

"Kararlılık" ve "kendine hakim olma"; bunlar artık bizce, insanı doğrudan psikanalist koltuğuna sürükleyecek kötü bir tutukluğun belirtileridir. "Görev", ertesi gün buz dansında tüm hünerini gösterebilmek için önce insanın asık yüzlü hakemler önünde, buz üstünde kusursuz bir dolu sekiz çizmek zorunda olmasıdır. "Sorumluluğa" gelince, bu da herhangi bir skandal sonunda yapılan basın toplantısında insanların birbirine yıkmaya çalıştığı şeydir.

Bu bölümde sözü edilen erkeklerde hoşumuza giden –daha doğrusu bizi etkileyen– hiç değilse, yaşamlarını bir çizgiye oturtma gayretleri oldu. Bunu yaparken başka bir çağın, eskimiş unutulmuş değerlerine başvuruyorlardı; gerçi gülünç olma tehlikesini bildikleri için biraz ürkektiler, fakat gene de bazı şeylerin, fazla erken ve haksızca uygarlığın ve kültür tarihinin çöp tenekesine atıldığını düşünmekten kendilerini alamıyorlardı.

Bu kategorideki erkekler, esas anlamda örnek alınmış değiller. En başta kadınlara karşı tutumlarında çok sorunlu oldukları belli; belki de tavırlarını düzeltmelerini gerektirecek ve sonuçta kendi durumlarının göreceli olarak kötüleşmesine yol açacak birçok şeyi bilinçli olarak aksettirmediler.

Fakat, problemleri ele alış biçimleri, düşündürücü.

Babaerkilliğin de kendine özgü erdemleri vardı. Biz kadınlar, feminist kültür devriminin bir ganimeti olarak bundan yararlansak ne çıkardı?

Justus B. 42 yaşında, operatör. Konuşmamıza aracı olan dostumuz adamı hemen tanıyacağımızı, çünkü çok yakışıklı olduğunu söylemişti. Doğruymuş, Justus B. gerçekten çok güzel bir adam. Soylu bir yüz, neredeyse klasik sayılacak hatlar, büyüleyici mavi gözler; bu yakışıklılığıyla şimdi onu beklediğimiz ilkyardım merkezinden çok Karaormanlardaki bir kliniğe yakışırdı. İlkyardım merkezinde, durumu içler acısı bir sürü yaralı, ne dediğini bilmeden sayıklayıp duran uyuşturucu müptelası ve sedyelerine çökmüş ihtiyarlar arasında oturmuş, yorgun, bunalmış hemşirelerin çırpınışlarını izliyoruz.

Justus'un böylesine yakışıklı, hoş, kendinden emin ve aydın görünüşünü cezalandırmak istercesine ona, uğradığı hayal kırıklıklarının neler olduğunu sorduk.

"Evet, insanın gençliğindeki hayalleri aynen gerçekleşmiyor. İnsanın gerçeği kabullenmesi gerek. Bazı meslektaşlarımın mesleklerinde yükselmek uğruna her şeyi yapmaları adeta cesetleri çiğnemeleri, bende hayal kırıklığına sebep oldu. Doğru söylüyorum, kelime tam yerindedir. Aynen öyle olmuştur. Hastane kurumu mu, hayır, bana zor gelmedi hiç. Altta olmuş, üstte olmuş, uyum sağlamak gerek, bu açık bir şey. Buna hiç önem vermedim. Nasıl veririm? Üniversiteden çıkmışsın, bir şey bilmiyorsun, sonra biri gelip, "Şimdi şunu şöyle yap!" diyor, ister istemez seviniyorsun. Hayır, eğer bana yaşamın bedelini soracak olursanız, derim ki: Hafifliğimi kaybettim. İnsanın erişemeyeceği bazı şeylerin bulunduğunu kabul etmesi gerekiyor, ne kadar çabalarsanız çabalayın, olmuyor.

Sonra insan, bu olmadan da yapabildiğini görüyor ve bel-

ki daha sonra ötekinden de, berikinden de vazgeçebiliyor. Sonra insan tasasızlığına yeniden kavuşuyor. Bunun, boş vermişlik haline dönüşmemesine dikkat etmek gerek.

Mesleğim yorucudur, evet, ama daha kötü de olabilirdi. Çok zaman akşam saat 6'ya kadar çalışıyorum, hafta sonları çalışmam, hemen hiç. Başka birçok mesleğe göre durumum iyidir. Eşim de doktordur, ama operatör değil. Birlikte okuduk, birlikte ihtisas yaptık ama değişik branşlarda. Özellikle böyle yaptık, evli çiftlerin birbirinin ayağına dolanması iyi olmaz.

Tıpta kadınların işi hâlâ erkeklerden çok daha zor. Örneğin başhekim eşime 'Elbette ihtisas yapabilirsiniz, ama çocuk doğurmak yok,' dedi.

Çok doğru, olamaz. Onun için bekledik. İşte, az önce söylediklerime bir örnek: Hiçbir şey insanın istediği gibi olmuyor. İnsan 28 yaşında değil de ancak 36 yaşında çocuk sahibi olabiliyor.

Karımla benim aynı şekilde ailemizle ilgilendiğimizi söylemek doğru olmaz. O, evde benden fazla sorumluluk taşır. Ben bunu biyolojik bir farklılık olarak görüyorum: Evde olmak, çocuklarla birlikte vakit geçirmek istiyor. Fakat onun da benim gibi fazla vakti yok: O da bir klinikte çalışıyor, üstelik benim gibi özel bir muayenehanesi var. Ama çocukları ihmal ettiği için suçluluk duyuyor. Ben duymuyorum. Baba olarak... ben kendimi, ailenin ihtiyacı olduğu anda, orada bulunması gereken biri gibi görüyorum. Aslında doğru olmadığı halde, ben ailenin temel finansmanını sağladığım duygusunu taşıyorum. Oysa finansman açısından karımın katkısı da benimki kadar büyük. Yani aileyi 'ayakta tutan' ben değilim. Maddi şeyleri paylaşıyoruz, fakat manevi şeyler –ve ben kendi ailemden bahsetmiyorum, bunu genelleyebiliriz– manevi şeyler üçte iki kadından geliyor.

Ailede daha fazla sorumluluk yüklenmem gerektiğini dü-

şünmüyorum, hayır. Zaten dopdolu bir yaşamım var. Daha başka ne yükleneyim; eve yorgun argın dönüyorum. Bu yüzden karımla çatıştığımızı söyleyemem. Aslında kavga etmemizin tek nedeni onun suçluluk duyması. Çocukları ile daha çok birlikte olması gerektiğini söyleyerek vicdan azabı çekiyor. Ben öyle görmüyorum. Bana kalırsa çocuk olabildiğince kendi başına kalabilmeli ama karım böyle demiyor, o onları korumak istiyor. Aşırı derecede korumak istiyor. Gerçi zamanı olmadığı için bunu yapamıyor. Ama olsaydı, kesinlikle onlara sahiplik taslayacaktı.

Ama bu bir eleştiri değil. Bu çok doğal. Kadın koruyandır. Erkek arayıcıdır: Eskiden av peşinde, bugün para peşinde. Evet, doğru, bugünkü yaşam koşullarımıza ve toplum düzenimize uygun değil bu. Ama bu ezelden beri böyle, hepimizin içine işlemiş. Komik sistem böyle buyurmuş."

Justus'un kozmik düzeni içinde her şey öylesine yerli yerindeydi ki, biraz ortalığı karıştırma gereğini duyduk. Şöyle bir varsayım ortaya attık: Karısı bir gün onunla birlikte olmaktan bıkıp onu terkedeceğini haber veriyor. Bu onu acaba nasıl etkilerdi?

"Ne yapardım... Önceden hiç sezmiyorum, değil mi? Yani... Böyle bir şey olacağını bilmeden... Evet, herhalde büyük bir umutsuzluğa kapılırdım. Elbette suçu kendimde arardım. Bulurdum da.

Psikolojik gidişatı insan çok daha bilinçli algılamalı. Birçok insan bunu yapmıyor. Ben evliliğimde buna dikkat etmeye çalıştım. 'Bir sınıra yaklaştık' denecek durumlar vardır. Ben bu sınıra dikkat etmeyecek olursam, bir şeyler kırılır, kopar. Kopan bir şeyi tekrar tutturmak ise zordur. Bir örnek mi?... Müşterek yaşamda bu oldukça sıradan bir şey olabilir. Diyelim ki, eşlerden birinin bir sorunu vardır, canı sıkılmış-

tır, kendi içine kapanır. Bir gün sıkılır, iki gün sıkılır, üçüncüsünde eşi ona, 'Bana bak,' der. 'Dikkat et, ben suçlu olmadığım bir şey için cezalandırılmak istemiyorum. Ya oturup bunu konuşuruz, canını sıkan şeyi anlatırsın ya da kendini toplarsın, yoksa...' Dikkatli olmak lazım. Kötü bir dönem geçiriyorsam ve yönümü kaybetmişsem, eşimin beni nereye kadar izleyebileceğini kestirmem lazım. Yolun bir yerinde, yetti deyip aksi yöne gitmeye kalkabilir. İşte o zaman, eşler birbirinden uzaklaşır, bunu düzeltmek de kolay olmaz. Hayır, ben bunları eskiden bilmiyordum. Eskiden eli bayraklı, paldır küldür biriydim. Düşüncelerimi değiştirmeyi öğrendim.

Sanırım benimle birlikte yaşamak çok kolay. Tartışırken haklı çıkmaya çalışmam. Bir şey benim için önemsizse önemsizdir. Neden onu prensip meselesi haline getireyim ki?

Kendimi tek başıma değiştirdim, evet. Hiçbir koşul altında bir psikiyatriste veya terapiste gitmem. Bir dinleyiciye gerek duymuyorum; duysam bile –çünkü insan bazen içinde olduğu durumu iyi değerlendiremeyebilir– bunun için insanın arkadaşları vardır. Fakat, bir psikoloğa ya da psikiyatriste asla gitmem, çünkü bunlar gereksiz yere her şeyi karmakarışık ederler. Aslında sorunlar basittir. İnsanlar anlayışlı olmadıklarından işi kendileri çıkmaza sokarlar.

Hayır, meseleler bıktırana kadar konuşulmasın demek istemiyorum. Biliyorum, sabahın 4'üne kadar süren tartışmalar hep kadınlara hasmış gibi gösterilir. (*Gülüyor, yüzü biraz kızarıyor.*) Bu da benim kadınsı yanım. Konuşmaya inanırım. Uzun konuşmanın, daha çok bilmeye, psikolojik gidişatı daha çok anlamaya yararı olduğuna inanıyorum. Aslında hayatın çekiciliği de buralarda aranmalı. Ben burada hastalıkla, üzüntüyle, mutsuzlukla yüz yüzeyim. Yaşamın hepsi, benim burda gördüğüm şeyler değil, olamaz. Her doktor böyle düşünür ve her biri başka türlü avunur. Çoğu güzel sanatlara meraklıdır, dengeyi böyle kurar. Bazıları da derler ki: 2000 ka-

davra kesip biçtim, ruhla karşılaşmadım. Onlar da kendilerince haklıdır.

Dinle, astrolojiyle ilgilenirim. Müzikle de. Annemle babama kalsaydı piyanist olacaktım. Onlara göre yetenekliydim. Beni ders almaya zorladılar. Dört yaşında başladım ve devam ettim, onsekiz yaşına kadar. Piyano çalmaktan nefret ediyordum, ölesiye nefret ediyordum. Karşıma çıkan ilk fırsatta bıraktım. Ama bugün, bu eğitimi gördüğüm için memnunum, kulağım iyi, müzik bilgim iyi. Bunun bana çok yararı var. İnsanın, bir şey hakkındaki fikrini değiştirebileceği deneyimi, benim için çok önemliydi. Eskiden piyano çalmak korkunç bir şeydi, şimdi ise kıymetini anlıyorum. Ve böylece, bir şeylere zorlanmakla geçen 14 yılımla barıştım. Bugün bana, ailemin beni zorlamakla iyi edip etmediğini soracak olursanız, size bir cevap veremem. Bilmiyorum. Bilsem bile, babalık görevimde bana yardımı olmazdı. Çocuk için iyi olduğunu düşünerek onu bir şeye zorlamalı mı, yoksa çocuğun kendi isteğine mi saygılı olmalı? Bilmiyorum. İnsanın bir olaydan nasıl ders alacağı bilinmez. Ben bu dersi çıkardım, ama ben benim. Bugün şöyle görüyorum: Her şeyin iki yanı vardır: İyi yanı, kötü yanı. Çocukken acısını çektim, ama şimdi o deneyimin iyi yanının keyfini sürüyorum.

Bir şey daha var: İnsanın geçmişte olanlara fazla kızması anlamsız. Nasıl olmuşsa olmuş. Burdan alınan dersleri de genelleştirmemeli. Geçirdiğim deneyim, benim eğitim stilimi etkilemedi, çünkü benim yapım zor kullanmaya elverişli değil. Ben anlayış istiyorum. Yani ben annem, babam gibi davranamam, ama bu demek değil ki, onların kesinlikle yanlış yaptıklarını iddia edebilirim. Psikoterapide ve psikanalizde beni rahatsız eden şey de bu. Sözkonusu olan hep başkalarıdır: Başkaları bana ne kötülük etti? İnsanın kendi kendisi ile hasaplaşması daha iyi. Bu anlamda kültürümüzdeki dinsellik eksikliğinin acısı çıkıyor. Örneğin fedakarlık sözü: Fedakarlık yap-

mak. Bugün, bu, gülünç ve hor görülen bir kavram haline gelmiş. Eskiden *mea culpa*, suç bende, denirdi; bugün artık kimse kabahatin biraz kendisinde olabileceğini düşünmek bile istemiyor."

Justus'un burada sözünü ettiği şey, birçok erkeğin yaşamındaki prensibi ortaya koyuyor: Olumsuz gelişmeler çalışmalarını engellemiyor, yollarına çıkan taşlara takılıp tökezlemiyorlar, onları kullanıp kendilerine yol yapıyorlar. Geçmişteki olayların yasını tutmanın "anlamsız olduğu" yargısı da üzerinde düşünmeye değer bir konu; ayrıca adeta mazoşist bir zevkle kafaları ağlama duvarına vura vura yaralama; annelerin, gelmiş geçmiş sevgililerin günahlarını, kalpsizliklerini, kusurlarını saya saya bitirememe eğilimi – bu her şeye psikolojik tahlil getirme furyası ne yazık ki kadın kitaplarına da çok hakimdir– gözönüne alındığında insana bayağı iyi geliyor.

"Olan olmuş"; insan bu olguda, bütün gayretlerine rağmen olumlu bir yan bulamıyorsa o zaman bu olguyu en azından geçmişe gömebilmeli; bırakalım uslu uslu orada otursun ve biz ilerdeki görevlerimize bakalım.

Marco, bir Yeni Dalga reklam ajansı sahibi; 40 yaşlarında. Yüzünde dostça bir ifadeyle kentteki bürosunda karşımızda oturuyor.

Kibar, şık bir insan; cevaplarını kayıtsız bir ses tonuyla veriyor, ancak dört dörtlük olmalarına özen gösteriyor.

"Bu firmayı Magda ile birlikte kurduk. Tanıştığımız vakit benim zaten buna benzer bir firmam vardı. Magda serbest çalışıyordu. Fakat serbest çalışmanın yeterli güvenceyi sağlayamaması ona çok ağır geliyordu, böylece birlikte bir şeyler yapmaya karar verdik. Bunun çok güzel olacağını düşünüyordum doğrusu. Hep kendi başına ayakta durabilen bir kadın isterdim. Bana ait bir işi yaptığı zaman, örneğin elbise dolabımı

düzeltmeye kalkıştığında onunla bu yüzden kavga bile ederdim. Hizmet istemiyorum, kendi işimi kendim görebilirim. Ayrıca böyle şeyler semboliktir, arkası gelir. Bana hizmet etmesini istemiyordum, karşılığında ben de onun duygusal koruyucusu olmak istemiyordum. Evet, doğru, bu noktayı biraz deşmek zorundayım. Onun duygusal açıdan bağımsız olamaması, bunu istemeyişi aramızda problem olmuştu çünkü. Kendimi, onun ruhsal yaşamının sorumlusu gibi algılamaya başlamıştım.

Bu yüzden, bir daha böyle bir ilişkiye girmeyi düşünemiyorum bile; aman, eksik olsun! Bir daha monogam bir ilişkiye girmem, asla! Şimdi olabildiğince çevremi genişletmeye bakıyorum. Belki hayalciliktir ama şu anda çevremdeki türlü türlü insandan ihtiyacım olanı alabileceğimi düşünüyorum. Onlar da benden tabii. Ama her şeyi değil. Her şeyi birden talep etmeyecek kadar güçlüyüm sanırım. Fakat kadınlar... (*başını sallıyor*).

Pek çok kadın tanıdım, hem de erkek meslekleri'nde başarılı olmuş harika kadınlar. Onları ilk bakışta kendinize benzetiyorsunuz, görünüşte aynı bağımsızlık düşüncesi, aynı tasavvurlar, hatta sizden daha tutarlı savunuyorlar bu düşünceyi. Fakat hepsi yalan. Birkaç hafta geçince hepsinin aynı olduğunu anlıyor insan: Yakana yapışıyorlar, her şeyi senden bekliyorlar. Neden bu böyle? Evet, herhalde şaırtlanma. Ben teknokratım, bu konuda. Büyük beyin küçük beyin üzerine hakimiyetini fazla erken kurmuş, aralarında bu yüzden bağlantı kurulamamış. İnsani içgüdüler henüz akılla uyuşmuyor, her ikisi birden de dürtülerimizle bağdaşmıyor. Sıcak bir yakınlık arzusu, ne pahasına olursa olsun korunma duygusu bize erken aşılanıyor, özellikle de kadınlara. Kafaca onlar bunu sonradan aşıyor, ama sadece kafaca.

Şunu da söylemeliyim, eskiden kadınla erkek arasında duygusal bir farklılık olduğunu sanmazdım. Ama artık bun-

dan eminim. Değişecek gibi de görünmüyor: Kadının genci de, yaşlısı da aynı. Ben artık kadınlarla erkeklerin birarada yaşayabileceklerine inanmıyorum. Herkes bağımsız olmalı, kendi başına; ve çeşitli dostluklar, ahbaplıklar kurmalı, aşk ilişkilerine girmeli. İkili ilişki yürümüyor. Kadınlar da artık böyle olmayı öğrenmeli. Çocuklar mı? Evet, kabul ediyorum, bu bir sorun olabilir. Fakat öte yandan, gerçekçi olalım, durum öyle ki, çocuklar zaten anneye terkedilmek zorunda. Çünkü, aslına bakılacak olursa kadınlar zaten çocuklarını babayla paylaşmaya yanaşmıyorlar. Evet, aşağı yukarı şöyle olmalı: Çocuklar kadına aittir. Ama şayet kadın bu yükü çekmek istemezse, bu işi görecek başka birisi bulunabilir. Bütün mesele, çocuğun yanında iyi ve devamlı bir insanın bulunmasıdır, hepsi o kadar işte.

Yaralanmış biri gibi mi konuşuyorum? Eee, şaşılacak bir şey yok! Bu yakınlarda gümbür gümbür yuvam yıkıldı. Bu yakınlarda dedimse, iki yıl önce. Hâlâ kendime gelemedim. Gerçekten, alışılmışın dışında güç bir beraberliğimiz olmuştu. Bu, öyle çekici oluyordu ki... başlarda. Magda'nın büyüleyici bir kişiliği vardı. Şimdi durumu kötü, çok kötü. İki yıldır evden dışarı adımını atmıyor. Kendisi oturuyor, bütün ihtiyaçlarını akrabaları karşılıyor ve... Şu, marazi düşkünlüğü, zaten hep vardı. Ne zaman içse, başlardı. İçtiğinde önceleri muhteşem olurdu, pırlanta gibi, gerçekten. Fakat sonra fazlaya kaçınca, karamsarlaşır, melankolikleşirdi, bazen de iyice aşırı giderdi... İlişkimizde, o meş'um büyücü Kassandra, ben de gülabici rolündeydik. Ben, onu neşelendirebileceğimi zannederdim. Hatta onu, bağımsız bir iş kadını yapmayı bile denedim. Yani, aslında zaten öyle oldu. Bu işi kurdum. Eskiden mobilya işinde çalışıyordum, sonra bunu genişlettim, iç mimariye dönüştürdüm. Magda'nın stil duygusu çok güçlüydü, çok yeneteklidi bu konuda; istese her şeye seçkin bir hava kazandırabildi. Ama, doğrusu pek istekli değildi. İşe katılmasını önerdiğim zaman –hem bakın, firmayı ikimiz adına kurmuştum,

tabelada benimki ile birlikte onun adı da yazılıydı– bana söylediği şu oldu: İnsanlar beni zaten mobilyacılık yaptığım zamanlardan tanıyormuş, onu benim eşim olarak ciddiye bile almazlarmış, herkes gene bu işi benim başardığımı düşünürmüş vs. Ne saçmalık! İlk işimi, mobilya işini babamdan devralmıştım! O zaman da herkes, benim onun oğlu olduğumu, hazıra konduğumu söyleyebilirdi. Zaten söylediler de, aynen böyle. Kataloğumuzda yalnız oturma sıraları değil, İtalyan fuar mobilyalarının en son modelleri görününceye kadar; sonra, bir süre de vah vah aile servetini batıracak diye söylenildi. Daha sonra başardım, iş tamamen benim oldu, artık kimse de bir şey konuşmadı. Bunların hepsini Magda'ya anlattım. Bir süre birlikte çalışırsa, kendine bir yer yapacağını söyledim. İşin doğrusu tembeldi; işe, en çok haftada üç gün geliyordu. Bu arada da alışverişe çıkar, bir arkadaşına uğrar, hafta sonu Kärnten'e giderdi... İnsan böyle isim yapamaz. İnsanlar, işin başında yalnız beni gördükleri için iş deyince akıllarına ben geliyordum. Bunu karıma hiç terslenerek söylemedim, aksine onu yatıştırıcı, yüreklendirici konuşmalar yaptım. Bak, diyordum, insanlar daima erkeği şef olarak görmeye alışmışlar bir kere, bunu mesele yapma, bunun bizim ikimizin işi olduğunu biz biliyoruz ya, vs.

Şimdi bu tavrımın cezasını çekiyorum, hem de nasıl. Çünkü, bugün işin yarısında hak talep ediyor, hem de içi sızlamadan. Aslında bakılırsa, belki ona ancak onda biri düşer.

Boşandıktan sonra bile ona bunu söylemedim. Onun için bir şeyler yapmak istiyordum. Onun bağımsız olmasını çok istiyordum, böylesi benim işime gelirdi. Bu daha hoş olurdu, öyle değil mi? Örneğin bir arkadaşım var, üç yıl önce evliliğinin yürümeyeceğini anladı. Hemen eşinden ayrılacağı yerde, önce onu okula gönderdi. Hem de kadının istediği gibi teknik asistanlığa değil, yarım kalan tıp eğitimini tamamlaması için. Çünkü karısının sonradan gerçekten tam bağımsız olmasını istiyordu.

Bana gelince, bir daha asla evlenmemeye karar verdim. Evlenmek ne kelime! Bir daha hiçbir kadınla birlikte yaşamam. Oturmak için kendime özellikle küçücük bir ev seçtim, ne kadar iyiniyetli olursak olalım, iki kişiye dar gelecek bir ev. Kimsenin çaktırmadan eve yerleşmek gibi bir şeyi düşünmesine imkan yok. Ve hiç kimse bana, 'Haydi canım iki evi ne yapacağız, seninki ikimize de yeter,' diyemez. Çünkü ancak bana yetiyor.

Bir boşanmada en korkunç şey, mali parçalanmalar. Bundan sonra hiçbir ilişkiye ekonomik bağları sokmam. Herkes kendi başına. Bununla kadın için hiç para sarfetmem demek istemiyorum. Nihayet kadınların kazancı daha az oluyor, dolayısıyla, çok kazananın az kazananı davet etmesi doğal sayılır. Yararı kendine oluyor gene, iki kişinin tatile çıkması, tek kişinin tatile çıkmasından iyidir. Ama, günlük yaşamda mesafeyi korumak gerek. Hem dikkat ettim, arada bir mesafe olunca insan birbirine daha nazik, daha sevimli davranıyor. Karı koca arasındaki konuşmalarda bazen ses tonu korkunç oluyor: İnsanın başka biriyle böyle konuşacağı düşünülemez bile. Fazla yakınlık hiç iyi değil, benim kanım bu.

Bugün çok daha iyi yaşıyorum. Ahbaplıkların çok değerli olabildiğini öğrendim. Eskidan buna vaktim olmazdı. Hiç meyhaneye gitmezdim, *smalltalk*'ları da yüzeysel bulurdum. Bugün bu konuda farklı düşünüyorum. Şimdi bir sürü kadın ve erkek arkadaşım var, işim bitince onlarla birkaç saat oturup konuşuyoruz; çok dinlendirici oluyor. Ve ben hâlâ cinsel ilişki –aşk ilişkisi değil tabii, her zaman bulunmuyor o, insanın buna devamlı gücü de yetmez– sürdürüyorum. Şu son yıllarda dünyanın ne kadar geniş olduğunu farkettim.

Evlilikte, en kötüsü şu ikili yaşam. Aynı kişilerle dostluk kurmaya karar veriliyor, bunlar iki tarafa da zararı dokunmayan insanlar oluyor genellikle. Evet, ama bunlar ne tür insanlar oluyor? Boş, sıradan insanlar genelde. Çünkü çiftlerden bi-

ri bir kimse ile anlaşacak olsa, öteki hemen kıskanır. Bunu cinsel anlamda söylemiyorum: Bir kadın kocasının en iyi erkek arkadaşını da kıskanabilir. Ya da bir erkek arkadaş evlenir, kadınlar birbirini çekemez. Aksi de olabilir.

Ben ayrılırken, çok büyük bir yanlış yaptım. Karımı, başka bir kadın yüzünden terketmeliydim veya –böyle biri yoktu aslında– varmış gibi yapmalıydım. İşte o zaman bütün suç bu olayda olurdu. Ama bu durumda evliliğinin yürümeyişinin sebebini karım biraz da kendinde aramak zorunda kaldı.

Bu son iki yıl bu yüzden korkunç geçti, gerçekten korkunçtu. Karım beni elinde tutabilmek için her şeyi yaptı: İntihardan cinayet tehdidine kadar. Müşterek dostlarımızın hepsine telefonlar edip doğru olmayan bir sürü şey anlattı. İş ortaklarıma telefon açtı... Onbir tane avukat tuttu, biri nasıl olsa beni mahvederdi; beni öyle tehdit etti. Kim bilir, belki de bulabilir böyle birini! Geceler boyunca bilgisayarın başına oturup verileri gözden geçirdim, acaba herhangi bir usulsüzlük var da, karım bunu farketti ve beni şikayet mi edecek diye araştırdım durdum. Rüyalarıma girdi! Sonra artık bunu düşünmemeye karar verdim. Boşanma davasının ne zaman görüleceğini bile bilmiyorum. Onun isteği üzerine ertelenip duruyor. O kadar süre uyanık kalamam ya, öyleyse ben de rahatça uyurum dedim. Fakat ne olursa olsun, bu deneyimden çok şey öğrendim.

Şimdi niyetimin ne olduğuna gelince... ama, herhalde bunu yapmayacağım. Neyse, peki, söyleyeyim; zaten bu öylesine düşünülmüş bir şey. Şöyle düşünün: Kadın için eninde sonunda erkek itin teki, o zaman neden baştan öyle davranmayalım? Ve galiba ben biraz öyle davranıyorum; birine fazla bağlanmamı önlemek için... Örneğin Nadine'le birlikteyken. Akşamları, tek başıma çekip gittim... durup dururken... Sırf 'Bana pek güvenme' dediğim zaman, bunun doğru olduğunu anlasın diye.

Nadine... Ona, en baştan, durumumun ne olduğunu anlattım. O da tamam dedi, kesinlikle anlaştık. Hatta bu düşüncenin onu rahatlattığını, kendisinin de aynen böyle düşündüğünü söyledi. Tam bir bağımsızlık. Ama anlaşılıyor ki –görünüşe göre bütün kadınlar gibi– gerçekten böyle düşünmüyormuş. Bir hata yaptı; isteriye kapılıp beni bir seçim yapmaya zorladı: Ya onunla kalacakmışım ya da bir daha beni görmek istemiyormuş. Ben de ikinci şıkkı seçtim. Şimdi üzülüp duruyor, ortak arkadaşlarımızdan öğrendim bunu. Fakat bana öyle bir ultimatom verdikten sonra artık geri dönemez. Bir de Jasmin var. Kendisine bir başkasına aşık olduğumu söylediğim zaman Jasmin müthiş kızdı. Bunu duygusuzluk, barbarlık olarak niteledi. Bense hiç öyle görmemiştim. Ona söylemem gerektiğini düşünmüştüm. Aksi, güveni sarsmak olurdu; bir taraf gayet açık ve mutluyken, öteki taraf gittikçe kendini çekecekti. Bu hiç doğru olmazdı, ama gene ağzımın payını aldım. Fakat, ne yapalım. İnsan zamanla kadınların düşmanlığına alışıyor. Hele bağları özellikle gevşek tutmuşsanız. Bütün uyarılara rağmen gizli gizli planlar kurmaya kalkışmışlarsa suç kendilerinde.

Benim açımdan böylesi çok iyi. Çok rahatladım, içkiyi bıraktım, artık sigara da içmiyorum. Yoğun duygular yaşamamanın eksikliğini hissetmiyor muyum?.. (*Gülüyor*) Aman, yapmayın Tanrı aşkına! İnsanı sadece felakete sürükleyen bu kaynaşma olmadan da pekâlâ yaşayabiliyorum. Ve tanıdığım erkeklerin çoğu da benim gibi. Erkek değişmeyeceğine göre, iş kadının değişmesine kalacaktır."

Marco tipik bir erkek değil. Avrupalı "Yuppi"lerin çoğu rahatlıktan yuppi olmuşlardır ve dünyaya karşı bilinçli olarak yüzeysel, alaycı ve egoist yaklaşımlarını, günün birinde erişecekleri "gerçek" yaşama bir hazırlık gibi görürler. Marco için durum böyle değil. O "gerçek yaşam"dan, yetişkin insan konumundan bilinçli olarak kaçmış, çünkü

bir nefes almak istiyor. 37 yaşıyla yaş olarak da bir istisna, söylediği gibi arkadaşlarının çoğu daha genç. Onunla yaptığımız röportajı aynen vermek çok zor, çünkü söyledikleri yazıya döküldüğünde daha da acımasız oluyor. Konuşurken bir sürü şeyle alay ediyor, kendisiyle de. Magda ile onbir yıl evli kalmışlar ve onbir yıl –bazen onunla birlikte, esas olarak ona karşı– kadının alkol tutkusu ile savaşmış.

Görünüşte Marco tam bir yuppi. Karmakarışık, fırça gibi saçlar, üstünden dökülen pahalı bir ceket... Kentin tüm lokallerinin müşterisi.

Bakış açısı pek sempatik değil, ama anlaşılır: Gelecekte insanlararası her türlü bağdan uzak durmaya karar vermiş. Bunu, her kadına lafı eveleyip gevelemeden dobra dobra söylediği için ahlaken içi rahat. Karşısındaki onun uyarısını önemsemeyip her şeye rağmen ona aşık olmaya kalkışırsa, bu onun sorunu değil. Ya kadınlar? İki türlü tuzağa düşüyorlar. Önce erkeğin kendi hakkında söylediklerine, cilve yapıyor diye inanmıyorlar. Her zaman böyle yapar zaten bizim romantik kahramanımız. Gerçekten seveceği kadın karşısına çıkıncaya kadar soğukkanlı ve umursamaz bir şekilde yaşayıp gidiyor işte. Bir masal prensi, bir Marlboro kahramanı: Ne söylediğine kim aldırış eder? *Kadın* ondan iyi biliyordur, *kendi* sevgisi erkeği değiştirecektir. Aşkta korkunç bir hayal kırıklığına mı uğramış? Üzgün, kırgın, içine kapanmış, küskün bir adam mı? Onu canlandıracak, değiştirecek, iyileştirecek gerçek bir kadın lazım.

Marco eninde sonunda içindeki ilişki şokunu üzerinden atıp sürekli bir beraberlik isteyeceğinden, kadınlardan biri için bu hesaplar doğru çıkabilir. Fakat o zamana kadar Marco arkasında hep kızgın ve kırgın kadınlar bırakıp duracak. Bu kadınların da yakınmaya hakları yok, çünkü derin, olgun bir ilişki sürmek için yalnış bir aday seçtiklerini daha en baştan biliyorlardı.

Fakat kadınlar belki de başlangıçta erkeğin bakış açısını kabul etmeyi, hatta paylaşmayı düşünmüş olabilirler. Ancak zamanla duyguları üzerinde kontrollerini kaybetmişlerdir. Her kadının ve erkeğin başına gelebilecek bir olay. Tamam. Bunun için duyarlı insanlar, Marco gibi kendi asosyalliğini açıkça ilan edecek kadar sosyal kimselerin daima uzağında dolaşmalıdırlar.

Marco, babasının kuşağının klasik babaerkil gururunun ve azametinin canlı örneği gibi. Açıkça söylüyor: Değişmek zorunda olanlar kadınlar. Eğer kadınlar bunu yapmazsa, erkek onlara bir milimetre bile yanaşmayacaktır.

Adrian, ailesinin kurduğu ünlü bir Alman lokanta zincirinin yöneticisi. Bu firmanın lokalleri ve mağazaları seçkin ve lüks bir şekilde dekore edilmiştir; bu yüzden yönetim merkezi bizi şaşırttı. Eski, dört tane eski oda, tavana kadar kutular, kartonlar, teleks ve faks araçlarıyla tıka basa doluydu; telefonla konuşan memurlar kaynaşıyor, en son midye ve istakoz fiyatlarını gösteren yazıcıdan çıkmış kağıt tabakaları çevreye yayılıyordu. Adrian, bütün bu keşmekeşin ortasında, sudaki bir balık kadar rahattı, acil soruları cevaplıyor, yazıcıdan çıkan bir yazıya göz gezdiriyor ve telefona karşılık veriyordu. Gürültü muazzamdı, ama genel hava çok iyiydi; tek kelime ile son derece uyumlu bir ekip çalışıyordu. Sonunda başbaşa kaldığımız Adrian'ın odası da ötekilerden farklı değildi. Burada da bir yığın teknik araç gereç ve tomar tomar evrak, tıklım tıkış. İlk telefondan sonra Adrian artık rahatsız edilmemesini emretti.

Adrian genç, otuzlarında. Teknik ve doğa bilimlerinden alınma deyimlerle dolu, pazar ekonomisinin damgasını vurduğu bir konuşma tarzı var. Zaman zaman bir şeyi açıklamada yetersiz kalınca, insanın küçük beyninin bu kadar yavaş gelişmesine hayıflanmakla yetiniyor.

"Ben şimdi bir geçiş dönemindeyim. Yakın zamana kadar durum çok kritikti. Günün 19 saatini burada, 5 saatini uyumak için evde geçiriyordum. Bu iş böyledir: İnsan yeni bir girişimde bulunacaksa, geçici olarak birçok fedakarlık yapmak zorunda. Ancak o zaman, 'daha çok'a gerek kalmayacak bir noktaya erişilebilir. Şimdi ben ikinci aşamadayım, düşünme aşama-

sında. Şimdi, sorumluluğu dağıtmaya çalışıyorum. Evet, bunu gerçekten deniyorum, çünkü bu böyle gitmez. Durumumu en iyi noktaya çıkarmak istiyorum. En iyi durum demek, benim mutluluk durumum demektir, bu da yalnız mesleğimle sağlanamaz, ailem de olmalı. Bu nasıl mı olacak? Şimdiye kadar olmadı. Ama tasarlıyorum. (*Otorite ile sorumluluğun genelde nasıl dağıldığını ve kendisinin bunu işletme içinde nasıl yayacağını bize anlatmak için birtakım karışık piramitler çiziyor. Odadaki çeşitli eşyalardan, tükenmez kalemden tutun da hesap makinesine kadar ne varsa alıp bize üç boyutlu bir görüntü oluşturarak bir model inşa ediyor.*) Normal olarak böyle bir yapının bir tepesi olur; işte o, benim. Ve ben bunu yaymak istiyorum. Buradaki herkes, hepimizin aynı gemide olduğunu kavramalı. Kuşkusuz bunun anlamını gayet iyi biliyorum, bu, kârda aslan payından vazgeçmek demektir. Fakat benim için değer. Ben burda bir başkomiser değilim; adamlar işlerini iyi yapıyorlar, sorumluluklarını biliyorlar, biz bir ekibiz. Herkesin bu işte kârı var. Kazancı paylaşıyoruz. Bu çalışanların belli bir öğrenme sürecinden geçmesini gerektiriyor, buna alışık değiller. Yaptığım işte beni gerçekten heyecanlandıran tek bir şey var: Hem tröst olup hem de insan kalmayı nasıl başarırım? Sanıyorum şöyle (*önündeki şemayı düzeltiyor, tükenmezi, masa lambasını, hesap makinasını itiştiriyor*): Herkesin tam olarak memnun olacağı bir nokta vardır. Gidişimizi iyice inceleyip araştırarak bu noktayı bulmam gerekiyor. O zaman firmayı ve işleri öyle yapılandırırım ki, herkes bundan yararlanır.

Ben burada bağımsızım; biz ailemin kurduğu bir firmanın yan kuruluşuyuz, ama bağımsız bir girişimciyiz. İnsan yeni bir şey kurmak istediği zaman, ilk on sene çok zordur. Ben özel yaşamımda bunun acısını çok çektim, benim için büyük sorun oldu. On yıl boyunca eve yalnız geceleri uyumak için gidebildim. İki küçük çocuğumuz var, bu yüzden eşim evde oturmaya karar verdi. Bu da işi daha zorlaştırdı. Çünkü bir

ilişkinin iyi yürümesi için iki tarafın da göstereceği başarıları olması gerekir. Ya eşler aynı işte çalışmalı ya da kadının ayrı bir mesleği olmalı. Bunun dışındaki durumların hepsi karışıklık yaratıyor, biz de işte bu nedenle yıllarca kavga ettik durduk. İkimiz de haklıydık; ben de haklıydım, o da. O bütün gün iki küçük çocukla evde yalnız oturup benim eve dönmemi bekliyordu. Bense, burada müşteri bekleyen bir kuruluş yönetiyordum. Sık sık gazetecilerle, tanıdık firma sahipleriyle, müşteri temsilcileriyle akşamları bir yerlerde birkaç kadeh içmek gerekiyordu. Üstelik Angelika, birçok kadına nazaran daha uyumludur; öyle de olmak zorunda, çünkü benimle evli olan biri sıradanlık bekleyemez. Buna rağmen oldukça buhranlı günler geçirdik. Boşanmayı hiç düşünmedim; onun gibi bir kadını bir daha asla bulamam. Onun durumunu da çok iyi anlayabiliyordum. Fakat zaman zaman çok tatsız oluyordu. Bir ara büyük bir sipariş aldık, çok büyük bir sipariş, günün yirmidört saati hizmet vermek zorundaydık. Gerektiğinde beni bulmaları için bir çağrı cihazı taşımaya başladım. Yalnız Angelika arıyordu beni elbette. Akşam, saat sekiz sularında başlıyordu aramaya örneğin. Neredesin? Nerede kaldın? Neredeydim? Meyhanenin birinde. Belki bu hoş bir şey değildi, benim için. Fakat işten çıkar çıkmaz dosdoğru evin yolunu tutamazdım. Kendimde değildim, yarım saat kadar bir yerde oturup bir kadeh şarap içmek zorundaydım. Bütün bunlardan vazgeçip annemle babamın yanında çalışmayı sürdürebilirdim, orada iş oturmuş, yerleşmişti. Fakat asla kendimden memnun olamazdım, bu işi denememiş olmak beni çok üzerdi.

Angelika'ya firmaya gelip çalışmasını önerdim. Denedi ama gönülsüzdü, çok çok isteksizdi. Bu öneriyi ona çalışma terapisi olarak getirmemiştim, firmada ona gerçekten ihtiyacım vardı. Annemle babam da işlerini birlikte kurmuşlardı, beni dadılar büyütmüştü, arada firmada koşturup durduğumu hatırlarım, bana hiçbir zararı olmadı. Fakat Angelika bu

kararı bir türlü veremedi. Geldi, gelmedi, bazen telefon edip, 'Küçüğün ateşi çıktı, bugün evde, onun yanındayım,' dedi. Böyle olmaz. Ben onun yerinde olsam, çocuğun karnı ağrıyorsa, ağrıyordur, ne yapalım derdim. Hayat böyle! Çocuk bakıcısı bunun çaresine bakabilir.

Hem Angelika tek örnek değil. Ne yazık ki, ben bunu çok kişide gözledim; kadınlar, genel konuşuyorum, evlerinin dışında hiçbir yerde rahat olamıyorlar. Bu yüzden de başarılı olma deneyimini yaşayamıyorlar çünkü aile yaşamı insana o anlamda 'başarı' kazandırmaz. Başarı olmayınca da insanın kendine güveni olmaz. Bu bir fasit dairedir. Angelika, benim hareketli, renkli yaşamımda ona bir yer bulunmadığını görerek çok üzülüyordu. Ne yapması gerektiğini ben biliyordum ve ona bunu anlattım, o da bizimle çalışmalıydı. Eşim olduğu için zorluk çekmeyecekti, zaten bu konuda eğitim de görmüştü. Altı ay içinde yerini sağlamlaştırabilir ve kendini herkese kabul ettirebilirdi. Bunun yerine, peş peşe çocuk doğurarak evlilikteki yerini sağlamlaştırdı. Hem bunu benim isteğimin dışında yaptı; yani çocukları istiyordum, ama birkaç yıl daha geç olsa daha iyi olurdu. Önce birlikte firmayı kurmuş olsaydık, sonra ağırlık noktasını aile üzerinde toplasaydık, bence hem daha hoş olurdu hem de evliliğimiz daha sağlam bir temele dayanırdı. Angelika ise firmadan uzak kaldı, oysa firma benim yaşamımın büyük bir kısmını oluşturuyordu ve karım ailenin yükünü tek başına çekmek zorundaydı. Güçlükleri görmüyor değilim. Angelika, tıpkı benim gibi olsaydı, belki gene terslikler olurdu. Çünkü iki kariyer tipi örnek bir aile oluşturamaz, ikisi birden genel müdür de olamaz! Bir şey daha var, bir ilişkide bir taraf kuvvetliyse diğer taraf zayıf olur. O zaman şu soru ortaya çıkıyor: Zayıfın ezilmemesi için kuvvetli dozu nerede tutmalı?

Ben, karımın yerinde olsam, ne mi yapardım?

(*Düşünüyor.*) Sanırım... herhalde önce zamanın geçmesi-

ni beklerdim.. Zaman kazanırdım. İnsan kaybettiğinin arkasından ağlamamalı. Şimdi, o benim daha güçlü durumda olduğumu zannediyor, öyle görünüyor, ama bu doğru değil, kesinlikle değil. Çocuklarım benim için her şeyden değerlidir. Ve ben, öyle karısını evde oturtup çekilmez bir evliliği sürdüren ve kendisi orada burada keyfine bakan erkeklerden değilim. Ben evliliğimin iyi olmasını isterim. Benim yaşamımın dayanağı ailemdir, onlar için yaşıyorum. Karım şöyle diyebilir: 'Ne demek bu, varım diyorsun oysa yoksun.'(*Gülüyor.*) Angelika gerçekle felsefeyi birbirine karıştırdı, değil mi?

Şaka bir yana. Aslında Angelika'nın huzursuz olması için hiçbir nedeni yoktu. Biraz bekler... aslında beklemesine gerek de yoktu... ya da beklemezdi, istese evişleri için dilediği sayıda yardımcı bulabilir ve herhangi başka bir yerde kendisine bir iş arayabilirdi. Ben 31 yaşındayım. Bu yaşta kendi başına bir firma kurmuş olmak hoş bir şey, ama sorunları da var. Her konuda on yıl önceliğim var. Babam bana bu olanağı sağladı: Fikri ben verdim, o da bana bu iş için gereken sermayeyi verdi. O sırada 21 yaşındaydım, yani doğrusu babamınki iyi cesaretti. Ama bu on senenin beşini onunla yan yana geçirdik. Benim düşüncelerim, stilim, riske girişim onun alışageldiklerinden çok başkaydı. İlk beş yıl benim hesaplarımın tutup tutmayacağı da belli değildi. Beş yıl her gün, sonunda önüne bilançoyu dayayıncaya kadar, azar işittim durdum. Şimdi artık kendi kanadımızla uçuyoruz, artık her şey değişti; şimdi firmadaki karar yetkisini, tıpkı bir taht varisi gibi bana devretti.

Artık bundan sonra yaşamıma biraz renk katmaya, biraz daha denge vermeye çalışacağım. Ben de, ilk engelleri aşıp da bir firmayı rayına oturtan ve gerçekten bağımsızlığa kavuşan pek çok erkek gibi, 40 yaşın sonuna gelmiş olsaydım, şimdi normal hedefe varmış olurdum. Zamandaki bu farklılık beni üzüyor. Bir tür ağırlık noktaları tespit etmek bana en doğru-

su olurmuş gibi geliyor. İki ay bir kumsalda çocuklarımla oynarım, bu harika olur işte."

Röportaj yaptığımız kimseler arasında Adrian, yaşamın çeşitli yönlerini uyumlu bir denge içinde tutmak için gerekenleri –ve güçlükleri– en iyi bilenlerden biri. Birçok erkek gibi o da mantığın yol göstermesini istiyor. Sorunlara rasyonel çözümler bulmanın güçlüklerini de görüyor çünkü, duygusal verileri de kabul ediyor. Bu onun, gerek iş arkadaşları, gerek karısıyla olan ilgi farklılıklarını açıklamasında da kendini belli ediyor. Babaerkilliği, her iki durumda da kendisini "amir" pozunda görmesinde; gerçi aydın bir amir, demokrasiyi otokrasiye tercih ediyor, bununla beraber disiplinsiz insan yığınını, amirlerine bağlı olmayı ilke edinme anakronizmiyle yöneterek kendileri için en iyisini görmelerini sağlamak gerektiğini düşünüyor. Adrian, iş arkadaşlarının birlik içinde, güvenilir ve yapıcı olmalarını istiyor. Ve şefleri onlara kızacak diye değil, kendilerinin de yararına olacağı için böyle olmalarını istiyor. Adrian, karısının memnun olmasını, çevresindeki bütün insanların başarılı ve bilinçli olmasını, alınan kararların zorla değil, içten onaylanarak herkes tarafından benimsenmesini istiyor. Fakat, bütün bunların kağıt üzerinde bir piramit çizilerek gösterilebileceğini, ama gerçekte, insanlarla hiç de kolay olmayacağını da gayet iyi biliyor.

Adrian'ın erkekçe düşünmesi, ona birtakım yararlar sağlamış. Babasının ona sunduğu sermayeyi kullanma fırsatından yararlanmış. Bu arada çıkan zorluklarla, babasıyla, ilk yılların acemiliğiyle mücadele etmekten yılmamış ve başarmış. Hem kendi tepkilerine hem çevresindekilerin tepkilerine karşı açık olmaya çalışıyor. Evliliğini ayakta tutmak istediği için karısını da ruhsal açıdan en üstün düzeye getirmek istiyor. Çünkü Adrian, birlikte yaşamanın en iyi şeklinin, ancak istediklerini yapabilen eşit insanlar arasında mümkün olacağına inanıyor. Fakat Angelika güvensiz, Adrian'ın taktik önerilerini kabul edeceği yerde, kendi stratejisini uyguluyor. Bu bir hata. Genelde erkeklerin taktik ve ticari görüşleri iyidir, bu özel yaşama aktarıldığında, bazı kararların alınmasına ışık tutar. Duygusal katılaşma bura-

da yanlış olur: İnsanın "uzlaşmadan nefret ederim" diye bir uzlaşma önerisini geri çevirmesi, geçmişteki bir haksızlığın intikamını almak için bir çözümü kabul etmemesi, son derece "kişisel" ve özel bir problemde tarafsızlık yeterince incitici olur diye, tarafsız bir konuşma yapmaktan kaçınması hoş olmaz. Kadın düşüncesine göre, erkek tarafsız olabiliyorsa, uzlaşmaya yanaşıyorsa, çözümler bulabiliyorsa, duyguları soğumuş demektir. Ve kadın daha güçlü duyguların peşine takılıyor: "Tartışmayı" kavgaya dönüştürüyor, pazarlığı sonunda sonunda gebelik gibi dramatik bir noktaya götürüyor.

Acaba başka bir davranış biçimi olamaz mı sorusuna 7. Bölümde açıklık getirmeye çalışacağız.

O.B. ünlü bir heykeltraş. Onunla –artık bu işi öğreniyorduk– tabii bürosunda görüştük. Filozofluk taslıyordu; biz onun konuşmalarını "evet, evet, tamam, başka erkekler de aynını söylemişti" diye onayladıkça, çok şaşırdı. Sonradan daha dikkatli konuşmaya başladı. O.B. 60 yaşında, atletik bir vücut yapısı var, yüz hatları keskin ve etkili.

"Evet, kadınlarla erkekler hakkında tek bildiğim şey, bu iki grubun asla birbiriyle uyuşmadığı. Erkeklerle kadınların duyguları başka başka.

Benim annemle babam mı? Babamı pek sevmezdim, ama ben buna şükrediyorum. Evden kopmamı kolaylaştırdı. Annem, aksine aşırı sevecendi, bu beni korkak ve ürkek yaptı. Eskiden daha iyiydi, çocuklar kendi hallerine bırakılırlardı. Bu, kadınlar için de iyiydi, çocuklar için de.

İlişkilerim mi? Eskiden, sınıf arkadaşlarım bacaklarımın eğri olduğunu söyledikleri için uzun süre çirkin olduğumu düşünmüştüm. İlk ilişkim yazılı oldu; kızla şöyle bir tanıştıktan sonra mektuplaşmaya başladık. Mektupları hep daha bilgili okul arkadaşlarıma yazdırıyordum, benim yazacağımdan daha kötü oluyordu. Günün birinde teyzelerim araya girdi ve mektuplaşma yasaklandı.

Evlilik mi? Aklıma ilk gelen sıkıcılığı. Evet, öncelikle de cinsel konuda, hem de bütün evliliklerde. Evlilikdışı ilişki kurmak o yüzden daha iyidir. Ancak o zaman duygu oyunları ön plana geçer... Burada da kadınla erkek arasında büyük fark vardır. Kadınlar bir ilişkide bir terslik olduğunu hissettikleri zaman, onu evlilikle düzeltebileceklerini zannederler. Bir ilişkinin başlangıcında evlenmeyi isteyen, genellikle erkeklerdir. Bu bakımdan çok duygusaldırlar. Kadınlar daha uzun düşünür. Sonra günün birinde iş tersine döner. Bu defa kadın ister, erkek soğuklaşır. Ama ne yapılabilir, kültür sorunu bunlar. Kadın biyografisi, erkeğinkinden farklı. Belki de kadınlardaki gelişmiş, çılgınca bağlanma, bağımlılık tutkusunun açıklaması budur. Benim için, pek çok erkek için ilişki ikinci derecede önem taşır. Fazla değeri yoktur. Asıl olan, insanın yaşamına biçim vermesidir. Bunu abartarak söylemiyorum. Mutlaka en büyük eser, en büyük sanat olması gerekmez. Hatta meslek olması bile şart değil. Kahvehanelerde kağıt oynayarak vaktini geçiren ve hayatından memnun olan pek çok erkek vardır. Ben herkesin ne yapması gerektiğine karışmıyorum. Lütfen, siz de şimdi, benim ilişkiden ilişkiye koştuğumu ve o sebeple kendimi savunmak istediğimi düşünmeyin sakın. Hayır, ben kadınların insana tümüyle sahiplenme hırsını korkunç buluyorum.

Hele bir sorun çıkınca, kullandıkları o metodlar: 'Bugünden sonra artık seni sevmiyorum!'. İnanılır gibi değil. Böyle şey olmaz.

Bu benim üzerimde hiç iyi bir etki yapmaz. Ben öyle kendini kaptıracak adamlardan değilim.

Fakat bu insanı tümüyle sahiplenme hırsı... Meselenin özü bu sanıyorum. İnsan kendini tamamen karşısındakinin yerine koyamaz. Ya da şu pek çoklarının yakındığı yalnızlık, ben bunu da anlamıyorum. Kabahat onlarda, ben bir işle uğraşıyorsam, kendimi yalnız hissetmeye vakit bulamam. Be-

nim kadın özgürlüğü hareketine karşı tek sitemim bu; kadınlar bir şey olsunlar bakalım. Kendilerini zavallı görmesinler, kendilerine daha çok güvensinler. Çünkü, üzülerek söylüyorum, kadınların çok fazla yaptığı bir şey var: Yakınmak. Kendileriyle ilgili sorunları bitmiyor, ben buna dayanamıyorum. Bu son derece yanlış bir sevgi anlayışı. Ben bir şey yapamam, çocuklarım bana zulmediyorlar, çok şişmanım, hiçbir şey başaramıyorum... Hep kendi sorunları; kesinlikle olmaz böyle şey. İnsan bir şey yapmalı."

İlk röportajlarımızdan biri olduğu için bu konuşma erkeklerle aramızda çıkan tartışmalardan zaten bildiğimiz problemleri gene karşımıza çıkarttı. Çelişkiler ve yersiz kendini övmeler, belli ölçüde doğru olan ama bu kendini beğenmiş adamın ağzından çıktığı için bizi öfkelendiren eleştirilerle birbirine karışıyordu. Zamanla seçme yapmayı öğrendik: Yararlı eleştirileri ayırıyor, eviriyor, çeviriyor ve tarafsız bir gözle bakıyorduk. Bu amaçla yaklaşıldığında O.B'nin yüzeysel tavsiyeleri bile özünde bir değer taşır.

Christian, 37 yaşında, tıpkı Wall Street *filmindeki aktör Michael Douglas'a benziyor. Saçları arkaya taranmış, elbisesi pahalı görünüyor. Gömleği ve kravatı, Michael Douglas'ın bir röportaj sırasında gardrobu hakkında söylediği sözlerle uyuşuyor: "Çizgililer çok işe yarar." Buluştuğumuz büro binası da ABD damgalı sanki. Beyaz, çıplak, köşeli bir yerdeyiz, önümüzde köşeli, boş masalar var, Viyana'nın birinci bölgesinin açık mavi ve açık yeşil, cepheleri sütunlar ve barok süslemelerle bezenmiş kırık dökük evleri çepeçevre bizi sarıyor.*

Christian'ın çalıştığı firma ABD'de kurulmuş, fakat bütün büyük sanayi ülkelerinde temsilcilikleri bulunan dev bir çokuluslu şirket. Aslında başka bir alanda yapmakta olduğu eğitimini tamamlamadan firma Christian'ı işe almış.

"Daha ilk günden, burada başka kuralların geçerli olduğunu anladım. Tasarlanan günden önce, gittiğim tatil yerinden geri çağırıldım; son derece acil olduğu gerekçesiyle. Hoşuma gitmedi tabii, ama çıktım geldim ve o gün boyu hiç önemli bir şey olmadı, doğrusu biraz canım sıkıldı. Sonra akşam saat 9'da herkes bir masanın etrafında toplandı ve görüşmeler gecenin birine kadar sürdü, son derece yoğun çalışıldı, o zaman anladım ki, burada kendine özgü bir çalışma temposu var. Klasik akşam ve hafta sonu faaliyeti buydu. Evet, böyle, sabah 9'da gelirim, 7'den 8'den önce çıkmam, bazen bu 10'u da bulur, sabahın 7'sini de. Evet bu da geldi başıma ve sabah on buçukta, raporumu sunmak zorundaydım. Evet, insana bunu da öğretiyorlar. Bunun için altı hafta Şikago'da bir seminere katıldım. Kuruluşun bütün şubelerinden gelmiş, çoğu benim yaşımda otuz kişiydik... Son derece yoğun bir çalışmaydı. Açıklamak çok zor ama: İnsan hiç tanımadığı 29 kişiyle birarada geliyor ve altı hafta sonra birbirinden ayrılırken gözleri doluyor. Seminer çok çok yoğundu. Teknik şeyler de öğrendik, ama ön planda 'corporate culture' vardı; her kuruluşunki ayrıdır. Hep başka başka kişilerle grup oluşturarak çalışmayı öğrendik. Tek başımıza öncü olmayı öğrendik. Her gün başka bir yerde oturmak zorundaydık, alışkanlık edinmek, bir yere bağlanmak gibi şeyler olamazdı. Çalışmalar bittikten sonra gene hep birlikte geziyorduk. 'Çalışmak ve *have some fun*', slogan buydu, FUN'ı büyük harflerle yazmak gerekiyordu. Altı hafta boyunca yapmadığımız bir tek şey oldu: Uyumak (*gülüyor*). Fakat Şikago'da da bu iş yapılmaz, orada hava başkadır (*gülüyor*). Grubumuz o kadar hoştu ki, gruptan ayrılmamak için Şikago'da yaşayanlar da altı haftalığına bizim kaldığımız otele yerleşti.

Ne mi öğrendik? Akla gelen her şeyi. Sorunlu durumlar oluşturuluyor ve bunlara çözüm yolları aranıyordu, bir sorun üzerinde 48 saat çalıştığımız oluyordu. *Listening skills* de çok

önemliydi. Çünkü herkes konuşmayı çok iyi bilir ama toplantılarda dinlemeyi bilmek başka şeydir. Evet, bu öğrenilebiliyor. Buna başka şeyler de ekleniyor, örneğin cümle toparlamak, *itemized reponse*, acımasızca eleştiri... Bambaşka bir teknik. Çok büyük önem verdikleri bir teknik de *synectics*, hiç duymuş muydunuz? Orada bu iş çok moda, bir çeşit enstitüsü bile var. İşleyiş tarzı şöyle: Önce bir hareket noktası bulunuyor, bu, isteğin kendisi oluyor. Bu son derece hayali, çok genel formüle edilebilir. Örneğin: 'Ben firmamın mobilya sanayinde bir numara olmasını istiyorum,' diyorsunuz. Sonra bu tamamen bir kenara bırakılıyor ve bambaşka şeylerden konuşuluyor. Sıra ile herkes bir şey anlatıyor, akla gelen ilk şeyi. Biri bir gün önce gördüğü filmden sözediyor, öteki yaptığı son tatilden. Sonra bu iki adım birleştiriliyor. Bu öykülerden, isteğin gerçekleşmesi doğrultusunda bir yol aranıyor. Yani, *synectics*'in üç ögesi var: İstek belirlemek, zihnin başka yöne çekilmesi ve başka fikirler üretmek ve sonra bunları birbirine bağlayıp çözüme ulaşmak.

Bu tür *skill*'ler çok yararlı. Örneğin *listening in, listening out*. Herkes toplantılardan bilir bunu: İnsan bir süre sonra, öyle bir gerilim içine düşer ki, artık kesinlikle hiçbir şey kaydedemez olur. O zaman zihni süreçlere bölmek gerekir. Bir süre *listening in* yapılır, dinlenir, söylenenler zihne yerleştirilir. Sonra arkaya yaslanılır ve bambaşka şeyler düşünülür, düşünce dağıtılır.

İşletmenin gerçekten kendine özgü bir kültürü ve stili var. İnsan önceleri kendini bambaşka bir dünyada sanıyor. Yeni birini karşılama biçimleri de çok hoş... Çok candan. Daha doğrusu duruma bağlı biraz bu. Kadın mı erkek mi oluşuna göre değişiyor. Kadınların işi daha zor. Çok daha zor. Komik ama, onlara güçlük çıkaranlar gene başka kadınlar oluyor. Örneğin, işletmeye yeni gelmiş bir kadın elemana, sekreter hanımlar zorluk çıkarıyor. Sonra, bazen de müşteriler zor-

luk yaratıyorlar, iş anlaşması yapmak üzere gelmiş kadın görünce surat sarkıtıyorlar... Ama Avusturya'da bu böyle. Amerika'da, Fransa'da kadınlara her yerde rastlamak mümkün, orada her şey daha açık. Oralarda kadınlar önemli mevkilerde bulunuyorlar ve kesin kabul görüyorlar.

Firma içindeki ilişkiler de burada bir başka çeşit. İlk çalıştığım bir Avusturya firmasında ben sekreter kıza: 'Saat 5'e kadar şu yazıyı yazıp masama bırakın,' diyebilirdim. Ya da: 'Şunu akşam saat 9'da istiyorum,' derdim. Burada böyle olmuyor! Burada güzel bir manevra çevirmeniz gerekiyor. Şöyle demek gerekiyor: 'Bak, Annabella, şu yazı bana çok acele lazım, çok önemli, senden başka da bunu yapabilecek biri yok, bir tek sen varsın.' (*Sesini yalvaran bir tona ayarlamış, cilveli cilveli konuşuyor.*) Ya da birine diyorum ki: 'Yarın sabah 9'da teklif yazıları hazır olmalı, müşteri gelecek, önüne koyacağım.' Adam surat asıyor, 'Bakalım, belki toparlayabilirim, ama eksiksiz bir tanıtım dosyası hazırlamam mümkün değil.' Bunun üzerine şöyle diyorum: 'Nasıl istersen öyle yap. Yeter ki ortaya sonuna kadar savunabileceğin bir şey çıksın.' (*Gülüyor.*) Ertesi gün dosya masamda hazır bekliyor.

Özel yaşamım mı? Var tabii, elbette var. Tatile bile çıkarım. Birçok arkadaşım var, çoğunu okuldan beri tanırım. Hayatımın on yılı Viyana'nın gece yaşamı içinde geçti. Tam bir eğlence adamıydım. Montevideo diskoteğinden çıkmazdım. Diskotek kapatılınca ailem kilisede ayin yaptırdı. Bir grupla birlikte 15 yaşımda Viyana'da gezip tozmaya başladım, grup hâlâ var. Tam delikanlı grubu yani. Bu yolun yolcusu olanlara aramızda isimler taktık. Birbirimize karşı çok pişkin davranırız, çünkü insan on yıl boyunca bir kahvede dizdize oturunca, artık birbirinden saklısı gizlisi kalmıyor. Biraraya geldik mi, işi aptallığa vururuz. En azından yarım dakikada bir kahkaha atmalıyız. Bütün gün uğraştığımız sıkıcı işlerden sıyrılmak için buna ihtiyacımız var. Ara sıra kadınların da aramıza

katıldığı olur, birisi evlenmişse veya bir kız arkadaşını getirirse. Bu kadınların bazısı gruba çok iyi uyum sağladı. Yalnız bir şey var, bazen pek kaba şakalar yapıyoruz, kadınların yanında fazla kaçıyor. İşin içinde biraz dışa kapalılık da var, bunca yıldan sonra biz de bundan hoşlanıyoruz işte. Hemen hemen kendimize özgü bir dilimiz var, oyun oynar gibi konuşuruz. Her zaman buluştuğumuz dört beş lokal vardır, bazen hep birlikte, bazen ikişerli. Ciddi konuları konuştuğumuz da olur; politikadan sözederiz, aramızda özel sorunlarımızı da tartışırız, ama bu daha çok iki kişiyken olur.

Aile mi? Kesinlikle olmasını isterdim, kesinlikle. Ne zamandan beri desem... bunu daha tam olarak düşünmedim. Evet, doğru, ilk yıllarda saat 8 veya 9'da eve geldiğimde evde çocuk falan görmek istemem. Evet, hafta sonları olabilir. Aile kurulduktan sonra yolu da bulunur.

Karımın çalışmasını düşünürüm, hiç değilse yarım gün. Çünkü lüks tipli kadınlara hiç tahammülüm yok. Bunlar var, evet. Kent merkezinde görürsünüz, kürkler içinde dolaşıp bütün çarşıyı satın alırlar. 18 yaşında kızlar tanıdım, ağızlarında şu söz: 'Bir zengin avlasam.' Yapıyorlar da. Gerçekten yapıyorlar. (*Başını sallıyor, bu kadar kararlılıktan etkilenmiş görünüyor.*) Herhalde, böyle kadınlardan hoşlanan erkekler de vardır doğa gereği, niçindir bilemiyorum. Muhtemelen çok güzeller. (*'Çalışmayan = güzel' tarifinin orada bulunan meslek sahibi kürksüz kadınlara pek iltifat olmayacağını farkederek endişeleniyor.*) Halbuki ben buna inanmıyorum. Güzel ne demek? Üstelik, bir insanın evde oturup hiçbir iş yapmadığını düşünmek bile benim için dayanılmaz, anlaşılmaz bir şey. Zaten şu sırada bunu düşünmek gereksiz. Bir kız arkadaşım var, birlikte yaşamıyoruz. Ben bir bilgisayarla yaşıyorum. Yatağıma bile girebilir. Hayır, ismi filan yok. Fakat şahane bir şey, gerçekten süper. Steinbauer'in (*Avusturya parti sözcüsü*) cümlesi tam ona uygun: 'Kullandıkça bere-

ketlenir.'Neler, neler yapabiliyor, şaşılacak şey. Onun sayesinde % 50 zaman tasarrufum oldu.

Evet, bizim firmada arkadaşların çoğu evli. Çok mutlu olduklarını sanıyorum. Bazen firma yüzünden kavga ediyorlar. Bir şey daha var. Firmada oldukça fazla kadın eleman var. Evli olmayanlar da. İçlerinde iyice gösterişli olanlar da var. Öyle dedikodular çıkıyor ki, firmanın havası bozuluyor. Tabii kimseye farkettirmemeye gayret ediyorlar ama sonunda kavga kopunca anlaşılıyor. Büroları yan yana olduğu halde, altı ay aralarında tek kelime konuşmayanlar oluyor.

İşimi çok seviyorum. Hep hareket var. En güzel yanı da, elde ettiğin sonucu kağıt üzerinde veya televizyonda görebiliyorsun. Ben, bu *new business*'in riskli yanlarından da hoşlanıyorum. Onsuz yaşayamam. Para, elbette onun da rolü var. Dürtülerimi iki kelime ile özetleyebilirim: Hayranlık ve para. Çünkü yalnız başına para bana yetmezdi. Stratejiler, fikri geliştirme, yeni bir şeyler oluşturmak, bunlar heyecan veren şeyler."

Günümüzde, bütün güçlü ve zayıf yanları ile babaerkil tipini, tek bir kişide toplamak gerekseydi, hemen Christian'ı seçerdik. Bu firmada örnek genç erkek elemanlarla birlikte kapitalist babaerkillik sapasağlam ayakta duruyor. Geçmiş dönemlere üzülmek diye bir şey yok, içlerinde kuşku ve çelişki gibi rahatsızlıklar yok. Sanki dünya tarihi 1950 yılında başlamış, bu insanlar kendilerini o kadar genç ve diri hissediyorlar. Üstünlüklerini çok doğal sayan bir süper gücün, sevimli böbürlenmesi içindeler. Bu kuruluşun arkasında devasa bir aygıt var. Ve Christian bu gururlu ulusun içinde kendisini rahat hissetmekte haklı. Tröst zengin. Tröst dünya çapında. Yığınlarla felsefeci, psikolog, strateji uzmanı bu tröst için kafa patlatıyor. Yüzlerce bilgin onun için araştırma yapıyor ve sürü ile sanatkar onun için yaratıyor. Aygıt ve onun beslediği "kültür" çok demokrat. Emretmek yok, açıklama, araştırma ve yönlendirme var; sekretere bile hükmedilmiyor,

zarif bir şekilde, şaka yollu pohpohlanıyor kendisi. Aynı zamanda çok da seçkin. Üst düzeyde maaş alan, üst düzeyde işler başaran ve üst düzeyde görevlere getirilen üst düzeyde insanlar: Süperlik rasgele değil, bilinçli oluyor.

Yalnız sorulması yasak bir soru var – bunu kimse sormuyor, hatta Christian bile. O da şu: Bu derece etkili, yetkili, yüksek gelir getiren ve rasyonel bir aygıtın anlamı ve amacı nedir? İşte burada, babaerkilliğin kendine ve o övünmekten hoşlandığı akılcılığına çizdiği düşünce sınırına tosluyoruz: Önemli olan *ne* ve *niçin* değil, *nasıl* başarıya ulaşılacağı.

Bu aygıtın anlamının ne olduğu sorusu durup dururken insanın aklına gelmiyor; ortada hükmünü süren korkunç bir saltanat var. En muazzam manevi ve maddi kaynaklar ortaya seriliyor. Büyük dikkat, itina ve titizlikle bir kampanya başlatılıyor ve coşkulu bir hayranlıkla sürdürülüyor. Bu aygıt, bu düşünce kapasitesi, bu enerji sosyal bir sorunu çözmeye yöneltilecek olsa, olmaz olmaz olurdu. Bunun yerine, bütün bu olanaklar, rasgele bir şey için, çalışmaya katılanlarca belki de özel bir amaç bile içermeyen, önemsiz bir hedefe ulaşmak için kullanılıyor: Ayakkabı boyalarının kalıcılığını artırmaktan, iki haftada bir emiciliği daha da arttırılan bebek bezi üretimine veya silah ve seçim broşürleri bastırmaya kadar. Çalışanlar sorunun planlanışına, başarılışına hayran oluyorlar, hedefin onlar için hiçbir önemi yok.

Başlangıcı ve sonu irrasyonel olup yalnızca aradaki süreci mantıklı, hem de çok mantıklı olan bir şey ne ölçüde rasyoneldir?

Gustav, röportaj için bize evinde randevu veren ilk konuşmacı oldu. Bu pek rastlantı sayılmaz; evi çok güzel, o da bunu göstermekten hoşlanıyor. Eski tip kocaman odalar, antika eşyayla tıklım tıkış, buna rağmen Viyana'nın geniş bir alanını gören rahat bir ev. Gustav, resmi giyimli, ne yazık ki, bize kahve yerine sert içkiler ikram ediyor; bir bekar evindeyiz. Vakit öğle üzeri: Uluslararası Borsa işlemleri ile ilgili olan iş yerin-

de, Orta Avrupa saatine göre değil Tokya ve New York saatlerine göre zaman ayarlaması var.

Yanımızda bir kayıt cihazı bulundurmadığımız için üzgünüz. Gustav tam aristokrat Viyanalılara has, biraz genizden gelen bir ses tonu ile gayet düzgün cümlelerle, olağanüstü akıcı bir uslupla konuşuyor.

Sorumuz üzerine kendi "Oluşumunu" sanki yazılı bir biyografi okur gibi anlatıyor: Üç buçuk yıl burada, 1981 Haziranında orada, her laf titizlikle seçilmiş, hiç duyguya yer yok. Oysa hayatının pek öyle anlattığı kadar kolay geçmediği hemen farkediliyor: "8 yıl Kalksburg"da deyince örneğin, bunun herhangi bir okulda geçen süre olmadığı belli. Kalksburg Avusturya'nın en sıkı ve korkulan erkek lisesi.

"8 yıl Kalksburg'da kaldım, sonra askere gittim, daha sonra hukuk fakültesine devam ettim, yarım bıraktım, ticaret yaptım, sonra altı ay kadar hiçbir iş yapmadım, biraz gezip dolaştım, sonra dört yıl kimya okudum, X firmasından Y firmasına, oradan da şimdiki Z firmasına geçerek öğrendim, çalıştım.

İş dünyasına girmem öyle pek sorunsuz olmadı. İlk işimi bir arkadaşım bana bulmuştu, ne yazık ki, kısım şefine haber vermeyi unutmuş. İlk gün büroya girişimde, 'ne istiyorsunuz, siz kimsiniz?' sorularıyla karşılaştım. Üç ay bana boykot ilan ettiler, beni hiçbir yere yaklaştırmadılar. Sonunda bu genel müdürün gözüne çarpmış, benim şirketin bir yan kuruluşuna atanmamı ve pazartesi günü orada işe başlamamı söylemiş. Orada da kimse benim geleceğimi bilmiyordu. Hiç güzel bir yıl olmadı. Tam anlamıyla proleter bir firmaydı, yöneticiler ahlaksız insanlardı ve ben onların emrindeydim; son derece nahoş, cansıkıcı bir durumdu. Sonra bir amcam öldü, mirası kaldı, ailede hiç kimse bunu idare edecek durumda değildi, bu görevi bana verdiler.

Yönetim kuruluna girdim. Oldukça sıkıntılı bir dönem-

di, en gençleri bendim. Neyse ki ötekiler pek beceriksizdiler. Sorunlar çözülemez bir noktaya geldiğinde bir toplantı yaptık, mutlaka kendimi kabul ettirmem gerekiyordu. Sermayenin % 25,5'ini ben temsil ediyordum. Bu önemli bir sınırlamaydı. Çünkü hasımlarım diğer hissedarları kolaylıkla harekete geçirebilirlerdi, ben de blokajlı azınlık olma durumundan çıkardım. Neyse ki onlar olup biteni anlamıyorlardı, bilgi toplamak zahmetine bile girmediler. Toplantıda bir yandaşım vardı, bir uzman. Ona sordular: Söylediği doğru mu, blokajlı azınlık durumu var mı? Arkadaşım: 'Evet, % 25,5 hisse onun,' dedi. Sonra alçak sesle, 'Temsil edilen şermayenin,' diye ekledi. Böylece beylere biraz baskı yapacak duruma geldim.

Sonra kendime bir iş aradım, birçoklarını denedim, firmalarda yeni bir fikir, yeni bir girişimle kendi kendime işler yarattım. Bu aile şirketini yönetirken yatırım politikasının içine dalıyordum, Avusturya bankaları hakkında oldukça çok bilgi edindim ve bunların insanın tüylerini ürpertecek kadar aptalca yatırımlar yaptıklarını gördükçe korktum. Sonra bir ilan gördüm, şirketin Avusturya bölümü için bir yönetici arıyorlardı, o işe başvurdum. Randevuya gittim ve şöyle dedim: 'Herhalde pek çok istekli vardır ve aralarında benden daha iyileri de vardır, onun için, vakit kaybetmeyi sevmem, siz beni sorgulamayın, ben size sorularımı yönelteyim.' Sonra adama firması hakkında sorular sordum. Avusturya hakkında neler bildiğini öğrenmek istedim. Bizde bankacılığın yüzde kaç hissesinin devlet elinde olduğunu, ülkenin coğrafi olanaklarını ve büyüklüğünü hiç bilmiyordu.

Bu riskli bir işti gerçekten. Fakat benim de bir kumar oynamam gerekiyordu. Çünkü adamın bilgisizliğini farketmiştim ve hoşuna gidecek ve fazla para istemeyecek birini alacağını anlamıştım. Ertesi gün telefon edip beni istediklerini bildirdiler. Evet, sonra adım Mr. Banka oldu. Briç oyunundan tanı-

dığım iyi bir ekonomist arkadaşım vardı, onu da yanıma aldım. İşte, altı yıldan beri oradayım.

Hayır, buhranlar hâlâ devam ediyor. Her zaman bir şeyler oluyor. Bir toplantı için gidiyorsun, dönüşte bir de bakıyorsun üç adamına yol vermişler. Bu durumlarda kendini savunmak zorundasın. Yalnız: Oku atınca yerine oturtmalı. İnsan gerçekten ne istediğini bilmeli. Blöf yapabilmeli ve cesur olmalı. Ve hissedebilme yeteneği çok önemlidir. Eğer bir öneriyi yanlış bir zamanda öne sürerseniz, her şeyi kaybedersiniz. Güleceksiniz belki, ama ben bu işlerle çok uğraşırım: El yazısından karakter tayini, psikoloji ve astroloji beni ilgilendirir. Birini biraz inceleyerek gözlemek, sonra el yazısına bakmak, hangi burçta doğduğunu bilmek, insana güzel fikirler verir.

Benim bölümde pek az kadın var, çok az. Birkaç tanesi aklıma geliyor, oldukça etkileyici insanlardır. Fakat genelde... diğer sorunlar bir yana bence disiplinden yoksunlar. İşi kolayca kaytarırlar. Nezle olsalar, işe iki saat geç gelirler; bu kendilerini işe vermediklerini gösterir. Fakat bazı avantajları da vardır. İyiyseler, bilgiliyseler, ben şahsen, onlarla iş yapmaktan hoşlanırım. Erkeklerin çoğu gibi sırnaşık değillerdir, daha geçimli, daha dostturlar. Onlarla konuşmak zevklidir ama bu onların sertleşemeyecekleri anlamına gelmez. New York'ta, Fransa'da komisyoncu kadınlar tanımıştım, çok sevecendiler ama, bana iyi olanaklar sağlamadılar hiç.

Benim yaşamımda şirketteki iş arkadaşım önemlidir. Alışılmamış bir uygulamamız var: Yıl sonunda yarı yarıya paylaşıyoruz. Bu harikulade bir şey; arkandan bıçaklanmayacağından emin olarak sırtını dönebiliyorsun. Rahatça tatile gidebiliyorsun.

Bunun dışında arkadaşlarımı hep kadınlar arasından seçerim. Hemen hemen. Neden mi? Sanırım, kariyer konusunda, erkekler arasında hep bir kıskançlık var. Şaşılacak şeydir, ben kadınların daha az dedikodu yaptığını tesbit ettim, yani

belli bir tür dedikoduyu kastediyorum yoksa bütün insanlar dedikodu yapar. Ben bir başkasına kasten, mesleğinde zarar verecek şekilde yapılan dedikodudan sözediyorum. Örneğin, bir gün bir erkek meslektaşıma, o sırada şefim olan birinden dert yanmıştım, ertesi gün şefim hışımla odama dalıp 'Benim hakkımda nasıl böyle konuşursun?' diye gürledi. Kadınlar böyle bir şey yapmaz. Üstelik ben zaten başkalarına pek güvenmem. İnsanın ağlayıp yakınması iyi bir sübap belki ama sorun halletmiyor. Böyle bir ihtiyaç duyulunca, kadınlar daha anlayışlı, erkeğin yeniden kendine güvenini sağlamak için ne yapılacağını daha iyi biliyorlar. Onların bundan ne yararı mı oluyor? Yaa, belki beni daha yakından tanıyorlar. Çoğunlukla bu kadınlar benim mesleğim hakkında pek bir şey bilmezler, bu yoldan birazcık bilgi edinmiş olurlar.

Fakat bakın: İnsanın bir sorunu varsa önünde iki seçenek vardır. Eğer sorunun bir önceliği varsa, hemen çözülmesi gerekir. Çözüm bulunamıyorsa bu kaybedilmiş bir durumdur, o zaman kendime bunu sineye çekip çekemeyeceğimi sorarım. Ben kaybedilmiş bir durumda yaşamayı sürdürecek bir insan mıyım? Yoksa, acaba hâlâ bir çözüm bulunabilir mi?

Eğer sorunun öncelik durumu, acelesi yoksa, insan bunun için canını sıkmaz, bir kenara koyar.

İnsanın özel yaşamını ilgilendiren şeylerde iş daha zor tabii. Duygular işin içinde olunca, mantığın pek yararı olmuyor. Fakat benim bir avantajım var, pekâlâ yalnız da yapabiliyorum. Bir hafta sonunu yalnız geçirmek bana hiç dokunmaz, müzik dinlerim... sıkılmam, iki hafta boyunca yatağıma bir kadın girmese hiç aldırış etmem. Hayır, hiç evlenmedim. (*Susuyor.*) Gerçi bir çocuğum var. Bir oğlan, şimdi üç yaşında. Paris'te, annesiyle yaşıyor. Ara sıra onu görürüm, bazen annesi onu buraya gönderir, birkaç hafta benimle kalır. Biraz daha büyürse daha iyi olacak. Hayır, o kadınla evlenmek iste-

medim... aslında ilişkimiz sona ermişti, tam o sırada bu durum ortaya çıktı. Bir tatil gezisinde tanışmıştık, onu bir daha görmemek kararındaydım, birden hamile kaldı. Nikahsız da olsa, çocuğu doğurmak istedi. Bunun üzerine ben ikibuçuk yıl kimseyle ilişki kurmadım... doğru bir şey olmazdı. Kadına karşı bir haksızlık olurdu, nikahsız bir çocuk sahibi olması yeterince zordu, bir de ben hemen başka bir kadınla evlenseydim, hiç doğru bir hareket olmazdı. Zaten, en başta çocuk için ideal bir şey değil, ama ben olayı olumlu yanıyla ele almaya karar verdim. Çocuğa çok bağlıyım, annesiyle de iyi ilişkiler sürdürmeye çalışıyorum. Bu duruma gelinceye kadar epeyce zaman geçti. Sanıyorum, kadınlar meseleleri nesnelleştirmekten hep kaçıyorlar. Mesleklerinde de özel yaşamlarında da.

İş hayatında, kadınlar için fazla kazanıp kazanmamak, başarılı olup olmamak, işten atılıp atılmamak, erkeklerde olduğu kadar önemli değil. Örneğin benim sınıfımdan bir kadının başarılı olmaması ona hiç sorun yaratmaz. Oysa bir erkek, ailesinin olanakları gereği çalışmak zorunda olmasa bile, bir işte başarılı olmazsa kendini değersiz görür.

Haklısınız, bütün bunlar olduğundan daha basit görünüyor. Kuşkusuz, insan bazen çok üzülebilir. Ama erkeklerin bunu size açıklamaması beni şaşırtmıyor. Ellerine ne geçecek? Ben de size, çeşitli tersliklerle karşılaştığımı anlatırmıyım, bilmiyorum. Bakın, benim bir kuralım var: İnsan hatalarını kabul etmeli, tamam. Ama bunu dikkatli yapmalı. Başına gelen tüm kötü olayları başkalarına anlatmanın ne gereği var, bu karşısındakilerin insanı yeteneksiz sanmasına yol açar.

Hayatımdaki en nahoş olay mı? Hımm, herhalde Kalksburg. Tasavvur edebilirsiniz. Elbette oradan kurtulmaya çalıştım. O zaman babam şöyle dedi: 'Eğer bana gelir de artık orada kalmaya dayanamayacağını söyleyecek olursan, sana arka çıkarım ve seni derhal oradan alırım.' Ben nasıl olur da

artık orada kalmaya dayanamayacağım diyebilirdim? Bugün baba olarak ben aynı durumda ne mi yapardım? (*Susuyor.*) Onun gibi yapardım."

Gustav, klasik tipte bir "saldırgan"a hiç benzememekle beraber son derece zor ve rekabete dayanan bir meslekte başarıya ulaşmasını bilmiş. Patron olmak için yaratılmadığını görünce, yapısı da uygun düşmediği için, başka yollara yönelmiş. Bu alanda da, riske girmeyi, avantajlardan yararlanmayı, blöf yapmayı iyi bilmiş. Önceden hesapta olmayan olaylar karşısında olumlu bir yan bulmaya da gayret etmiş. Ayrılmak üzere olduğu kadının hamile olduğunu öğrenince uygar bir davranış gösterip hesapta olmayan oğluyla iyi bir ilişki içine girebilmiş. Rekabetin yıkıcı olduğu bir dalda bir arkadaşıyla alışılmadık bir ortaklık kurarak farklı bir çalışma ortamı yaratabilmiş.

4

Çöldeki Yaşam

Kuşkular İçinde Bunalmayan Erkekler

Röportaj yaptığımız erkeklerin hepsi de üst düzeylere tırmanmanın gerektirdiği acımasız koşulları iyi biliyordu. Bazıları bunu fırsat bilmiş, insanı güdükleştiren bir yaşam tarzına kapılmadan başarılı olabilmek için kendilerine kişisel kaçış yolları aramışlardı. Bazıları başarı düşüncesini kafalarından tamamen atmayı yeğlemişlerdi. Üçüncü bir grup da kendilerine sistemin bir köşesinde ayrıcalıklı bir yaşam sürecekleri bir yer açmayı başarmışlardı.

Dördüncü gruptakiler ise dişlerini sıkmış, kaybedeceklerine aldırmadan keşmekeşin tam ortasına balıklamasına atlamışlardı. En berbat yaşam onlarınkiydi. Ve şimdi sıra onlarda.

Batıdaki sanayi ülkelerinin hepsinde kariyer sahibi erkeğin temel kalıbını buluruz. Amerikan otomobil sanayisinin süper yöneticisi Lee Iacocca da bunlardan biridir. Bu temel kalıbı aşağıdaki maddelerle çerçeveleyebiliriz: Seçilecek yön, olumlu ya da olumsuz baba tarafından belirlenir. Genellikle oğul da babanın mesleğini seçer. Bu sırada bazı babaerkil çeşitlemelerle karşılaşabilir.

- Erkek, babasını aşmak ister, bu yüzden babasının ancak küçük bir memur olarak çalıştığı aynı iş kolunu seçer;
- Erkek, babasının kızıp öfkeleneceğini bildiği bir yol tutabilir;
- Erkek hanedanlığı kabullenip babasının ona hazırladığı yere yerleşebilir.

Biraz başarılı olmuş bütün erkekler bu anlamda babaerkildir: Kızdırmayı, etkilemeyi veya aşmayı istedikleri kişi hep babalarıdır. Çocukluk döneminde, arabulucu, eğitim görevlisi ve ailenin daha verimli temsilcisi olarak annenin çocuk üzerinde çok daha güçlü etki bıraktığı durumlarda bile bu, değişmez.

Bu erkeklerin dünyası çok katıdır. Hele ilk yıllar dayanılır gibi değildir. Daha sonra da kesin bir güvence yoktur. İş ve özel yaşam huzursuzluk ve sorunlarla dolu bir bağlam içindedir. Bu bir yandan şiddetli, şizofrenik bir bölünme anlamına gelebilir. Diğer yandan totaliter bir bağlantı içinde de kendini belli edebilir: Bütün arkadaşlar ya iş arkadaşları ya müşterilerdir, bu yüzden iş konusunda ciddi bir sorun çıktığı zaman danışacak bir dost yoktur.

Lee Iacocca'nın otobiyografisi hemen çok satanlar listesine girdi, çünkü herkes orada başarılı olmanın reçetesini bulacağını umuyordu. Yükselmekte olan genç kapitalistler kuşağı

Baba Iacocca'nın nasıl başardığını öğrenmeye can atıyordu. Ama hepsi hayal kırıklığına uğradı. Kitap, bu temel kalıbın ne türlü psikolojik baskılar altında ezildiğini tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyordu.

Lee de baba evinin damgasını taşıyordu. Babası, otomobil sanayisinde küçük bir yer edinmişti, böylece Lee'nin mesleği de önceden belirlenmiş oldu. Aile, ilerde Lee'nin para ile olan ilişkisini etkileyecek pek çok sıkıntı çekmişti. Eriştiği başarıdan sonra pek büyük paralar kazanan Lee, bu rahat yaşama bir türlü alışamadı.

"Rizikoyu hiç sevemedim. Çocukluğum ve gençliğim bana her an bir yıldırımın inebileceğini ve ailemin bir gün içinde yiyecek ekmek bile bulamayacak durumda kalacağını düşündürür olmuştu."

Iacocca'nın elindeki milyonlar düşünülecek olursa, açlık diye bir şey objektif olarak mümkün değildi; bununla beraber araştırmalar, çocuklukta yaşanan ekonomik açıdan buhranlı günlerin etkisini kolay kolay yitirmediğini doğrulamaktadır.

Bütün genç işadamları gibi Iacocca da, işe atıldığı ilk yıllarda, yeni iş hayatının karanlık ve karmaşık kuralları ve felsefesiyle yakınlaşmak zorunda kalmıştı. Bu hiç kolay değildi. Patronu Henry Ford, örneğin, şu fikirdeydi:

"Senin için çalışan birinin kendini burada rahat hissetmemesine çalışacaksın. Asla huzur bulmamalı. Hep senden beklediğinin aksini yap. Adamlarını çileden çıkart ve daima güvensizlik içinde yaşat."

Genç Iacocca'nın belki de sezdiği gibi, bunun öyle asılsız, komik bir yaşam felsefesi olmadığını yaşlı Iacocca yaşayarak öğrenecekti. Ford topluluğu bünyesinde üst yönetici olarak görev yaparken bir gün içinde, özellikle aşağılayıcı bir biçimde durup dururken kapı dışarı edildi. Dokunulmaz derecede güçlü bir yerlerdeymiş gibi görünen bu adam, Ford'un bir emriyle eşyası ve sekreteriyle birlikte bürosundan atılmış, gününün dolmasını nakledildiği uzaktaki bir depoda beklemişti.

Otomobil sanayisinde çalışmanın bir gereği olarak Iacocca'nın dost çevresi sadece meslektaşlarından oluşuyordu. Gözden düştükten sonra onlardan artık bir şey bekleyemezdi. Iacocca bu dönemi dokunaklı bir pasajda anlatır: Hiçbir arkadaşı onu teselli etmek için telefonla olsun aramamıştı, çünkü herkes kendi başının derdine düşmüş, yeni düzenlemeye bir an önce ayak uydurmaktan başka bir şey düşünmez olmuştu. Seçkin bir okulda okuyan çocukları, öteki sanayicilerin çocuklarından kopmuştu; karısı kalp krizi geçirmişti. Arkadaşlarının sadakatsizliği onu can evinden vurmuştu... Fakat eninde sonunda kendisinin de aynı şekilde davrandığını, dolayısıyla bu tepki kalıbını benimsediğini hiç farketmiyor; çünkü birkaç sayfa sonra bu buhranlı zamanda bulduğu arkadaşını rakip firmalarda çalıştıkları için bir daha hiç görmediğini yazıyor.

Özel yaşamla iş arasındaki "rekabeti" de Iacocca çok etkileyici bir biçimde anlatıyor. Aileye zaman ayırmak mı? Bu ancak Amerika'nın çok uluslu şirketlerinin en tepesinde oturan adamların kullanabildikleri ayrıcalıklı bir haktı. Orta kademelerde çalışanlar için gün tam yirmidört saatti. Iacocca, çok genç bir yöneticinin aniden kalp krizinden öldüğünü anımsıyor. Bu olay onun bölümündekilere şok etkisi yapmış. Ford'un o sıradaki başkanı McNamara bütün yöneticilere, fazla çalışmaktan dolayı strese maruz kalmamaları için "saat 21.00'den sonra evlerine gitmeleri" talimatını vermişti. Bu çok insanca ve hakşinas bir uygulama sayılıyordu. Iacocca ise şu yorumu getiriyor: "Her şey ne kadar berbattı."

Iacocca'nın anlattığı dünya, iş ve başarı ideolojisinin talepleri arasında çılgınca bir koşudur. Bu taleplere boyun eğen erkekler, artık başkalarının irade gücü altında ezilmeyecek şekilde yüksek bir yere erişinceye kadar çalışıp, didinip, yorulup dururlar. İyi kazançlarla teşvik edilir, daha iyi kazançlar hedef gösterilir, işten başka bir şey düşünmelerine fırsat bı-

rakmayan rutin bir çalışma temposuyla kolayca yönetilir, yaşam biçimlerini ve düşüncelerini sıkı bir disiplin altına almaları sağlanır. Bütün bunlara "belli bir süre için nasılsa" diye düşünerek katlanırlar: Nasılsa "bir gün" zengin, güçlü ve özgür olacaklar, o zaman o güne kadar yitirdikleri şeyleri nasıl olsa yakalayabilecekler.

Röportaj yaptığımız erkeklerin hepsi de üst düzeylere tırmanmanın gerektirdiği acımasız koşulları iyi biliyordu. Bazıları bunu fırsat bilmiş, insanı güdükleştiren bir yaşam tarzına kapılmadan başarılı olabilmek için kendilerine kişisel kaçış yolları aramışlardı. Bazıları başarı düşüncesini kafalarından tamamen atmayı yeğlemişlerdi. Üçüncü bir grup da kendilerine sistemin bir köşesinde ayrıcalıklı bir yaşam sürecekleri bir yer açmayı başarmışlardı.

Dördüncü gruptakiler ise dişlerini sıkmış, kaybedeceklerine aldırmadan keşmekeşin tam ortasına balıklamasına atlamışlardı. En berbat yaşam onlarınkiydi. Ve şimdi sıra onlarda.

Hans, büyük bir Amerikan kuruluşunun Avusturya'daki şubesinde üst düzey yönetici durumunda. Şöyle ilk bakışta, insan onu rahatlıkla orta kademelerde çalışanlardan biri sanabilir; sıska, soluk yüzlü biri, ancak konuşmaya başlayınca akıllı ve dirençli olduğu belli oluyor.

Hans, genelde röportaj yaptıklarımın aksine çok sinirli bir tip. Gerçi bizi firmasında kabul etti, ama kendi bürosunda değil; bu da alışmadığımız bir şey. Bizi asansörde karşılayıp bir "görüşme odası"na götürdü. Onun konumundaki erkeklerin çoğu ya kendilerini içinde daha rahat hissettikleri için ya da o çevreden gurur duyduklarından kendi bürolarını tercih etmişti. Bizi kendi çalışma odalarında karşılamayan iki erkeğin de karşılaştığımız en dengesiz insanlar olması da çok ilginç.

Hans'ın kendine özgü bedensel dili dikkatimizi çekiyor. Konuştuğumuz erkekler içinde en kuşkucusu oydu. Belki de bir süre televizyonda muhabir olarak çalıştığı için, soru sorulan kişi konumunda olmak onu rahatsız ediyor. Genel konular açılınca -Avusturya'nın iç politikası, ticaretin gelişmesi, doların durumu, Avusturya'da gazeteciliğin felaket hali gibi- Hans açılıyor, canlanıyor, esprili konuşuyor. Kendinden sözetmek zorunda kalınca, daha dikkatli, tetikte duruyor, sorulara karşılık vermeden önce bir süre susuyor, düşünüyor, karşı bir soruyla cevap veriyor. Özel yaşamı hakkında soru yöneltilince, evliliği hakkında örneğin, kollarını kavuşturup sertleşiyor ve kısa, isteksiz karşılıklar veriyor.

Bazı açılardan davranışı tipik erkek davranışı. Sorunlar, mücadeleler ve üzücü olaylar ancak bizim sezinleyip dile getirmemizle ortaya çıkıyor; kendisine kalsa sözünü bile etmeyecek. Başarısızlıkları süsleyip püsleyip olumlu göstermeye veya amacına ulaşmak için kendi yaptığı bir manevra gibi anlatmaya ve en azından son derece yararlı deney ve dersler olarak kabul ettirmeye çalışıyor. Bu tutumunu daha iyi gösterebilmek için bu röportajın bazı pasajlarını yorumladık.

"Bu firmaya girdim... belki üniversite maceramdan başlasam, daha iyi olur... Beş sene tıp okuduktan sonra ticaret hayatına atıldım. Tıp beni sıkmıştı, oysa ticaret hoşuma gitti."

Çok sonra, sistemli sorgulamalarla Hans'ın babasının doktor olduğunu, oğlunu tıp tahsiline zorladığını, onun tıbbı bırakmasını hâlâ affedemediğini, bugün iş dünyasında edindiği parlak mevkiyi doktorluğa eşdeğer saymadığını ve o zamanlar o öfke içinde oğluna her türlü maddi desteği kestiğini öğrendik. Bugün, bu kararı çok rahat alınmış bir kararmış gibi yansıtan Hans aslında bir süre öyle kararsız kalmış ki, bir yıl her iki branşı birarada götürmüş.

"Üniversiteyi okuyabilmem için para gerekiyordu, çeşitli işler aradım. Bir gün üniversite duvarında bir ilan gördüm: 'Ticaretle ilgisi olan eleman aranıyor.' Durum o zaman hiç de öyle olmadığı halde ben bu işi kendime uygun gördüm. Oysa benim ticaretle ilişkim, kiracısı olduğum ailenin iş dünyasından pek çok dostları bulunmasından ve bunların da ara sıra yemeğe geldiklerinde benimle merhabalaşmalarından ileri gitmiyordu."

Tipik bir erkek yaklaşımı: Kendi beceri ve yeteneklerini abartmak, bencil bir eğilimden veya kibirden kaynaklanmıyor. Kendi yetenekleri sözkonusu olduğunda erkekler nedense ciddi bir "görme bozukluğu" içindedirler.

"Sevinerek bu işe talip oldum. Bir İngiliz ticaret gazetesi, ilan toplayacak birini arıyordu. Gerçi çok az ilan topladım, ama pek çok insan tanıdım. Dolaylı olarak bu bana, televizyondaki bir ticaret programında iş bulmamı sağladı. Bir süre burada çalıştıktan sonra reklam ajansı kurmayı düşündüm. Bir sürü tanıdığım vardı ve neyin nasıl yapılacağını iyi biliyordum, fikirlerim pek çoktu. İki yıl sonra işlerin hiç de benim hayal ettiğim gibi olmadığı ortaya çıktı. O firmayı kapadım ve yerine 'Vienna Avanti'yi kurdum, belki tanıyorsunuzdur. Böylece pazar araştıran firma 'A B C Marketing'den pazarlayıcı 'Vienna Avanti'ye geçtik."

Hans, bunu öyle çabucak söyleyip geçti ki, biz ancak birkaç dakika sonra nasıl zarif bir göz boyamacılığıyla karşı karşıya olduğumuzu farkedebildik: İşlerin ters gitmesinin adı 'pazar araştırması'ydı, yeni girişiminki ise "pazarlama".

"Ama zamanla firmadan iyice kendimi çektim, şimdi sadece yönetim kurulundaydım. Mesleğimle bağdaşmıyordu. Bunu önceden düşünmem gerekirdi elbette ama yürür zannetmiş-

tim. Nihayet insanın pazar günü var, geceler var, diyordum... Gerçekçi davranmadığım ortaya çıktı. Zaten şu çalıştığım yerde iki kişinin işini yapıyorum...

Evlilik mi? Evet, ikinci defa evlendim."

Kendi yaşam öyküsünü kendiliğinden anlatmıyor, sorularımıza karşılık veriyor yalnızca.

"İlk defa, bir dakika, 27 yaşında evlendim. İlk eşim ne mi yapıyordu? Hiçbir şey. Yani evet önceleri bir seyahat acentasında çalışıyordu. Neden mi yürümedi?

Bakın, ben şöyle görüyorum. Üç tip kadın vardır. Birinciler kocalarının işleri ile hiç ilgilenmezler, kendi meslekleri de yoktur. İkinciler meslek sahibidirler. Üçüncü tip kadınlar için koca mesleği hobi gibidir. İlk eşim birinci tiptendi, oysa ben üçüncü tipten olmasını isterdim. Çünkü insan o sırada benim yaptığım gibi yorgun argın eve döndüğü zaman kafaca destek bekliyor. Bunu hiç bulamadım.

Şimdiki eşim... daha çok bir karışım diyebilirim. Önceden çalışmış, evlenmeden önce. Hayır, hayır şimdi çalışmıyor. Olmayacak bir şey. Ev değiştirdik, ev aramak, tadilat yapmak gerekiyordu, hepsini o üstlendi. Ustaların ne kadar zorluk çıkardıklarını tahmin edemezsiniz. Yalnızca evi bulunca ya kadar 300 yer dolaştı. Bu bir sorun olmadı. Anlayışlı davrandı. Onun desteğine ihtiyacım olduğunu söylediğim zaman daima bana yardıma hazırdır."

Biz, bir günün çok uzun olduğunu ve onu "desteklemenin" birkaç saatten fazla zaman almayacağını ileri sürdük. Yoksa karısı geri kalan saatlerde de onun için mumlar yakıp dualar mı okuyordu?

"Hayır, öyle değil. İnsanın sosyal gereksinmeleri de vardır. Toplum yaşamı, tiyatrolar, kültür faaliyetleri, bütün bunları örgütlemek gerekir. Gerçi, son zamanlarda bir yerlerde bir şeyler yapmayı düşünüyor; görürüz bakalım.

En zorlandığım an mı? (*Susuyor.*) En zoru, sosyo ekonomik hiyerarşiye ayak uydurmaktı. İnsan sözkonusu hiyerarşi içinde ne kadar yükselirse, bu o kadar kolaylaşıyor aslında. Kadınlara bakıyorum da, acaba bunu farketmiyorlar mı diye kendi kendime soruyorum. Kötü ve aşağı bir konumda bile hallerinden memnun görünüyorlar. Oysa aşağılarda hayat çekilmez olur. Kadınların bu halini hiç anlamıyorum. Örneğin, reklam ajansını kurduğum sırada küçücük bir iş yerinde ufak bir memur olarak çalışan fakat yetenekli gördüğüm bir kadını, işe almaya çalıştım. İstemedi; 'Yoo, hayır,' dedi, 'ben olduğum yerden memnunum...'

Alt düzeyde bir işte çalışmaya dayanamazdım, serbest bir iş yapardım daha iyi. Örneğin bizde bir müdür var, açıkça şöyle der: 'Burda askeri bir sistem var, 45 numaralı tepeye hücum dedim miydi, hemen saldıracaksınız, düşünüp taşınmak yok.' Bir gün aynı şeyi bana da söylemeye kalktı. Ben de 'kusuruma bakmayın ama ben bunu yapamam,'dedim. 'Ben hiç askerlik yapmadım...'

Biyografik ögelerle süslü bir "yaşam öyküsü" yaratıp kamuoyuna sunan erkek düşüncesi Hans'ta özellikle gelişmiş. Bu "kurmaca" öyküde, hoş olmayan olayları ayıklayıveriyor. Öykünün anlattığı kişiye göre değişen versiyonları da var. Hans'ın kendi sözlerinden, eskiden evlenmiş olduğunu ve iki çocuğunun bulunduğunu önce öğrenemedik. Kendisine evliliği hakkında soru sorduğumuz zaman bile bizden iki çocuğu olduğunu sakladı; onları çok sonra, tesadüfen öğrendik. Parlak görüntüsünde ufak bir çizik bile olmamalıydı; zaaf, kusur sayılacak her şey gözlerden gizlenmeliydi. Bu sorun yaratan, aşırı bir davranış biçimidir, çünkü dört başı mağmur bir yaşam, diye bir şey yoktur.

35 yaşındaki Mario ile görüşmemize aracı olan kişi, onu son derece duyarlı biri diye tanıtmıştı. "Yumuşak" (Softie) *olmak-*

tan korkmadan kendi erkekliğini sorgulamış biri. Yükselişi alışılmamış bir çizgi izliyormuş, yani kurulu düzene sırtını çevirip alternatif dünyaya geçmiş.

Mario, bir Viyana kahvesinde karşımızda oturuyor. Koyu renk saçları var, baştan beri röportajla ilgili ve konuşma sürdükçe, öteki röportajlarımızdan farklı olarak, geçirdiği buhranları anlatmakta ustalaşmış olduğunu anlıyoruz. Ama ilişkilerinin kalitesine bunun bir yararı olmamış.

"Bir aktörün oğlu olarak, burjuva ailelerinin yaşadığı villaların bulunduğu bir semtte doğup büyüdüm. Çevremdeki burjuva çocukları arasında kendimi hiç rahat hissetmedim. Annem beni yalnız başına büyüttü, çok meraklıydı ve üzerime çok düşerdi. Pek düzgün gitmeyen, huzursuz bir okul döneminden sonra büyük bir kuruluşa satış müdürü olarak girdim, fakat sonradan tiyatroya geçmeye karar verdim. Prodüksiyon amirliğini üstlendiğim alternatif bir tiyatro kurdum. Sonra beni şehir tiyatrosuna aldılar. Orası bir cehennemden farksızdı; dönen dolapların sonu yoktu. Tiyatroya geçmem, politikayla ilgilenmem ve bilinçlenmem açısından çok önemli bir rol oynadı. 1968 yılı üzerimde iz bırakmadan sessiz sedasız geçmişti, 68'lilerle yeni yeni tanıştım. Sönen devrim rüzgarını ve özel yaşamlarında bu yüzden ortaya çıkan pürüzleri halledebilmek için psikologlarda vakit öldürüp duruyorlardı. 68 Hareketine katılmadığıma sevindim.

Beni ilgilendiren, gelişmemi sağlayacak şeylere yönelmem gerektiğini gittikçe daha iyi anladım; kendi düzeyimdeki insanlarla çalışmalıydım. Son iki yıl üzüntü, keder ve depresyonlarla dolu geçti. Şimdi, yavaş yavaş her şey düzeliyor. Kısmen çok sarsıcı olan seminerlere katıldım. Bir kere daha doğumumu yaşadım; bu öyle sarsıcı ve esaslı bir şeydi ki, haftalarca yataktan çıkamadım. Sabit bir işte olsaydım, bu gelişme sürecini yaşayamazdım.

Asıl sorunum kendimi hiçbir zaman yaşamaya ehil biri

olarak hissetmemem; ben bu dünya için yaratılmamışım, bu dünya bana göre çok acımasız. Daha aktör olarak çalıştığım sırada, her sahneye çıkışımdan önce şöyle derdini kendi kendime: Eğer sahnede başarırsam, tamam demektir. Bir süre bu böyle gitti.

Çok sakin, içine kapanık bir çocuktum; ama utangaç olduğum anlaşılmasın diye en kötü şeyleri yapardım. Fakat içimden olaylara hep uzak kalırdım.

Annemle çok şiddetli bir kavgamız oldu, ben bu kavgada iyice aşırı gittim. Ben üç yaşındayken babam ölmüş. Anneme durmadan çocukluğuma, nasıl büyüdüğüme dair sorular soruyordum. O hep kaçamak cevaplar veriyordu. Son derece önemli bir soru karşısında bana çok sevimli bir edayla: 'Bak,' dedi, 'çiçek yeni bir yaprak vermiş'. Öylesine kızıp köpürdüm ki, üzerinde durduğu halıyı ayaklarının altından hızla çektim. Acaba bundaki sembolik manayı anladı mı, bilmem, ama şimdi aramız daha iyi.

Eminim, bütün bunları bir erkeğe anlatamazdım. Kendi karmaşıklığımı hep kadınlar aracılığıyla dışa vurmuşumdur. Bu çok zevkli, içten ve şehvetli bir şey oluyor. Terapist bir kadınla ilişkim, sorunlarımın üstesinden gelmemde tayin edici bir rol oynadı. Bu kadından ayrıldıktan sonra üç ay hasta yattım. Müthiş bir acıydı, ama bunu yaşadığım için çok mutluyum. Bunların bir erkeğin alışılagelmiş davranışları olmadığı muhakkak. Bazen ben de kendimi fazla 'yumuşak' buluyor, erkeklerden genelde beklenen şeyleri, çok kazanıp bir aileyi geçindirmeyi, dış dünyada mücadele etmeyi hiçbir zaman yapamayacağımı düşünüyordum. Eğer mutlaka yapmam gerekirse istemeyerek yaparım.

Ara sıra kendimi daha iyi korumuş olmayı, daha iyi tecrit etmiş olmayı isterim. Çok fazla duyarlı olduğum dönemlerde tüm yaşamım zarar görür. Daha delikanlıyken, bir erkeğin daima kuvvetli olması gerektiğini, kıllı göğsünün sığınma

isteklerine açık olması gerektiğini kabullenemedim. Hepimizin sorunları aynı, neden kızlarla rahatça konuşmayayım diye düşünürdüm.

Beğendiğim kadın tipi mi? Esmer, anlaşılmaz, esrarengiz kadınlardan hoşlanırım; kararlı olmalı, girişimci olmalı, hayata dört elle sarılmalı, kendini kabul ettirmesini bilmeli. Son yıllarda fazlasıyla bir aile özlemi duyuyorum. Bunu gerçekleştirebileceğim bir kadın vardı, evliydi ve bir çocuk sahibiydi, ben de onun sevgilisi oldum. Çok mütehakkim bir kadındı, özellikle entellektüel ve felsefi alanda, hayatıma çok fazla karıştı. Bir yandan beni bir masal prensi gibi yüceltiyor, sonra birdenbire yere vuruyordu, bu aşırılıklar dayanılır gibi değildi. Onun sevgisini kazanmak için ona hizmet etmem, onun için bir şeyler yapmam gerektiğini düşünüyordum. Bugün, onun hiç de öyle güçlü olmadığını anladım; güçlü olsaydı, zayıf yanlarını da göstermekten kaçınmazdı.

Duygularla ilgilenmek, ne yazık ki, erkeklerden beklenen bir hareket tarzı değil. Bu yüzden ilişkiler genelde kötü yürüyor, çünkü karşısındakinin duymak istemediği şeyleri insan durmadan ele alıp tartışmaya kalktığında sonuç iyi olmuyor."

Mario erkeklere özgü zorunlu davranışlardan hep kaçınmış, bunu yapmadığı için de davranışı 'başarısızlık' olarak nitelendirilmiş.

Gerçi açık davranıyor, düşünceli, hassas biri ama kadınlara karşı tutumu, ortalama bir erkeğinkinden daha az otoriter değil. Geleneksel erkek tipi duygusal tartışmalardan kaçınarak karşısındaki kadını hayal kırıklığına uğratırken, Marco, karmaşık duygularını arkadaşlık ettiği kadına aksettirerek onu baskı altına alıyor.

Karl T. röportaj yaptığımız erkeklerin en başarılılarından ve güçlülerinden biri. Günlük bir gazetenin ve bir mimarlık bürosunun sahibi. Bununla beraber, karşılaştığı başarısızlıkları

ve bunlar karşısındaki duygularını en açık anlatanlardan biri. Onun örneğinde aşırı pragmatik bir tutumun avantajları ve aşırılıkları açıkça görülüyor. Karl'ın yaşamı tek yanlı ve belli belirsiz değişme isteklerine rağmen, herhalde hep öyle de kalacak. Gazete, bir "denge unsuru" olarak düşünülmüştü, firmasındaki pragmatik işin yaratıcı ve kültürel bir karşıtı olarak. Gerçekte ise gazete yaratıcılığa pek az vakit bıraktığı gibi aksine verimlilik hesaplarıyla Karl'ı gerçeklerle daha çok yüz yüze getiriyor.

"Yaşamımın % 95'ini işime adadım. Böyle bir niyetim yoktu, zamanla öyle oldu. Yirmi yıl boyunca hep buradaydım, her zaman, cumartesi, pazar dahil. İnsan bu süre içinde kaçırdığı şeyleri ilerde yapabileceğini zannediyor, ama olmuyor. Pek çoğu yapılmıyor. Örneğin, eskiden, iki ay süreyle bütün Amerika'yı araba ile baştan başa gezmeyi hayal ederdim. Belki şimdi bu mümkün, ama artık o isteği duymuyorum. Bazı şeyler yaşamın belli zamanlarıyla kısıtlı, sonradan olamıyor.

İlk on yıl burada çok sıkıntılı günler geçirdik, gerçek bir varolma mücadelesi verdik. Gerçi hep yükseldik, fakat bunu ancak yakın mesafeler içinde görebiliyorduk, uzun süreli güvencemiz yoktu. Bu yüzden, güvencemi yakın çalışma arkadaşlarımda görmeye alıştım. Kendilerini rahat hisseden iyi insanlar. Onun için hiyerarşiyi bir kenara atıp, onlara özgürlük tanımaya çok önem veririm. Bizdeki büroların birbirinin aynı olduğunu farketmişsinizdir. Hepsinin mobilyası aynıdır, benim bürom ötekilerden büyük değildir (aksine küçüktür). Adamları velayet altına da almak istemem. Çoğu zaman burada gece yarılarına kadar kalırlar; bu durumda niye rahatça, 'Ben cuma günü gelmiyorum' demesinler? Sekreterler için elbette bu esnekliğe olanak yok, onlar burada bulunmak zorundalar, yoksa çaresiz kalırız. Bizdeki 'İşe giriş', başka hiçbir alanda yoktur. Özellikle insanlar arasındaki sorunları zamanında çözmenin önemine inanırım. Bu yüzden benim hep bu-

rada bulunmam gerekiyor. Bir meslektaşım var, oda kapısının dışına bir randevu defteri asmış. Kendisini görmek isteyenler, oraya isimlerini kaydediyorlar, böylece herkes şefin hangi saatte nerede bulunduğunu oraya bakarak görebiliyor. Benimki öylesi değil, buna karşılık her isteyen randevusuz odama dalabilir.

İlk beş sene içinde şöyle bir hafta çekip gitmeyi istediğim zamanlar çok oldu. Fakat bunun olmayacağını biliyordum. Çünkü dönüp geldiğim zaman belki ortalıkta hiçbir şeyi bulmayacaktım. Bazen sabahları banyoda oturup düşünürdüm: 'Artık bu işten hoşlanmıyorum.' Bir ara her şey ters gitti. Basın dünyasında herkes üstüme çullandı. Bir çoğu da dostumdu, en azından ben öyle sanıyordum. İçlerinden birine sordum: 'Hey, seni 20 yıldır tanırım, neden böyle yapıyorsun?' diye. Bana şöyle karşılık verdi: 'Bak, benim bir düşmanım var, buna karşı da 20 dostum.' Rekabeti kastediyordu.

Bu benim için ilginç bir deneyim oldu. Sanki 'sokağa atılıvermiştim', herkes sizi istediği gibi ayaklar altına alabilirdi. Böyle zamanlarda insanların her birinin gerçek karakteri ortaya çıkıyor. Bazıları 'Bak, Karl, eğer duyduklarımız doğruysa, bize gel; oturur düşünürüz, senin için bir şeyler yaparız,' diyordu. Senin işinin bittiğini düşünerek, 'varsın yokolsun,' diye aldırış etmeyenler de çıkıyordu.

Bu olaylar bana başarıda ve yenilgide ne yapılacağını iyi öğretti. Birinin ötekinden nasıl ayırdedileceğini de. Bir işletmenin iyi ve kötü günlerde nasıl yürütüleceğini de. Kesinlikle bu sayede daha insancıl olduğumu söylemek istemiyorum. Eğer firmam tehlikeye düşerse kızgın demirle her yeri dağlamaktan çekinmem; bunu yanımda çalışanlara borçluyum. Eğer firmanın yaşaması sözkonusuysa, çürük tahtaların ayıklanması gerekir. Ama sorun, sadece kazancın % 10 daha az veya çok olması ise, o zaman, işe yaramasalar bile, işten çıkarılırlarsa belki intihar edebilecek durumda olanlar için "sosyal durum" uygulanır.

Yenilgiyi, bir çeşit "olgunlaşma süreci" gibi görmeyi öğrendim. Örneğin ben bugün, on yıldır hep yükselme durumunda olan bir firmayı asla satın almam. Bu olgunlaşmamış bir firmadır, dayanıklı değildir.

Benim durumumda birisinin, işten adam çıkarması da gerekiyor. Bazıları bunu çabucak halleder, adamı atar ve bir daha dönüp yüzüne bakmaz. Ben öyle yapmam. Adamın yanına giderim ve 'Kendine başka bir iş ara,' derim. 'Burada olmuyor. Acele etme sakın. İşten çıkarılmış değilsin şu an.' Ve çoğu zaman öyle olur ki, adam başka bir yerde işe girer ve olağanüstü başarılı olur. Çevre çok önemlidir. Birine göre bizim firma uygun değildir, adam kötü olduğu için değil, onun başka tür bir çevreye gereksinimi olduğu için. Tabii aslında kendisi kötü olanlar da var. Bunlar insanı kızdıracak hareketler yaparlar. İnsanı atlatırlar, birdenbire işi bırakırlar. Bu benim pek gücüme gitmiyor. Sosyal açıdan zayıf insanların başka türlü davranmaya hakları var diye düşünüyorum.

Buranın tarzı farklıdır, özellikle Avusturyalılar için. Başka rakip firmalardan bize gelen elemanlar, bizim çalışma tarzımıza alışmada hayli zorlanıyorlar, oysa bizde hayatın çok daha kolay olduğu söylenebilir. Onlar saat sekiz buçukta iş başı yapmaya alışmışlar, kimsenin bunu kontrol etmediğini görünce kolaylıkla yoldan çıkabiliyorlar. Ben özellikle ilk üç ay içinde bu tiplerin işi bırakmamalarına dikkat ederim. Buradaki "istediğini yap" durumu onları şaşkına çevirir. Birinci sınıf insanların ilk haftalarda bana gelip bir malzeme için imza almaya kalkıştığına o kadar çok tanık oldum ki!

Çoğunlukla firmada bulunmama rağmen, bu benim esas işim değil. Asıl işim gurur duyduğum gazetemdir. Başkalarının yatları var, benimse sade bir yaşantım ve gazetem; bu benim için önemli. Arkadaşlarım bunu pek anlamıyorlar. Bir şey daha var: Geniş bir dost çevresine sahibim, bazen biri veya diğeri hakkında gazetemde kötü şeyler yazıldığı oluyor.

Bunlar, benim gazetede çıkan şeylere etkimin olmadığını –olmasını istemediğimi– kabul etmek istemiyorlar. Bunu kişisel bir şeymiş gibi görüyorlar. Bunlarla başa çıkmak hiç kolay değil: Bir dostunuz var ve hakkında gazetede çıkmış haberlerden sizi sorumlu tutuyor, darılıyor, küsüyor. Gazetenin ne olduğunu bilmiyorlar. Kendileri de iş sahibi, sabahları iş yerine gelip sekreter kıza talimatlar yağdırıyorlar, o da söyleneni yapıyor. Bunlar, gazetecilere aynı şekilde davranılamayacağını anlamıyorlar. Örneğin bir ara bir röportaj dizisi yayınlanıyordu: Bavyera'nın en sevilmeyen kişileri. İçlerinde benim sevdiğim birkaç dostum da bulunuyordu. Bugün artık aldırış etmiyorum, tamam diyorum, o zaman aramızda belli bir mesafe olur, ne yapalım yani. Ama eskiden bu duruma çok üzülürdüm.

Evliliğim işim yüzünden bozuldu. Çoğu zaman haftanın yedi gününden beşini gece saat 10'a, 11'e kadar büroda geçiriyordum. Şimdi durum daha iyi ama daha yakın zamanda düzeldi. Yıllarca karıma yakında her şey düzelecek diye söz verdim durdum: 'Şekerim, şimdi iyi bir eleman işe aldık, işleri o yürütecek.' Günün birinde artık kadının canına yetti, hak veriyorum. Ama ben de haklıyım. Bu tıpkı bir maç gibi: Ya kazanacaksın, ya kaybedeceksin. Firmanın durumu iyi olsa bile ipleri gevşetemezsin. Aynı işleri yapanlar hemen 'Ooo, bunların karnı tok artık, artık hırsları kalmamış,' diye başlarlar, işler durur. Karımla tanıştığımız zaman o fotoğrafçılık yapıyordu. Çalışmasını ben istemedim, bugün hata ettiğimi anlıyorum. Bunun farkına vardığım zaman da ona gazetede çalışmasını önerdim. Fotoğrafçı olduğuna göre gazete ona yatkın bir işti. Ama beni yanlış anladı. 'Haa,' dedi, 'sen benden kurtulmak istiyorsun'. Onu sevdiğim sırada –herhalde bir kere söylemiş olmalıyım– ona 'seni yalnız kendim için saklamak istiyorum' dediğimi hatırlattı. Madem ki şimdi onu, o kötü dünyaya atmak istiyormuşum, demek ki ondan bıkmışım. Oysa ben tam tersini düşünüyordum. Gerçekten evliliğimizi kur-

tarmak istiyordum. Fakat o, evde oturmakta direndi ve altı ay sonra boşandık.

Bu arada bir gözlem yaptım. Kadınlar da kocaları ile aynı firmada çalışırsa, evlilik daha iyi yürüyor. Kadın da kendisini oranın bir parçası hissetmeli; yoksa bu kadar yorucu bir işe katılmıyor. Bu da çok doğal. Karım her zaman kendisini rahat hissetmediğinden yakınırdı: 'Seni davet ettiler, beni değil,' derdi. 'Seni takdim ediyorlar. Ben tesadüfen orada bulunuyorum, yerimde bir başkası da olsa arkadaşların için farketmezdi.' Aslında doğruydu, o sadece bir eşti. Boşanmadan sonra hemen bütün dostlar erkeğin yanında kalıyor çünkü her şeyden önce asıl 'muhatap olan kişi' erkek; sonra öyle sanıyorum ki, çevredeki diğer kadınlar, kocalarına güvenmediklerinden yalnız yaşayan kadınları bir çeşit savunma duygusuyla yakınlarında görmek istemiyorlar.

Nasıl mı büyüdüm? (*Gülüyor*) 'Bambaşka bir alemde. Kırsal kesimde. Yaşam 200 yıl önceki gibiydi. Pazarları herkes önce kiliseye giderdi, sonra meyhaneye. Erkekler yayılır otururlardı. 'Karı, ne içersin?' Sonra kadın bir kadehi yudumlarken, erkekler gürültü patırdı eder konuşurlardı. Saat 12 olunca bütün kadınlar iğne batırılmış gibi yerlerinden fırlarlar ve doğru evlerine koşup yemek hazırlarlardı. Evet, evet işte öyle bir yerdi orası."

Karl da kendini aydın bir kapitalist olarak görüyor. İş yerinde kaliteli bir atmosfere yer veriyor.

Erkeklere özgü bir bakış açısıyla, karşılaştığı tersliklerden olumlu dersler çıkartmayı, onları yorumlamayı ve içine sindirmeyi iyi öğrenmiş.

Valentin Klang, 48 yaşında, dinamik bir küçük işletme patronu, vaktiyle babasının tek başına kurduğu aile işletmesini 15 yaşından beri başarı ile devam ettirmiş, büyütmüş. Bugün es-

ki küçük atölyenin arkasında, 35 çalışanı ile etkili bir fabrika yükseliyor.

Bay Klang, uzun boylu, sarışın, atletik yapılı biri; bira yüzünden şişkin göbeği atak tavırlarını biraz engelliyor.

"Ben 15 yaşındayken, bizim çevrede işler kesattı; babam, duvar kağıdı işiyle bizim geçimimizi ancak sağlayabiliyordu. Ben daha o zaman, para getirecek bir uğraş edinmem gerektiğini biliyordum, çevremizdeki sefalete karşı tek çare buydu. Ne kadar çok iş yeri açılırsa, ne kadar çok para gelirse, değişim o kadar büyük olacak, refah artacaktı. Fakat benim de bazı ideallerim vardı. Mutlaka estetik bir şey üretmek istiyordum; güzele eğilim gösteren duygusal bir yapım vardır. Babamdan duvar kağıdı kaplamasını öğrendikten sonra iç mimari üzerine bir kurs gördüm. Bu sırada mekanlarda gözüme çarpan bir şey oldu; duvar içlerine gömme dolaplar yapılıyordu, fakat gömme mobilya yapan yoktu. Ben önce varolan modelleri değiştirdim, sonra profesyonel yolu seçtim, modelcilik enstitisünden bir dizaynı buldum ve 21 yaşında kendi işimi kurdum. Yavaş yavaş sanatçılıktan uzaklaşıp birinci planda kazanca önem veren bir tüccar oldum. Gerçi işletmemiz, pazarı etkileyecek kadar gelişmedi ama kalitede uzmanlaştık. Ayrıca ben ahlaki değerlere önem veririm, son derece dürüst çalışırım. Çalışma hayatım 25 yıldır hiç değişmemiştir. Sabah saat 6'dan akşam dokuz buçuğa kadar firmada çalışırım, sadece pazar günleri saat 10'a doğru işe başlarım. Eşim ve büyük oğlum da burada çalışıyorlar; yani aile de işin içindedir, böylece konuşacak ortak bir konumuz oluyor.

Yılbaşında geziye gittik. Daha öğle yemeğinde gene işten söz açıldı, sonra yürüyüşe çıktık, konumuz gene aynıydı. Eve dönüp kapıdan içeri girer girmez, ben 'Nasıl, güzeldi, değil mi? Eğer firmamız olmasaydı, konuşacak böyle güzel konuları nereden bulacaktık?' dedim.

Ben kavgadan kaçınan bir insanım. Evlendiğimizden be-

ri, yirmi yıl oldu, bir kez bile kavga etmedik. Karım gibi aklına koyduğunu yapmaya kalkışmanın kimseye faydası yoktur. Bunu daha işin başında kafasına soktum. Ben sorunların daima birkaç gün kendi haline bırakılmasından yanayım, o zaman, genellikle kendiliğinden çözülür. Karım bir işte inat etmeye kalkışsa, doğrusunu söyleyeyim, işi kolay olmaz. Çünkü ben tam bir despotumdur. (*Bu cümleyi söylerken Bay Klang memnun memnun gülümsüyor, bu açıklamayı yapmaya alışık olduğu belli.*) Sorunları üzerimden alan çıksa, elbette sevinirim. Tatil konusu, ufak sürtüşmelere yol açıyor. Karım, evde dinlenmekten hoşlanır, bu yüzden her şeyi benim tek başıma örgütlemem gerekiyor, bayağı yorucu oluyor. Neden mi eşim inisiyatifi ele almıyor? Aslında onu anlıyorum tabii, işler benim hayal ettiğim gibi çıkmazsa, o zaman... Anlıyorsunuz, değil mi? (*Israrla sormamız üzerine:*) Yani, karımın organize ettiği bir tatilde, benim pek de hoş bir arkadaş sayılmayacağımı tahmin edebilirsiniz. En azından homurdanıp dururum.

Daha ziyade kısa tatiller yaparız, perşembeden pazara kadar. Yelken tutkum vardır, bütün günü teknede geçiririm. Çocuklarım sudan nefret ederler. Atter Gölü sözünü duyar duymaz çığlığı basarlar. Ama bunun yararı yoktur, benim bu spora ihtiyacım var. Bilir misiniz, ben ilk çocuğum, ilk çocuklar çok hükmedici olurlar.

Sadece tek bir kavgamızı hatırlıyorum. Bir cumartesi günü kavga etmiştik, pazartesi günü evliliğimiz herhalde biter diye düşünüyordum. Bu ilk kuvvet denemesiydi. Şimdi neden kavga ettiğimizi bile hatırlamıyorum. Fakat karımın evlenir evlenmez dizginleri ele almaya hazır bir hali vardı. Kendi kendime açık bir tavır almalı ve bu tartışmayı hemen burada kesmeliyim diye düşündüm. Ve açıktan açığa: Bir dakika dedim, evin efendisi sadece benim. Eşim de bunu kabul etti ve bir daha bundan sözetmedik.

Karım daima bana destek olmuştur, üzüntülerimi paylaşmış, hesap işlerini üstlenmiştir. Aslında kadınlar iş hayatında erkeklerden çok daha katı ve tarafsız olabiliyorlar. Yalnız bizim çevrede bile dört tane safkan iş kadını biliyorum. Fakat insanın iş yerinde kendi eşi ile birlikte çalışması halinde yetkileri iyi belirlemesi gerekir, eşimle her konuyu konuşurum, tartışırım, ama dışarıya karşı tek söz sahibi benim. Firmada da, evde de saatler süren açıklayıcı konuşmalara dayanamam.

Açıklık hep sloganım olmuştur. Daha çok gençken, öğrenimimi bitirince bir gün eve geldim ve babama dedim ki: Hemen bugün firmayı bana devredeceksin. Benim yanımda çalışmaya devam edebilirsin.

Eşitlik hakkında ne mi düşünüyorum? Bir kadına asla haksızlık edilmemeli. Eşler arasında tam bir eşitlik olmalı. Ben karıma her zaman, 'gitmek istediğin bir yer varsa sen seç, ama benim yelkenden hoşlandığımı unutma,' derim. O zaman o evde kalır, ben yalnız giderim, ikimiz de memnun oluruz.

Daima nazik davranmaya dikkat ettiğim için benim despotluğum karıma ağır gelmiyor. Bunca yıllık evlilikten sonra ben hâlâ ona mantosunu giyerken yardım ederim, arabanın kapısını tutarım, çünkü bir erkek her zaman kadına kur yapmalıdır. Fakat kararları daima erkeğin vermesine ve kadının ona uymasına dikkat etmeli. Nihayet firmanın dörtte üçü benim. Neden yarı yarıya değil diye mi soruyorsunuz? İşin yarısından çoğunu ben yapıyorum, karım her zaman çocuklarla ilgilenmek zorunda kalıyor. Bir şey daha var: Sorumluluk taşıyan biri gerek, o da bu durumda benim, başını ortaya koymuş olan benim. Her şeye birlikte karar veririz, ama uygulayacak biri lazım, bu görevi kimin üstleneceğinin baştan tespit edilmesi iyi olur.

Ben ancak, karşımdakinin tutumunun yanlış olduğunu

gördüğüm zaman diretirim. O zaman haklı olduğumu kanıtlamam da gerekir. Benim evin efendisi olduğumu söylediğim zaman, sizin şoke olduğunuzu farkettim. Ben sadece, kritik durumlarda birinin sükuneti koruması gerektiğini anlatmak istemiştim. İnsan kritik durumlarda, ne zaman direteceğini bilmeli ve fazla düşünmemeli. Yelken kullanmanın bana bu konuda çok yararı oldu, yelkende öyle durumlar oluyor ki, insan ancak tam soğukkanlılıkla hareket ederek kendini kurtarabiliyor. Eskiden her alanda, iş yerimde de daha demokrattım. Ama artık buna pek değer vermiyorum. İnsan bir şema çiziyor ve ona uygun davranıyor. Karşılarında güçlü bir yönetici bulanlar da memnun oluyorlar. Yaşam felsefemi şöyle özetleyebilirim: Paraya bak, ahlakı unutma ve belirgin kararlar al."

Valentin Klang, anlattıklarıyla babaerkil tipin dört dörtlük bir temsilcisi olduğunu kanıtlıyor. Otoritesini gösteriyor ve erkek cinsiyetinin doğal hakimiyetini bilinçli olarak savunuyor. Fakat aynı zamanda içinde kendisini hiç de rahat hissetmediği bir dünya portresi çizdiği de her halinden seziliyor. Valentin Klang, karşı cinsle ilişkilerinde uygun bir ölçü tutturamamış erkekler topluluğunun tipik örneği. Bunlar kadınların herhangi bir alanda daha yetenekli olabileceği endişesini ve korkusunu diktatör tavırlarıyla dengeliyorlar.

5

Saf Mantıksızlığın Eleştirisi

Erkekler ve Akılcılık Mitosu

Bu görüşmelerde, parlak bir nezaket yüzeyi altına gizlenmiş bir mantıkdışılık açıkça ortaya çıkıyor. Bu erkeklerin, kadınlar karşısında birbirine zıt duyguları ve korkuları var.

Erkeğe özgü mantık saplantısı olarak eleştirdiğimiz şeyin, aslında bambaşka bir şey olduğu kanıtlanıyor: Saf Mantıksızlık.

Ve şaşılacak bir şey daha ortaya çıkıyor: "Mantık alemi"nin tam karşısına yerleştirdiğimiz cinsellik ve duygu alemi aslında mantıkla mantıksızlığın teşhisinde yararlı bir rol oynuyor.

İnşaat müteahhidi Hohl'un büro dekoru son derece gösterişli. Hemen girişe yerleştirilmiş vitrinlerde üstadın yapıtlarının maketleri sergileniyor. İşte Viyana'daki gösterişli cami, önünde önlem olarak konmuş kocaman bir levha ve rahatlatıcı bir yazı: "Sadece cami yapmayız." Hayır, müteahhit Hohl Viyana'ya cam asansörleri, oyun makineleri ve suşi barlarıyla Amerikan modeli koca alışveriş merkezleri dikecek. Gözüpek projelerin yanısıra sinagog projesi de şimdiden yerini almış. Nihayet kabul salonundayız, hardal sarısı mobilyalar ve kaplama duvarlar. Bay Hohl sıkıntılı, bu hemen belli oluyor, ama neşeli görünmek istiyor. Avusturya'daki skandallara küçük değinmelerde bulunuyorsa da bir iki kısa cümleden sonra hemen kendini topluyor ve konumuzun bu olmadığını söylüyor. Time is money. *Çalışmalarını anlatan birkaç yazı hazırlamış, fakat bizim, onun projelerini değil de kişisel gelişmesini öğrenmeye geldiğimizi anlayınca hayal kırıklığına uğruyor.*

"Burjuva ailesinden geliyorum, babam avukattı, cephede şehit düştü. Okul hayatım sorunluydu, annem de beni liseden aldı, inşaat ustalığı okuluna yazdırdı. İnşaat Ustası sınavını verir vermez büromu açtım. Bir başıma, hiçbir araç gerece sahip olmaksızın: İlk inşaat yerindeki kürek, evimin bahçesindeki kürekti. Karım mı? Hangisini soruyorsunuz? Üç tane karım oldu. Birincisi kuruluşta yardım etti. 17 yıllık evliydik. Kuyumcunun yanında tezgahtardı. Firmamda ticaret müdürlüğünü üstlendi, bugün yanımda çalışan iki oğlumun annesidir. Müşterilerle ilgilenme işini fazla ciddiye almış olmalı ki, onu bir müşteriye kaptırdım.

Doğrusu serbest ve bağımsız olmanın, fethetmenin güzel bir şey olduğunu inkar etmek istemem. Fakat insanın yanında devamlı birinin bulunmasının da avantajları ayrı, bunun için uzun süre tek kalmadım. Ne var ki, ikincisiyle de mutlu

olamadım, kulağa hiç hoş gelmiyor ama gene bir müşteriye kaptırdım, bir Gabonluya. Başlangıçta işin içinde ben de vardım, bu müşterim aracılığıyla çokuluslu bir şirketin işini almıştım. Bizi Batı Afrika'da av partisine davet etti. Ritz Otelinde bize bir daire ayırttı, mükemmel bir iş ilişkimiz vardı. Ama birden karım ona tutuldu. Onunla yaşayıp yaşayamayacağını anlamak için serbest kalmak, boşanmak istiyordu. Afrika'nın bilmem neresinde adamın bir zenci karısı, çocuklarının anası baş kadını bulunduğunu bilmiyordu daha, ama bu uzun süre gizli kalmadı. Herhalde karım bu adamla gezerken, şoförün ona kapıyı tutmasından hoşlanmış olmalı, benim yanımdayken arabayı kendi kullanmak zorundaydı. Üstelik adam, benim karıma hediye ettiğim Alfa için, 'Bu korkunç arabayı nasıl kullanıyorsun?' bile dedi. Sonunda gerçekten adamla birlikte Afrika'ya gidip kayıplara karıştı ama orada çok kalmadı.

Birkaç yıl önce yeniden evlendim, çok mutluyum. Karım, ne yazık ki bütün gün değil ama yarım gün firmada çalışıyor. Ailesinden kalan bir mağazası var, orayı mükemmel idare ediyor, genişletiyor, yeni yeni satış stratejileri uyguluyor. Her yere beraber uçarız. Suudi Arabistan'a, Amerika'ya. Benim durmadan yeni uyarılarla karşı karşıya gelmem lazım, insanın bunlar hakkında konuşup tartışacağı bir insana ihtiyacı var. Gece gündüz. İnsan, boş vakitlerinde bile kendini işe verirse, ancak o zaman mesleğinde yükselebilir, daima kafasını o işe vermeli, aklı fikri orada olmalı. Başarılı olmayı istediğim için, mesleğimi ön planda tutuyorum. Para önemli değil. Başarı ister istemez para getirir. Ülkemizin en güzel yanı, çalışkan olduğum sürece herkese bina yapabilmem, kızıllara, karalara, yahudilere, araplara.

Eşimle küçük bir sorunum var. Onun kendine olan güveni arttıkça, yollarımızın ayrılması tehlikesi büyüyor. Onun firmaya daha sıkı bağlanmasını isterdim. Onun işini ve şubeleri-

ni firmam bünyesinde eritmek isterdim. Kendisine işlerimizi birleştirmeyi önerdim. Fakat o, ekonomik açıdan benim tarafımdan ezilmekten korkuyor. O başarılı bir iş kadını, küçük çapta. Ben şimdi ona on tane iş yeri açarım, ama o, hayır, teşekkür ederim, diyor. Yalnız başına olması gerekirmiş.

Pek çok yetenekli kadın var, kadın olma dezavantajını dengelemek kaygısıyla iş sırasında özellikle hoşgörüsüz ve sert davranırlar. Ben kadınlara çok fırsat tanırım. Bir işadamı dostum bir yer satın alıyordu. Görmeye gittim. Eski çalışanlardan bir kadın elleriyle rafları söküyordu. Firma kapandığına göre, ne yapmayı düşündüğünü sordum. Kendisinin şimdiye kadar kapanan üç firmada çalıştığını, ne yapacağını bilemediğini söyledi. Hangi alanda olduğunu düşünmeden bize gelip çalışmayı ister mi diye sordum. Hemen kabul etti ve gerçekten uyum sağladı. Büyük bir alışveriş merkezi için bizden bir proje uzmanı vermek istiyordum. Bu kadın ilgi duyduğunu bildirdi. Ve bu işi çok iyi yapıyor. Bu her kadının harcı değildir.

İş yerlerini dolaşırken, kadın yöneticilerin sayısının arttığını görüyorum. Bunlar sekreter olarak yanlarında erkek çalıştırıyorlar, erkekler daktilo yazarken çok zorlanıyorlar, halleri korkunç; yetenekler farklı işte.

Kadınlar çoğunlukla teknik şeylerle uğraşmak istemezler ne yazık ki. Benim iş alanım kadınlar için gerçekten zor bir olay, işçiler sık sık sorun çıkarıyor. Bir defa inşaat kontrolörü olarak bir hanım çalıştırdım, hiç iyi olmadı, onu ciddiye almadılar. Düşünebiliyor musunuz, bir yapı işçisi kadını işe alıyorum ve karanlık köşelerden birinde başına bir iş geliyor. Şantiye yerinde üst baş değiştirmek bile bir problemdir. Bir şantiye kulübesinde çıplak bir kızın bulunduğunu düşünmek ve dışarda işçilerin beklediğini bilmek, yoo, olmaz, çılgınlıktır bu."

Bu konuşmada da dış yüzeyin hemen altında yatan mantıkdışılık

açıkça kendini ortaya koyuyor. "Özellikle katı" iş kadını mitosu burada da daha derinlerde yatan korkulara işaret ediyor; "fırsat eşitliği" sorununun cinselleştirilmesi de oldukça açıklayıcı. Bay Hohl'un kadınlar karşısında belli kararsızlıkları ve korkuları var. Bir yandan iki karısını paraca daha zengin kişilere kaptırdığı için "sevilmeyen insan" olma deneyimini yaşıyor. Öte yandan sevildiğinin en "gerçek" garantisi olacak olan eşine tanıdığı özgürlük onu tedirgin ediyor. Rahatını kocasına borçlu olması için kadının bağlı ve bağımlı olması gerekli; ama bu sefer de daha varlıklı bir rakibin onu alıp götürme tehlikesi var. O halde, kadının bağımsız olması, kocasıyla aynı konulara ilgi duyması, sonunda bir gün kaçıverme tehlikesine rağmen acaba daha iyi değil midir?

Böylece erkeğe özgü mantık saplantısı olarak eleştirdiğimiz şeyin, aslında bambaşka bir şey olduğu kanıtlanıyor: Saf Mantıksızlık.

Ve şaşılacak bir şey daha ortaya çıkıyor: "Mantık alemi"nin tam karşısına yerleştirdiğimiz cinsellik ve duygu alemi aslında mantıkla mantıksızlığın teşhisinde yararlı bir rol oynuyor.

Ali bizi danışmada karşılıyor. Bürosuna giden yol onun için engebelerle dolu, gelip geçen bütün kadınları tepeden tırnağa incelediği gibi dönüp arkalarından bakarken ya bir sütuna ya bir palmiyeye çarpmasına ramak kalıyor. Masasının arkasına geçip oturduğunda artık güvenlikte. Bir iki uğraştan sonra, nihayet sorularımıza, mizaha ve mecaza kaçmadan, oldukça sade karşılıklar verebilecek duruma geliyor.

Ali, kırk yaşlarında, uluslararası bir kuruluşta danışman olarak çalışıyor.

"Üniversiteyi İran'da okudum, 17 yaşında Amerika'ya gittim ve orada rekor sürede, üç yılda ekonomi doktorası yaptım. Çeşitli uluslararası kuruluşlarda çok başarılı çalışmalarım oldu, son olarak da Washington'daki Dünya Bankasında. Bambaşka bir alanda, çok iyi bir pozisyon için iyi bir teklif alınca Av-

rupa'ya gelmeye karar verdim. Değişiklikler beni daima çekmiştir. Artık hep burda kalmayı tasarlıyorum. Aslında her yerde yaşayabilirim, bu durumu kolaylaştırıyor. Buradaki iş alemi Amerika'ya kıyasla bir şaka gibi; burada gerçekten ciddi hiçbir durum yok. Entrikalar var elbette, ama öte taraftakiler kıyas kabul etmeyecek kadar korkunç.

Özel yaşamım mı? İyidir, partiler veririm, sağlıklı yaşam kulüplerine giderim, monotonluğa düşmemek için ne gerekirse yaparım.

Aile durumum mu? Boşandım. Bunun sebebi, benim yaradılıştan fazla canlı ve saldırgan bir insan olmam. Karım durağan bir yaşam seviyordu, ocağın başında oturup bize fıstık kavurup mısır patlattığı zaman mutlu oluyordu. Benimse, bütün gayretim, kendimi tartmak, sınırımı tanıyıp sonuna kadar zorlamak ve kazanç sağlamak yönündeydi. O, hep bir ev kadını olarak kalmak istedi. Oysa olanakları vardı, biyo kimya asistanlığı diploması vardı. Bundan yararlanacağı yerde onu okula gönderdiğim için bana öfke duyuyordu. Boşandıktan sonra her şey değişti, işini sevmeye başladı. Oysa vaktiyle öğrenimini yarım bırakmasına izin vermediğim ve onu diploma almaya zorladığım için kızmış, onu kendi düşünceme göre biçimlendirmekle suçlamıştı beni. Ben bu iyiliği kendi kültürümden bir kıza yapsaydım, onu eve kapatmak yerine dış dünyada yerini almaya yollasaydım, bana ömür boyu minnettar olurdu. Ama Amerikalı kadından bu beklenemez, bunu biliyorum.

Tanıştığımız vakit ikimiz de çok gençtik, o 19, ben 22 yaşındaydım. İran'da ben sadece öğrenimle ilgiliydim, ailem son derece hırslıydı, benden yalnız şerefli bir gelecek kurmamı, iyi bir mevkiye ulaşmamı bekliyorlar beni buna teşvik ediyorlardı. Hiç sosyal bir yaşantım olmamıştı, Amerika'da da aynı şey devam etti. Fakat ne için uğraştığımı biliyordum. Amerika'da kendi branşımda en genç üniversiteliydim. Çok

sey vaadeden profesyonel bir yaşamı amaç edindim. Ve sonradan eşim olan bu hanımefendi, benim ilk aşkımdı, üstelik Amerikalıydı; buna çok değer veriyordum. Fakat kadın müthiş passifti, riske girmiyordu. Benimle evlenmek istedi. Ben yumuşak huylu, iyi yürekli ve saf biriydim; bu koşullarda evlendik, sonuçta biri kız biri oğlan iki çocuk oldu. Bugün iyi bir ilişki içindeyiz, tatillerde görüşürüz ve çok iyi anlaşırız. Sanırım karım hâlâ bizim biraraya geleceğimizden umutlu. Ben de çocuklar için, onunla birlikte yaşamayı düşünebilirim belki, ama kesinlikle bir daha evlenmem. Kızlar neden evlenmeye bu kadar önem verirler anlamıyorum. Sanıyorum bu onlarda bir saplantı olmuş, ille de evlenmeleri gerektiğine inanıyorlar ve önlerine çıkan her adaya sımsıkı yapışıyorlar.

Ben son derece özgür bir insanım, evlenmeden şahane yaşıyorum. Hanımları severim, çevremde çok var. Ama, akşamları bana kapıyı açıp boynuma sarılacak ve 'şekerim, yemek hazır!' diyecek birine ihtiyacım yok.

Avrupalı kızlara acıyorum, hele burada, Avusturya'dakilere. Çoğu kez maddi durumlarının kötü olması yüzünden erkeklerin onları kötüye kullanmalarına razı oluyorlar. Zengin erkeklerin davetlerini kabul edip onlara borçlu kalıyorlar. Çevrelerinde bir sürü lüks şey görüyorlar, onlara sahip olmak istiyorlar, fakat ufacık maaşları hiçbir hoşluğa izin vermiyor. Erkeklere kendini beğendirmeye çalışan kızlar gittikçe çoğalıyor.

Ben karımı, bu böyle gitmez, diye sık sık uyarmıştım. Birinin gözümün önünde çürümesine seyirci kalamazdım. Ondan aktif bir hareket görseydim, ben de yeni hedeflere yönelirdim. Ona belki yüz kere şöyle dedim: 'Bak, yarın ben ölecek olsam, adamın birine seninle evlenip sana bakması için yalvarmana gerek kalmasın.' Galiba, erkekler tarafından beslenip giydirilmek düşüncesi kadınlara ters gelmiyor. Şimdi daha sık biraraya geldiğim genç kızlarda bunu gözlüyorum.

İdealimdeki kadın mı? Düşünceli olmalı, aile yaşamını zedeleyecek şekilde asla saldırgan olmamalı.

Bir kadın, ciddi biçimde iş hayatına atılmaya karar verirse hayatının belli bir bölümünde çok sıkı çalışmalı, en azından 35 yaşına gelene kadar evliliği ve çocukları unutmalı. Bütün varlığını çalışmaya adamalıdır.

Ben şimdi 42 yaşındayım ve para konularıyla akademik ilerlemeden daha çok ilgileniyorum. Dinamik yapılı bir insan olarak bütün dikkatimi pazardaki değerime ve bu değeri nasıl yükseltebileceğime yöneltmem gerektiğini çok iyi kavradım.

Para meselelerinde çok hassasımdır, kadın konusunda da öyle. Herhalde bir daha kesinlikle evlenecek değilim, hele bir saniye için bile olsa parama konmayı aklından geçiren bir kadınla asla.

Belli bir tür kadından hoşlanırım. Sportmen, güzel ve akıllı olmalı. Ne yazık ki, bunların hepsini birden tek bir kişide bulmak şimdiye kadar mümkün olmadı, fakat buna pek aldırmıyorum. Değişik kadınlarla, değişik şekillerde ilgileniyorum. Birisi var, onunla birlikte konserlere giderim, çünkü Gulda kimdir, Bach kimdir diye açıklamama gerek kalmıyor. Başka birisiyle tenis oynarım, bir diğerinin de başka türlü çekiciliği vardır.

Benliğimi yitirmeksizin, kendimi son derece özgür hissediyorum; sanırım benim kültürümden biri için bu hiç de doğal sayılmaz.

Yaşamımda hâlâ bir idealim var: Sadece mesleki başarılarım beni ilgilendirir; ilerlemekten asla vazgeçmeyeceğim. İşime isteksiz gittiğim tek bir gün bile olmamıştır ve bugün artık, benim için emeklilik diye bir şeyin olmayacağını iyi biliyorum. Babam çok hırslı bir adamdı, bir profesördü. Yaşamıma o biçim verdi. Bana bir örnek göstermedi; onun tek düsturu şuydu: Ne iş yaparsan yap, ama en iyisini yap. Bu yüzden bugün mutluyum, insanın amacına uluşması için birazcık hırslı

olması gerek. Çocukların mutluluğu için bence cezalar yerinde bir iştir.

Siz bana, kadınların birçok olanaklara rağmen neden ilerleyemediklerini, yüksek mevkilere gelemediklerini sordunuz. Kadınlar sekse fazla düşkün oluyorlar. Üstelik de bu alanda çok soğukkanlılar, bunu fazla önemsemiyormuş gibi davranıyorlar, fakat bu onları pek çok önemli görevden alıkoyuyor. Öte yandan; çok kalitesiz işlerde çalışan, çok kaliteli kızlar bulunuyor. İşletmelerde, kuruluşlarda kadınlara açılan işler nedir ki! Bu yüzden hemen evlenmenin yollarını ararlar. İnsan evlenince artık durumu bellidir. Evlenmenin en önemli sebepleri şunlar: İyi ve düzenli bir seks yaşamı, zengin olmak ve iyi bir ana-baba olmak."

Erkek ve kadın düşünce tarzının kutuplaşması, her iki tarafın portresinde ağır kutuplaşmalar ortaya çıkarttı. Kadınlar mesleklerine fazla değer vermek, kişiliklerini onunla belirlemektense, kendilerini "kişisel" olarak, "kendileri olarak" benimsettirmeye çalışıyor; yaptıkları işin, uğraştıkları şeyin, kendi kişiliklerini karakterize ettiği gerçeğine sırt çeviriyorlar. Oysa erkeğin portresi neredeyse yalnızca yaptığı işe ve mesleğindeki başarısına dayanır. Bir kadından kendisini anlatmasını isterseniz, mesleğinin "en genç" elemanı olduğunu, "üç yıla kadar bağımsızlığına kavuşabileceğini" veya çalıştığı bölümdeki satışların ne kadar olduğunu anlatmak aklına bile gelmeyecektir. Kendisinden ve yaşam koşullarından sözedecektir. Oysa bir erkek, öncelikle "bulunduğu yere nasıl geldiğini" anlatır. Röportaj yaptığımız kimselerin en sinirli olanını bile rahatlatan ve hemen konuşmaya başlamalarını sağlayan bir soruydu bu.

Kişilerin ortak yaşamında bu kutuplaşmanın sonuçları görülüyor. Erkek, kadını "evin dışında" faaliyet göstermemesinden dolayı eleştirince, kadın küsüp kırılıyor. Öte yandan kadınlar kendileri ile uğraşmaktan, kendilerini yenilemekten bıkıp usanmıyorlar; başka bir saç rengi, yeni bir görünüm, yeni davranış biçimleri arayıp duruyorlar.

Ali gibi erkekler, işleri ve başarılarıyla adeta özdeşleşiyorlar; fakat özel yaşamlarında da "sırf bu yüzden" kadınlara çekici göründükleri düşünülecek olursa paranoyalarında genelde haksız sayılmazlar da. Bu erkeklerin gözünde kadınlar, çalışıp didinen zavallı adamın spor arabasında gözü olan ve onunla hiç vakit kaybetmeden evlenip onun bütün servetine el koymayı düşünen çıkarcı parazitlerden başkası değil. Bu erkeklerin içine düştüğü açmaz, gerçi kendilerinin sorunu, ama gene de bir açmaz var ortada: Hayatta bir amacı, çeşitli merakları, hatta parası olan bağımsız kadın, daha samimi ve çok yönlü bir ilişki kurulabilecek bağımsız kadınlar onları korkutuyor, güvensizleştiriyor; ayrıca belki yeterince şık da değil. Erkek ordusu içinde gençliği, şıklığıyla dikkati çekecek bir kadınsa fazla hesapçıdır, parazittir.

Birçok "başarılı" erkek bu açmazla yaşar. Bundan etkilenmeyen tek bir tip çıkaramazsınız. Değişik kültürlerde yetişmiş olan Ali veya Hasan'ın bu açmaza düşmesi belki insanı o kadar şaşırtmaz; fakat aynı şey, genç işadamı Max'ın ve birçok yaşıtının da sorunu.

Dışardan bakıldığında pırıl pırıl gözüken ruhsal yüzeyde bu açmaz, gene de kuvvetli bir çatlağı ele veriyor. "Kişilik" olarak ilginç, sevilmeye değer olmayıp yalnızca yürüyen bir hesap cüzdanı kimliğiyle çekici olmak; bu, erkeklerin saçmaya çalıştıkları sarsılmaz kendine güvenle oldukça çelişen bir olgu.

Hasan, bambaşka bir ataerkil kültürün temsilcisi olarak ilgimizi çekmişti. Bir yabancı olarak Batıda ataerkilliğin ne kadar hakim olduğunu farketmiş ve hemen rahatlamıştı. Ataerkil enternasyonalizminde o da hemen kendine bir yer edinebilir, kadınlara üstünlük taslayabilirdi. Bizler son yıllardaki kozmik yeniliklerle ve nezaketle oyalanaduralım, Hasan Batı Avrupa'da neler döndüğünü derhal öğrenmişti. Kadınlar hakkındaki küçültücü sözlerini ve düşüncelerini her yerde açıkça ve herhangi bir düzeltme ile karşılaşmadan, uluorta söyleyebiliyordu.

Hasan kırk yaşlarında ve özel bir şirkette petrol eksperi olarak çalışıyor.

"Ben Suriye'de büyüdüm, ama ailem çok moderndi. 18 yaşımda okumam için Londra'ya gönderildim. Orada üniversiteli bir kızla tanıştım; bir süre birlikte yaşadık, sonra kız, neden biz evlenmiyoruz diye sordu. Biz de evlendik. Bir süre İngiltere'de kaldıktan sonra Amerika'ya gittik. İkimiz de işletme okuyorduk, sonra ikimiz de Dünya Bankasına girdik.

Yedi sene evli kaldık, sonra boşandık. Nedenini bilemiyorum, galiba yollarımız ayrılmıştı, hepsi bu. Bu son derece hoş bir boşanma oldu, hâlâ dostluğumuz sürüyor. Her hafta birbirimize telefon ederiz, o bana gazeteler yollar... Galiba belli bir rekabet duygusu işin içindeydi, benden kaynaklanan. O çok başarılıydı, Amerika'da da kendini benden daha rahat hissetti.

Burada, İsviçre'de, kendimi pek rahat hissetmiyorum. Hiçbir yerde rahat değilim, ama belki de bu bir avantaj. Bu yüzden çok daha hareketliyim.

Yalnız değilim, sık sık birisiyle çıkarım. Kadınlarla işim zor, hepsi de evlenmek istiyor, üçüncü buluşmadan sonra evlenmeye kalkışıyorlar! Hepsi de çok sinirli. Herhalde ben de iyi bir kısmet sayılıyorum. Hayır maddi açıdan demiyorum, genel olarak. Görmüş geçirmiş bir adamım, çekici bir yanım var.

Bir kadında üç şey ararım. Güzel olmalı. Akıllı olmalı. İnsan onunla her yere gidebilmeli, yani toplum içine çıkabilmeli demek istiyorum. Bu üç vasfı bir kişide bulmak olanaksız, hangisinden vazgeçebileceğimi bilemiyorum. Üçüncü vasıftan mı? Evet, haklısınız galiba, dürüst değilim; belki ikinciden vazgeçmek daha iyi. Yok, doğrusu, gerçekten bir sorun bu, küçük bir sorun. Kiminle evlenmeliyim?

Bir arkadaşım, Suriyeli bir kadınla evlenmemi söyledi. O zaman Avrupalı bir kadında bulamayacağım ortak noktaları-

mız olurmuş. Fakat bir Suriyeli ile, ben ne kadar rahat edebilirim? Bu bir çeşit görücü usulü evlilik olur. Güleceksiniz ama, bir zamanlar böyle bir şey yapma düşüncesine kapılmıştım.

Ne zaman mıydı?

Pekâlâ, gülün bakalım, aslında iki hafta önceydi. Kahvaltıya bir otele gittik. Kız, ailesi, arkadaşım ve ben. Tabii çok özel bir durumdu. Durum gereği, benim, kızın babasıyla sohbet etmem icabediyordu elbette. Kız, masanın karşı tarafında, annesinin yanında oturuyordu; ben kız hakkında hiçbir fikir edinemedim. Fakat, bilmem ki... belki iyi bir düşünce, belki de değildi.

Ben hep kadınlardan yanayımdır. Büroma gelirler ve bana akıl danışırlar. Onlara yardımcı olurum. Benim yanımda çalışıyorlarsa, korkutmayarak onlara yardım ederim. Eğer aksi bir şefleri varsa, onlara nahisat ederek yardım ederim. Onlara, şefleriyle odada yalnız kalmamaya dikkat etmelerini tembih ederim. Sakın kavga çıkarmayın derim, çünkü o zaman iş daha da güçleşir."

Hasan, bizim erkeklere düştüğümüz Doğulu dipnotu tamamlamış oldu. Sınırlara, uluslara, vize ve formalitelere bakmaksızın her yerde etkisini koruyan erkeklik gücünün o da bilincinde. Erkeklere özgü yaşam aygıtının nesnel gibi görünen yüzeyinin altında saklı duran mantıkdışılığın tipik bir örneğini sergiliyor. Kadınlar karşısında duyulan aynı korku. Görücü usulü evlenme niyetleri ve buluşmanın seyri bunun mükemmel bir simgesi: Diğer erkeklere ve beklentilerine duyulan saygı yüzünden kadın, ciddiye alınması gereken bir insan muamelesi görmüyor, öte yandan yanına açıkça yaklaşmak da yürek istiyor.

Kozmetik şirketi K.'nın simgesel rengi eflatun. Büyük kavanozlar, tüpler, danışmadaki kızların, tezgâhtar kızların ka-

zakları, bluzları hep eflatun. Yıllardan beri bu kuruluşta yönetici pozisyonunda çalışan Richard T.'nin bürosunun halısı da eflatun. Bizi görüşme odasına götüren sekreter kızın kazağı da eflatun, Richard T.'nin kravatının çizgileri de.

Richard, 44 yaşında, konuşkan, zarif, hareketli. Fazla maddi olduğu belli olan hırsını gizlemiyor; aynı zamanda kendini "modern", aydın biri olarak görüyor. İlk on dakika, çizdiği bu tabloya inanıyoruz, sonra bu görüntüdeki çatlaklar peşpeşe ve gittikçe derinleşerek ortaya çıkmaya başladı.

"Sabırsızlığım daha ilkokuldayken başladı, bir yerlere ulaşmalıydım. O sırada bu 'ulaşmanın' zamana bağlı, maddi bir anlamı vardı. Savaş sonrası yıllarındaydık. Ailemin durumu pek iyi değildi. 1944'de doğdum, evimiz yoktu, her yer bombalanmıştı, babam Rusya'daydı... malum işte. Hayır, bu ailemden gelmiyordu. Tökezlemeden gidebildiğimiz sürece evde herkes memnundu, geleceği düşünen yoktu. Belki zamanın etkisi, belki filmlerin özendirmesiyle ben hep zengin olmayı düşlüyordum. Bir ikizim vardır, o da benim gibiydi, ama amacı başkaydı. Birçok kişinin "kaliteli yaşam"dan anladığı şeyle ilgileniyordu o daha çok: Boş zaman ve spor.

Meslek hayatıma çok erken yaşlarda atıldım, 19 yaşında. Üniversiteye gidemeyecek kadar sabırsızdım. O sırada çok büyük, yeni ve modern bir firmada, yetiştirilmek üzere işe alınma şansına eriştim. Bu firmanın, teras bahçeleri, palmiyeleri, her yandaki çelik ve cam süslemeleriyle o günlerin anlayışı içinde harikulade modern bir binası vardı. Fakat orada sadece bir yıl kaldım. Sonra aile dostlarımızın yardımıyla, vaktiyle babamın çalıştığı K. firmasına geçtim. Hâlâ çok gençtim, 20 yaşındaydım ve öyle etkileyici hiçbir vasfım yoktu, bana bu fırsatı vermeleri gerçekten şaşılacak şey. Beni bir yıl denedikten sonra kesin olarak işe aldılar. Beni planlama bölümüne verdiler. Bu konuda hiç bilgim yoktu, her şeyi olağanüstü gayret göstererek, durmadan okuyarak öğrendim. Firmada düş-

manca bir hava esiyordu, ben en gençleriydim, herkes yıllardan beri bu şirketteydi, ben iltimaslıydım, bana karşı kötü niyet besliyorlardı. O zamanlar şirketteki yaş ortalaması da şimdikilere benzemiyordu. Örneğin muhasebe servisini çok iyi hatırlıyorum, bana son derece yaşlı görünen 25 kadın koskoca bir salonda otururlardı.

Şirket fazla gelenekseldi. Eski bir kuruluştu. Şu ünlü ihtiyar K.'nın kurduğu bir aile şirketiydi. İyi ailelerin hanımefendilerine kaliteli kozmetik sunuluyordu. Şirket de böyle kurulmuştu. Emir komuta zinciri içinde ataerkil bir sistem. Başında da, kurucu hanımın oğlu, ihtiyar Hubertus K. bulunuyordu. Fakat bu beni fazla rahatsız etmedi. Sanırım o günlerde uyum sağlamak çok zor değildi, zaten hepimiz aynı koşullar altında yetiştirilmiştik. Şirkette de evimizde gibiydik. Dünya çok değişti: Bugün oğlumla birlikte bir yere gidip de bir tartışma çıktığında oğlum durmadan konuşmaya başlıyor, herhalde benden fazla konuşuyor. Bense, eskiden anamın babamın yanında konuşmayı aklımın ucundan bile geçiremezdim. Hiç kuşkusuz cezalandırılacak değildim; sert ve otoriter insanlar değillerdi. Fakat konuşmak aklıma gelmezdi.

Hayır, şirkette bundan rahatsız olmadım, tam tersi. Beyefendiyi, ihtiyar patronu çok sevdim. O da beni severdi, bana oğluymuşum gibi davranırdı. Sık sık Tanrıdan, dünya işlerinden sözederdik, ondan çok şey öğrendim. İnsanlara nasıl davranılacağını, bir şirketin nasıl yönetileceğini, herkesin şirkette memnun ve anlayışlı olması için neler yapılması gerektiğini... O anlayışlı davranmayı çok iyi bilirdi. En azından sizde böyle bir izlenim uyandırırdı.

Tam bolluğa geçiş dönemiydi. K. şirketinin durumu da fevkaladeydi. O yıllarda işin içine sanki bir otomatiklik karışmıştı; aptal olmayan herkes ister istemez ilerliyordu.

Ortam tam bana göreydi, benim yapıma çok uygun düşü-

yordu. Özel yaşamımda da ortalamanın üstünde bir gayret içindeydim. Karımla yirmibeş yıldır birlikteyiz. O 17 yaşındaydı, ben 19; cebimde beş para yokken bir ev yapmaya kalkıştım. Boğazıma kadar borca battım, her boş anımı eve harcıyordum.

Taş taşıdık, çimento kardık... ve sonunda ev ortaya çıktı ve bir olay yarattı. Evin cephesi baştan başa camdı; yoldan geçenler durup binaya bakıyorlardı. Bu bize çok itibar kazandırdı. Kocaman salonda dev gibi bir filodendrondan başka hiçbir şey yoktu; mobilya almaya paramız yetmemişti. (*Gülüyor.*)

Karım da hep çalıştı. Kozmetik üzerine uzmanlık eğitimi gördü ve kendine bir iş yeri açtı. Firmadan da destek gördü, bizim mallarımızı satanlara uygulanan özel bir program dahilinde. Eşim de benim kadar yoruluyordu. Böylesi iyi oldu, ben akşamları veya hafta sonları çalışmak zorunda olduğum zaman, kavga çıkmıyordu. Eşim de, benim gibi, o yılların başarı denizinde kulaç atıp durdu. Kendisine ait bir arabası, şık kıyafetleri vardı... Benim karşımda eziklik duymuyordu.

Her şey sinemalardaki gibi mi? Yok, hayır öyle değildi. Bu yanlış olur. Bana en zor gelen şey... En zoru zamanın çok uzun olmasıydı, yani benim hayal ettiğim şeye erişinceye kadar geçen zamanın uzun olmasıydı. Gerçekten, bugün geriye baktığımda, diyebilirim ki, benim K. firmasındaki durumum, 'önlenemez bir yükseliş'ti. Fakat ilk beş yıl, çok sıkıntı çektim; her şey çok zordu, yorucuydu. Her gün istifa ederdim... içimden tabii. Becerebildiğim oranda kaçamak yapıyordum. Düşüncelerimin ağırlık noktası özel yaşamım üzerindeydi, gerçekçi olmadığını bildiğim halde, günlerimi hep yeni umutlarla geçiriyordum. Beyefendiyle, firma ile ilgili konuları konuşabildiğim yarım saatlik sürelerde canlanıyordum ancak. Orda bulunan iflas etmiş bir kozmetik şirketini satın alma işini kısmen üstlenmiştim, hesapları kontrol için haftada iki gün oraya gidiyordum.

Yavaş yavaş durumumu sağlamlaştırıp yerleştim. Bugünkü durumum mükemmel.

Bildiğim evliliklerin çoğu berbattır. Çiftlerin yaşam koşulları, yaşamdan beklentileri birbirinden çok farklı. Erkek işinde başarılıdır, kadın bir süre bunun zevkini sürer. Güzel bir eve yerleşir, toplumun yüksek tabakası içinde gezer tozar. Fakat kadın zamanla sıkılmaya başlar. Hayatta doğru dürüst bir rolü yoktur. Erkekse hayatın ta içindedir, çevresi vardır, bir sürü insan tanır, ayrıca bir sürü kadın da. Bu kadınlar, kendi eşinden daha çekicidirler çünkü ona, artık kendisini iyice tanımış olan karısından daha fazla saygı ve hayranlık beslemektedirler. İşte o zaman evlilikte ilk sürtüşme başlar, erkek mücadeledeki tipik davranışa başvurur, uzaklaşır. Kadınların düşünce alternatifleri yoktur, bütün gün oturup evliliklerindeki sorun için yas tutarlar. Çevremdeki kadın tipi çalışmaz, çalışsa bile en fazla bir cici-butikte çalışır.

Bu gibi olaylar kaçınılmaz oluyor, insanlar bunları zekice ele alıp halletmeli. Eşimle benim için kıskançlık asla sorun olmadı. İnsan duygularını kontrol altında tutabildiği sürece, birinin veya ötekinin geçici bir ilişkisi olsa bile bu eşler arasındaki bağı bozmuyor. Eşini ihmal edip bütünüyle yeni sevgiliye yönelme hatasını çok kişi yapıyor. Bu çok yanlış: İnsan, anlayış gösteren eşine daha çok ilgi ve yakınlık göstermeli.

Evet, şirketimizde pek çok kadın var, yönetici durumunda olanlar da var. Burası bir kozmetik şirketi olduğu için tam kadınlara göre bir yer. Öğrenim yıllarımda bir öğretmenim vardı, şöyle derdi: 'Kadınların çoğunlukta olduğu bir şirkete girmektense maaşımın yarısından vazgeçerim.' Belki komik kaçacak ama, ben bu K. şirketine girdiğimde, bu cümleyi hatırlayıp çok dertlendim.

Yönetici kadronun yarısından fazlasını kadınlar oluşturuyor. Satış bölümünde ise tamamen kadınlar çalışıyor. Benim onlarla bir alışverişim yoktur. Burada iki ayrı dünya oluş-

muş durumda: Erkekler kendi aralarında entrikalarını ve üstünlük iddialarını yürütürler, kadınlar da kendi aralarında. Ben bundan çok memnunum. Kadınlarla erkekler arasında kesin bir nezaket havası hakim, bir mesafe var, fakat kendi grupları içinde sert çatışmalar oluyor. Özellikle de kadınlar arasında. Kanımca bir erkekte görülmeyecek bir katılığa sahip kadınlar. Belki de sebebi, aynı cinsten olmaları. Kadınların birbirlerine çok az tolerans gösterdiklerini gözlemledim, özellikle kadınların özel sorunlarına hiç ilgi duymuyorlar. Aynı durumda bir erkek olsa sorunlu kadına daha hoşgörülü davranırdı sanıyorum. Oysa kadınlar, 'Hayır, kurallar herkes için geçerlidir,' diyorlar. Herhalde, erkekler, erkeklere karşı nasıl göz açtırmıyorlarsa kadınlar da diğer kadınlara karşı aynı şekilde acımasız oluyorlar. Cinsiyet farklılığının, herhalde yumuşatıcı bir etkisi oluyor.

Kadınları olağanüstü hırslı buluyorum. Firmaya gelip 'Yarın sabah boşanma davam var, işe öğleden sonra geleceğim,' diyorlar. Ne asap bozukluğu var ne keder. 'Zaten yeterince kanımı kuruttu, evliliğimin bitmesine seviniyorum,' diyorlar.

Evliler daha az saldırgan; evli olmayanlar daha şiddetli entrikalara başvuruyorlar. Hele 45'in üstündeyseler iyice sapıtıyorlar, neden derseniz, bilmiyorum.

İşten başka neyin mi var? Bir göl kıyısında bir evim, bir iskelem ve bir teknem var. Oraya hiç gitmesem de bu hoşuma gidiyor. Bir kayak merkezinde de bir evim var; oraya da bir yıldır uğramadım. Bir de cipim var, şimdiye kadar kullanma olanağım olmadı, ama hoşuma gidiyor işte. Yaşamımda pek boş zamanım yok; tatile çıkmaya kalksam bile, araya mutlaka işle ilgili bir şeyler giriyor (*gülüyor*)."

Richard, kendisini, her şeyi kontrolü altında tutan, dört başı mamur bir insan olarak tanıtıyor. Ne var ki, sözlerine iyice dikkat edildiği za-

man ortaya aşırıya kaçan klasik bir erkek portresi çıkıyor. Richard, geleneksel erkek değerleriyle cihazlanmış olarak yolları aşıp tepeye tırmanmış bir adam. Sabırlı olmak, güçlüklere göğüs germek, ilk önüne çıkan engelde pes etmemek: Bunların hepsi doğru şeyler. Fakat yıllarca, her sabah mutsuz ve perişan uyanıp da doğru işine gitmek yerine, yıldızlar arasındaki gezegenlerden birinde olmak veya işinden başka nereye olursa olsun gitmek arzusuyla yanan birisi için bu sloganlar biraz fazla ağır gelmiş gibi.

Richard, maddi ölçülerle değerlendirdiği ve ulaşmayı amaçladığı "başarı"yı, gençliğinden beri bir türlü kendi yaşamının içine yerleştirememiş. Gerçi bu "başarı"nın çeşitli belirtileri var, ama Richard'ın dışında, birer sembol olarak. Teknesi, tatil evleri, onun için sadece başarısını kanıtlamaya yarayan nesneler.

Kadınlar karşısında Richard'ın göstermek istediği kayıtsızlık ve "tolerans" ise tamamen yapmacık ve suni. Özellikle vücut hareketleri ile belli ettiği, korku dolu saldırgan ifadeler, onun benliğindeki kırıklığı ve içinde bulunduğu kıskacı açıkça gözler önüne seriyor. Röportaj sırasında, "insan duygularını kontrol altında tutabilmeli" ki, ilişkiler kesintiye uğramadan ve tatsız sahnelere gerek kalmadan devam edebilsin diye konuştuğu esnada, kendini savunmak istercesine kollarını göğsüne kavuşturmuştu. Öne sürdüğü akılcılığa dayalı kanıtlarla, korku ve savunma ifade eden vücut haraketleri birbirine ters düşüyor. Anlaşılan şu, ne pahasına olursa olsun kavgadan uzak durmak istiyor. Başarısının formülü de şöyle: Savunma ve tolerans.

Sözün kısası, Richard yaşamını, kadın işi diye küçümsediği bir kozmetik şirketinde geçiriyor. Üstelik yaşamının en mutsuz anlarını burada geçirmiş, sırf prestij olarak, gerçekte asla tadını çıkaramadığı bir zenginliğe erişebilmek için burada kalmaya devam etmiş.

Burada, kendine yaşamı zehir eden kadınların karşı kutbu olarak, kendini yıkan erkek davranışını görüyoruz: Kadınlar kendi elde ettikleri başarılar, mal mülk ve konfor karşısında suçluluk duyarken, erkekler bütün bunlara erişebilmek için öyle paldır küldür çaba sarfederler ki yaşamlarını tamamen mahvederler.

Max 25 yaşında. En az beş veya on yaş daha büyük gösteriyor. Sadece güldüğü zaman değişiyor; o zaman sigaraları peş peşe içen stresli adam, yuppi olmaktan çıkıyor, genç bir Avusturyalı oluyor.

"Hayat hikayem mi? Pekâlâ. 16 yaşımda evden ayrıldım, böyle başladı. Hayır, kavga falan etmedim, gitmek istedim, o kadar. Hep gitmek isterdim: Köyden kente, Avusturya dışına, ama daha bunu yapamadım.

Evden ayrıldım, önce Linz'e gittim, orada disiplin cezası alıp liseden atıldım. Ciddi bir neden yoktu, öylesine gençlik yaramazlığı işte. Sonra Viyana'ya gittim. Kendime bir ev buldum, geçici işlerde çalıştım: Fotomodellik, kayak hocalığı, barmenlik, ne akla gelirse. Bu arada Roland'da gece okuluna gidiyordum. Mezuniyete yakın, bütün imtihanları ilk seferinde vermişken, çıkıp Almanya'ya, Münih'e gittim. Bir arkadaşımın orada manken ajansı vardı, ben de ona yardımcı oldum.

20 yaşımda, Viyana'da kendi başıma bir ajans açmaya karar verdim. Fotoğraf ajansı. Üç kişi birlikte kurduk. Niçin mi? İnsan, bir an geliyor ve bunun sonu ne olacak diye düşünmeye başlıyor. Ben o güne kadar yaptığım gibi orada burada çalışabilir, sabah saatin 6'sına kadar uyanık kalıp öğleden sonra 1'e kadar uyabilirdim, bu olur. Viyana'da insan, günde 60 şilinle geçinip gider. Bir lokale gider çeyrek şarap ısmarlar, yerli halkın arasına karışırsın. Ben de böyle devam ettirebilirdim. Fakat insan zamanla bir erkek olarak, benim bu dünyadaki değerim nedir, diye düşünmeye başlıyor. Ben, kuş gibi daldan dala seken ve ancak 30 yaşına gelince, ne çok vakit kaybettiğini anlayacak avare biri miyim? Yoksa canım isterse, sportmence deyimiyle, üstün başarılar göstereceğim işler de yapabilir miyim?

Ajansların işleyişini az çok öğrenmiştim, arkadaşlarımla

birlikte tespit ettiğimize göre, Viyana'da hepsi felaket eskimişti. Sistemi bütünüyle değiştirmenin iyi bir fikir olacağı kesindi. Gerçekten de büyük bir başarı elde ettik. Ama, Avusturya'da oturduğumuz sürece bu hakiki bir başarı sayılmaz. İnsan yedi milyon nüfus içinde nasıl yıldız olabilir ki! Kadınlar mı? Hayır benim pozisyonuma gelmiş kadın yok; model olarak var elbette. Onlarsız olmaz zaten.

Bakın! Öyle haftalar olur ki, cuma günü erken saatten, pazartesi sabahına kadar ara vermeden çalışırız. Gün boyu film çekilir, gece büroda bunlar üzerinde çalışılması gerekir. Kadınların bedenleri de, sinirleri de buna dayanamaz.

Evet, belki bedence dayanabilirler. Fakat bakın! Öyle bir film çekerken elinizin altında her türlü insan vardır. Belki de *Afrika Kraliçesi*'ni çekmiş tam bir sanatçı olan kameramandan, en aşağıdaki ışıkçıya kadar. Bu, erkekler dünyasının her tabakasında bir gezinti gibidir, bu insanlarla da ancak bir erkek uğraşabilir. Bir kadın sabah saatın 2'sinde münasebetsizliklere katlanamaz, hele evde kendisini bekleyen bir erkeği varsa... İş yaptığınız insanlar, pek de nazik olmayan delikanlılardır nihayet.

Evet, gerçekten, benim bir erkekler dünyasında yaşadığım söylenebilir. Hayır, şu sırada bir ilişkim yok, hem nasıl olsun ki? Vakit yok. Sırası değil. Bir iş gününden sonra konuşmak istersem, erkek arkadaşlarım var. Bir meyhaneye giderim, bir sürü saçma sapan laf eder, rahatlarım. Evin içinde, önümüzdeki hafta sonu ne yapabileceğimizi tartışmaya kalkışacak bir kadın istemiyorum. Bir kadın arkadaş demek, yirmidört saat boyunca stres demektir.

İlerde mi? Bilmiyorum. Kendimi 40 yaşında düşünemiyorum. Gelecek hafta nasıl olacağımı bile bilmem. 40 yaş! Önce bir 30 olayım bakalım! Şimdilik bir ilişki imkansız. Buluşabilmemiz ne kadar güç oldu, biliyorsunuz. (*Randevuyu alabilmek için üç hafta uğraşmıştık, çünkü Max ancak "aynı gün, bir saat önceden" vakti olup olmadığını bilebiliyordu.*)

Kuşkusuz erkekten daha hırslı olabilen kadınlar da vardır. Öyleleri de acımasız, katı olurlar. Ama bu olağandışıdır. Evlilik mi?

Bakın! İnsan bir banka memuru olabilir. Ayda 1000 şilin elbise tazminatı. Saat 16'da eve gelirsin, karın domatesleri dilimler, mayonezi yapar. Belki bu çok da güzel bir şeydir. Fakat işin mizahı şurada: Kadınlar başarılı erkekler istiyorlar. Sadece, bunun için erkeklerin çok çalışması gerektiğini kabul edemiyorlar. Ben bunu görüyorum. Eğer bir dünya adamıysan, iyi bir yaşam sürüyorsan, cimrilik etmiyorsan, Mercedes'in varsa, kadınların hoşuna gidersin, hemen yanına koşarlar. Ama buna bağlı olan geri kalan şeyleri istemezler.

En mutsuz olduğum an mı? Nasıl yani, iş veya özel yaşamda mı? Farketmez mi? Ha, evet... Hımm... yani insan çocukluğunda bazen iyice mutsuz olabilir... Yetişkin olarak mı?... Aklıma bir şey gelmiyor. Gerçekten, insanın üzüntüleri olur. O zaman adamakıllı kafayı çekersin, ertesi sabah hiçbir şeyin kalmaz.

Tabii eskiden ilişkilerim oldu. Birisi iki yıl dayandı. Ayrılmamız da iki ay sürdü. Komik bir şey: Erkekler çok daha çabuk aşık oluyorlar, kadınlarınki daha uzun sürüyor. Fakat durum kötüleşince, kadınlar ilişkiyi bozmamakta garip bir inatlaşmaya gidiyorlar. Oysa beni sadece özgür, bağımsız kadınlar ilgilendirmiştir hep. Geri kalanlara aldırış bile etmem. Kendilerine Rolex marka saat aldıranlardan hiç hoşlanmam, bu bence fahişelikten farksız bir şey, hatta şerefsizlik. Benim kız arkadaşım bağımsız biriydi, ama gene de diğer kadınlardan farksız davrandı. İnsan ilişkinin söndüğünü, sona erdiğini hissediyor, fakat kadın hâlâ inatla onu yakalamaya çalışıyor.

Hayır, kurtarmak olanaksızdı. Zaten farklı yaşam süreçlerinde bulunuyorduk, kız arkadaşım benden 12 yaş büyüktü. Kocasıyla da aynı şeyleri yaşamıştı vaktiyle, erkeğin yük-

selmek için çabaladığı dönemleri. Bütün bu mahrumiyetlere yeniden katlanmayı göze alamıyordu.

Erkek arkadaşlarım mı? Tıpatıp bana benzerler. Aynı biçimde yaşarlar. Parayı severiz, bencilizdir, yalnız yaşarız, güzel yaşarız, belli bir yaşam standardını koruruz. (*Gülüyor.*) Bazen cumartesi günleri, canı sıkılan milyoner eşleri gibi çıkar şehirde dolaşır, rasgele bir şeyler satın alırım, herhangi bir şey.

Bütün bunların anlamı ne mi? Nereye kadar gelebileceğimi görmek. Futbolcu deyimiyle kırkından sonra partiyi evde oynamak istiyorum. Bakalım ne olacak. Belki şimdi yapamadıklarımı o zaman yaparım: Tiyatro, kültürel yaşam, benzerleri.

Bütün bu reklam spotlarının nesi anlamlı, tatmin edici mi? Yani, ben öyle görmüyorum. Değerlendirmeye tabi tutulabilecek pek çok iş yapıyorum. Yaptığım şeyler meydanda. Ya başarılıdırlar ya da değildirler. Değerlendirmek mümkün.

Ailem mi? Annemle babamı en son iki yıl önce gördüm. Gerçekten vaktim çok az... Onlar da Viyana'ya niye gelsinler ki? Benim de oraya gitmeyi canım çekmiyor, o dağın başında işim ne? Hayır, ailemi sık sık görmeyişimi hiç garip bulmuyorum. İnsan, nasıl olsa bir gün anasından babasından ruhen kopak zorunda.

Kendi ailem mi? Bir çocuğum olsun isterdim. Ama yanında kadın da olacak, işte onu istemiyorum. Neden çocuk mu? Tartışabileceğin, henüz olgunlaşmamış bir insanın olması fena mı? Evlat edinmek mi? Yok, hayır. Ben tutucuyum, kendiminki olursa olur.

Boş vakitlerim mi? Dergi okurum: *Face, Esquire, City, Interview, Spiegel, Profil, Newsweek.* Bu arada: Evde daha sayfasını açmadığım bir düzine *Spiegel* sayısı var. Her hafta alırım, okumaya gelince... Hikayeleri bile çok uzun. Biyografileri okurum. Roman pek okumam. En son Belushi'nin biyog-

rafisini okudum, Hemingway'in kısa öyküleri daima zevkle okunuyor, Leni Riefenstahl'ın ve Donald Trump'un biyografilerini de okudum. Evet, Iacocca'nınkini de, ama bana biraz şüpheli geldi. Hep tek bir konuya yapışıp kalmak biraz saflık.

Bakın! Aslında insanın ne yaptığı önemsizdir. Ben bir butik açabilirdim, bir dergi çıkartabilirdim veya bir reklam ajansı kurabilirdim. İnsan ne olursa olsun bir şey yapmalı ama iyi olmalı. Sizin, bütün bunların anlamını sorup sormamanız beni hiç ilgilendirmiyor. Dünya tarihine geçecek bir şey bırakacak değilim. Zaten birey olarak insan böyle bir şey yapamaz. Politikayla da hiç ilgim yoktur. Elbette, haberleri izlerim, fakat örneğin daha hiç oy vermedim; neden vereyim ki? Politikacıların yaptıkları işlere bir bakın hele! İnsana bunlar gülünç bile gelmiyor, daha ziyade tiksinti veriyor. Ben şöyle diyorum: Ben devlet içinde devletimi yürütürüm, gittiği kadar gider... Bu arada saygı duyduğum insanlar var: Dostlarım, akrabalarım. Fakat şuradaki masada oturan adamın işsizlik yardımı alıp almadığı bana vız gelir."

Kendini tarif edişiyle Max, çağımızın bir fenomeninin canlı bir timsali. Tam anlamıyla yuppilerden sayılması yanlış olur: Yuppiler, orta tabakanın üstünde yaşayan, hırslı, kazancı yerinde, hayatı kolay olan kimseler, tüketim toplumunun havarileri. Max, bu yaşam biçiminin bazı özelliklerini almış, fakat gene de bambaşka biri. Max yoz bir kapitalizmi temsil ediyor; bu kapitalizmin ekonomik ve sosyopolitik bir tabanı yok artık, aksine –yanlışlıkla bir laboratuvardan kaçmış bir virüs gibi– çevreye yayılıp duruyor.

Max ile bir görüşme ayarlamamız çok zor olmuş, en sık ertelenen randevu da onunki olmuştu. Oysa röportaj yaptığımız diğer insanlar da üst düzey yöneticiler ve firma sahipleriydi. Demek ki Max'ın kendini en stresli, bunalmış ve meşgul kişi olarak takdim etmesi, bir gösteriden ibaretti. Bir uçak şirketi müdürü, bir gıda firması başkanı, bir moda imparatorluğunun başkanı, bir banka müdürü,

bir reklam şirketi yöneticisi vs. bize bir randevu verebiliyor ve sözünde durabiliyorsa, bu Max için de pekâlâ mümkün olabilirdi. Bütün bu işadamlarının günleri çok uzun, geceleri de çok kısaydı. İş görüşmelerinin yanısıra toplumsal sorumlulukları vardı, birçoğunun da aşk veya aile ilişkileri yüzünden hareketleri kısıtlıydı. Oysa Max'ın "planlanması gereken" bir kadın arkadaşı bile yoktu!

Başka bir bakımdan da Max, diğer konuşmacılarımızdan ayrılıyordu: Şimdiye kadar konuştuğumuz kişilerin içinde en kadın düşmanı oydu. Diğerleri en azından kadınlar karşısında bazı biçimsel tavizler verecek, kadınları ancak sınırlı ve dikkatli bir biçimde eleştirecek kadar feminizme aşinaydılar. Onların da önyargıları vardı kuşkusuz, fakat çoğu, bunu böylece söylemeyecek ve söylemenin artık çağa uygun olmayacağını bilecek kadar akıllıydı. Kendi önyargılarına, bir anlamda, kendilerinin de canı sıkılıyormuş izlenimi veriyorlardı.

Max'a gelince, konu "kadınlar" olunca, çağdışı bir paniğe kapılıyordu. Söz kadınlardan ve ilişkilerden açıldığında koltuğunda sağa sola kıpırdıyor, kalkıp masaya yaslanıyor, huzursuz oluyordu. Bazı cümleleri, korkusunu ve zıt duyguları açığa vuruyordu: Film ekibinin "aşağı tabakadan" gelme kabalıklarını gizli bir memnuniyetle anması; başarılı kadınlardan sözederken "erkeklerden daha kaba, daha sert" terimlerini kullanması; kadınla geçirilen bir akşamı dinlendirici, sakinleştirici bulmak bir yana, en kötü sıkıntıların devamı olarak algılaması bunu gösteriyor.

Max bir yuppi değil, çünkü yuppiler dünyadan sıkılmazlar. Onlar zenginliğin şımarttığı çocuklardır, mücadele etmeleri gerekmez, dostlarıyla tenis oynamanın dışında niye mücadele etmeleri gerektiğini de anlamazlar. Max'ın, açıkça itiraf ettiği "egoizmi" ile bağdaşmayan papazca bir yanı var. Erkek olarak dünyaya değerini kanıtlamak... bu, patates kızartmalarının şahane bir resmini çekmekle mi olacak? Ve eğer yaşamı, hafta yedi gün, gün 24 saat hep çalışmaksa, Max devamlı bir stres halinde yaşıyor demektir. Bütün bunlar niçin? Cumartesi sabahları kendine rasgele bir hediye almak için mi? Akşamları meyhanede arkadaşları ile saçma sapan konuşmalar yap-

mak için mi? Olumlu olarak göstermek istediği egoizmini, kazanç zevkini, başarıyı· hayal kırıklıkları ve korku gölgeliyor. Politikada hayal kırıklığına uğramak, çevreye ve aileye yabancılaşmak, papazlaşmak, ilişkiden ürkmek ve insanın aklına can sıkıcı bin türlü şeyin gelebileceği bol bol zaman... Max, sıkı bir çalışma içindeymiş gibi görünerek, kendini avutuyor.

Garip bir şey, Max'ta, ataerkil ailesinden devraldığı tutucu yolda ilerleyip bir kulübe, bir partiye, bir derneğe bağlanmaksızın, ticaret aleminde amaçsız ruh gibi dolanan bir kapitalistin özelliği var. Hem kadınlardan korkuyor, hem bir varis istiyor. Oysa içinde bulunduğu andan ve geçmişten korktuğu gibi gelecekten de korktuğu için bir eşe verebileceği bir şey de yok.

6

Açıklamalı Ataerkillik

Erkekler

Dünya görüşü, kişiliği ve yaşı ne olursa olsun, erkeklerin, kendilerinin erkek olarak üstünlüklerini gayet doğal kabul etmeleri ve bunu bazen suçluluk duyarak bazen duymayarak benimsemeleri, doğrusu hayran olunacak bir duygu. Eşlerinin ve kız arkadaşlarının çocukluk hayallerinden, korkularından, güvensizliklerinden ve bağımlılıklarından, kavga halinde nasıl yararlandıklarını anlatışlarındaki böbürlenme, kadınların romantizmin son kırıntısını da kafalarından atmalarını gerektirir. Erkeklerin aşkı düşünürken asla akıllarına gelmeyen şeyler, kendinden vazgeçmek ve fedakarlıktır. Bu bağlantıyı kurabilen varsa bile, kadınlar onu bu yüzden sevimli ve romantik olarak kabul etmeyecekler, zayıf erkek diye en kötü ihtimalle istismar edecekler, en iyi ihtimalle onu olgunlaştırma işini üstleneceklerdir.

Toplumdaki bütün değişikliklere direnen ve hâlâ sayıca çoğunluğu oluşturan yaşlı ataerkil erkeklerin tipik bir temsilcisi de Viyanalı ünlü galeri sahibi 50 yaşındaki Wendelin. Onun cinsiyet ayrılığı konusundaki filozofça düşüncelerini başa almayı uygun bulduk, çünkü bunlar –biz kadınlar için– hoş olmayışının ötesinde, ne yazık ki yanlış da sayılmayacak, cinsiyetle ilgili çatışmaları bastırma stratejilerini açıklıyor.

"Ayrılık hallerinde, her iki taraf da üzülür, kadın da erkek de. Ben bunu üç–dört kere yaşadım ve çok kötü oldum, çok çok kötü. Yalnız, 'üzüntü, acı çekme' sözü gerçekten yerinde midir, sormak istiyorum. Zira düşündüğüm zaman, bunun yanında başka duyguların da bulunduğunu hatırlıyorum. Elbette insan mutsuz oluyor, önce koşullar cansıkıcı, üzücü, sonra insan sevdiği, bir zamanlar hoş vakit geçirdiği birini kaybediyor. Fakat aynı zamanda, boşanmayla beraber yeni olanakların ve özgürlüklerin kazanıldığını düşünüyor. Bunları kullanabilecek durumdaysa, çabucak işin olumlu yanını görmeye başlıyor.

Ve erkekler böyle durumlarda çok daha fazla destek buluyorlar. Hem toplumdan, hem arkadaşlarından. Terkedilmiş bir kadınla boşanmış bir erkek, toplumda çok farklı kabul görüyor. Erkeğin omzuna bir şaplak atılır ve: 'Özgürlüğünü yeniden kazanmanı kutlarım!' denir. Arkadaşlıklar da çok farklıdır. Boşanmış bir kadın, bunu bir kadın arkadaşına anlattığı zaman, belki destek bulur, fakat mutlaka ikisi kafa kafaya verip kadının bundan böyle karşılaşacağı sorunlardan sözedeceklerve durumun ne kadar acıklı olduğunu tekrarlayacaklardır ve kadıncağız iki misli üzüntüye kapılacaktır.

Buna karşın erkekler, tarihsel açıdan bakıldığında, sanki birbirlerine karşı nasıl davranacaklarını bir kodeksle saptamış gibidirler. 'Arkadaşlık' ideal durumdur. Böylece erkekle-

re bambaşka bir dayanışma olanağı doğar. Kadınlar boşanınca arkadaşları onlara kuşkuyla, güvensizlikle bakıp birçok sorun çıkarırken, erkekler arkadaşları tarafından davranışlarının yüzde yüz desteklendiğini görürler. Kadının kadın arkadaşı, 'Vah, vah ne korkunç durum, şimdi ne yapacaksın?' diyecektir. Erkeğin erkek arkadaşı, 'Deli misin, böyle bir şey yüzünden kendini mahvedecek değilsin ya!' diyecektir."

Christian 40 yaşında, psikolog, yani duygularla ilgili bir meslek seçmiş. Buna rağmen kendi duygularına karşı erkek düşüncesinin damgasını taşıyan, tutucu bir yaklaşım içinde.

"Daha baştan, klasik bir ilişki kurmamaya karar vermiştik. Yuva kurmak, içine çocukları oturtmak; isteğimiz bu değildi. 60'lı yılların son dönemleriydi ve biz hâlâ o ruhun etkisi altındaydık.

Ondört yıldır beraberiz. Önceleri sıkı fıkıydık; konuşurduk, saatlerce gezer dolaşırdık, kendimizden, geçmişten sözederdik, müzik dinlerdik... Cinsel ilişkiye geçişimiz çabuk oldu, benim açımdan şaşılacak kadar çabuk. Daha ilk akşam, onu daha pek iyi tanımazken, soyunup yatağa girdi; beni çok şaşırttı, gerçekten. Sara'yı nasıl anlatsam... Çok sade görünür, hatta kibardır, hiç göze çarpmaz. Çok bilinçlidir, düşüncelidir. Daha önceki ilişkilerinde de örnekleri olduğu gibi, hep yardım edebileceği tipte erkekleri seçmiş. Örneğin bunlar arasında, bir alkolik, bir kaçak, bunalıma düşmüş bir sanatçı vardı... Son zamanlarda kız arkadaşlarına da annelik yapıyor ama eskiden yalnızca erkeklere bakarmış ve işin her zaman cinsel bir yönü de olurmuş.

Akla ilk gelen soru acaba benim de bu insanlardan biri mi olduğum. Bu soruyu kendime sormaktan pek hoşlanmam, ayrıca öyle olduğunu sanmıyorum da. Sara'nın anlattığına göre, ötekilerle yaptığı seks bir tür tedavi amacı taşıyor-

muş. Bizimkindeyse Sara merkezi oluşturuyor, cinsel yaşamımıza o yön veriyor. Ve ayrıca, bu anlamda, onun bana bakıp destek olduğunu da söyleyemem. Önceki erkeklere neler yaptığını asla düşünemezsiniz. Doktora tezlerini daktiloya çekmiş, bazılarını da kendi hazırlamış, onların yemeklerini yapmış, çamaşırlarını yıkamış, meyhanelerde kendilerini kaybettikleri zaman onları savunup birlikte kapı dışarı edilmeyi göze almış. Ve aslında bütün bu olanlar, ona hiç yakışmıyor, o tıpkı bir üniversite hocasına benzer, çok kibardır.

Ve bu üstünlüğü, onu çok güçlü kılıyor. İşleri çok güzel ayarlar. Başkalarını çok iyi anlar... Hiç unutmam bir gün, İtalyan'ın orada oturuyorduk, birden bana dönüp dedi ki: 'Çocuk yapalım mı?' Onun çocuk istemediğini biliyordum. Bunu benim için söylemişti, çünkü o sırada çok canım sıkılıyordu, bunalım geçiriyordum, gözüm bir şey görmüyordu. O beni yatıştırması gerektiğini düşünmüş ve aklına bu fikir gelmişti.

Sonra, bir başka çiftle birlikte yeşillikler içindeki büyük bir eve yerleştik. Erkek, benim arkadaşımdı ve çok şahane bir kadınla, Gabi ile birlikteydi, bu kadın erotik olarak bana çok çekici geliyordu. Tipik bir dişiydi; kısa etekler giyiyordu, iri gözleri, küstahça konuşmaları vardı. Sara, kızdan hiç hoşlanmadı; kıskançlıktan ziyade, bu tip kadınlardan prensip olarak hoşlanmadığı için. Bense kadına bitiyordum. Sahiden şahaneydi: Upuzun saçları vardı, boylu bosluydu, göğüsleri ufacıktı... Sara ise ortalama bir kadındır... Durum çok kötüydü. Erkek arkadaşımın bütün yaptıklarına kızıyor, sinirleniyordum. Gabi'nin karşısında küçülüyordu sanki, çevresinde pervane gibi dönüyordu. Kendimi –bu düşüncenin hoş olmadığını biliyorum şimdi ama– ona kıyasla daha mükemmel bir erkek olarak görüyordum.

Sonra işler iyice karıştı. İki kişi daha geldi, arkadaşımın eski bir kadın dostu ve çocuğu, durum berbattı! Benim Gabi'ye karşı hissettiklerim, ne yapmamız gerektiği üzerine tar-

tışmalar; korkunç bir haldeydik! Eve iyice yerleştiğimiz ve birlikte tuttuğumuz için kaçıp gitmek mümkün değildi.

Sonunda Sara'yla ben dayanamayıp başka bir yere taşındık, fakat işler düzelmedi. Aksine; her şey asıl o zaman başladı. Olup bitenlerin hepsinin açıklanması gerekiyordu. Sara ayrılık istemiyordu, ne olursa olsun istemiyordu; bu sebepten, sürüp giden tartışmaların neye yarayacağını anlayamıyordum. Ben de Sara'ya bağlıydım, ama ayrılığı bir felaket gibi görmüyordum. Üstelik inatçıyımdır; belki pek güzel bir huy değil ama herhalde çok yararlı bir özellik. Savunma biçimim, inattır. Çevremde önem verdiğim başka insanlar da vardı, ortalık yerde yapayalnız kalacak değildim. Beni Sara'dan başka gözle gören, iyi dostlarım var. Arkadaş çevremizde beni, özellikle seçtiğim hediyeler ve cömertliğimle tanırlar. Bunu severek yaparım. Ben sadece başkalarını sömüren, kendisi bir şey vermeyen bir adam değilim. Birçok kız arkadaşım var, benim için daima 'son derece sevimli bir insan' derler. Sara ise beraberliğimize sadece kendisinin bir şeyler kattığını söyleyerek bana sitem ediyordu. Ama gene de ayrılmak istemiyordu. Pardon, belki bir noktada haklıydı: Ben, bu duygu sarhoşluğuna dayanamıyorum. Sabahın 5'ine kadar süren bitmez tükenmez tartışmalar. Ben kabuğuma çekilmeyi daha olumlu bulurum, bu benim başıma buyrukluğumu korumama yarar. Kabuğuna çekilmemenin karşıtı saldırgan davranışlar göstermektir. Bu korkunç gerginliği istemiyorum. Kadın adı altında bir duygu yumağı, çığ gibi üzerime yuvarlanıyor...

Düşünüyorum da, yumuşak duygular nasıl da korku salabiliyor. Saldırganlık beni fazla rahatsız etmez, insana boğuluyormuş hissi vermez."

Christian'ın anlattıklarının tipik yanları var. Birçokları gibi o da, "özgürlük"ten ve "geleneksel ilişkilerin terkedilmesi"nden yana; yalnız

bu sözlerden pek bir şey anladığı yok. Zamana ayak uydurmaya çalışıp da bunu beceremeyen pek çok kimse gibi. Genellikle, bu tür bir ilişkinin kurulmasında inisiyatif kadında oluyor: Kadın, bu yeni dünya görüşü karşısında ya daha radikal ve inanmış durumda ya da öyle görünüyor. İnisiyatifi ele alıyor ve daha tutucu olan erkeği (belki erkek bu konuları fazla bilmediği veya okumadığı için) ürkütüyor. Fakat moda haline gelen bu görüş kadının duygularına ve aldığı terbiyeye ters düştüğü için buna uzun süre dayanamıyor. Sonra eğitimi ve –herhalde duyguları da– daha geniş bir özgürlüğe ve bağımsız bir sekse çok daha yatkın olan erkek, kadını geçiyor. Bu defa kadın kendini hoş olmayan bir durum içinde buluveriyor: İçinde olduğu durumdan memnun değil, fakat başlangıçta bu değerlere prim veren kendisi olduğu için, buna karşı koyacak hali de yok. Fakat erkek başlangıçta yapılan anlaşmaya bağlı kalmıştır ve kadını dürüst ve doğru olmamakla suçlar, çünkü kadın şimdi "geleneksel ve dürüst" istekler ileri sürmektedir.

Christian'ın, Sara ile olan ilişkisinin vazgeçilmezliğini görmezden gelmesi de ilginç. Gerçekten de, objektif açıdan bu ilişki oldukça uzun sürmüş: 14 yıl dayanmış. Christian'a kalsa daha da sürer. Ama bu onun başka ilişkilere girmesini de engellemiyor. Kadınların kesinlikle sadakatsizlik diye adlandırdıkları bir yaklaşım bu. Kadınlar açısından bir ilişki kesin öncelik taşımalı. Bu ikilem çiftlerin yararına olmadığı gibi özel olarak kadınlara da her zaman çok zarar veriyor.

Christian'ın, duygularını kontrol edememe tehlikesine karşı ısrarla korunmaya çalışması da çok ilginç. Erkeklere özgü bu görüş doğrusu takdire değer: Duyguları açığa vurma, gerçekten çocuk felci veya çiçek çıkarmak gibi bir şey; gerçi doğal bir olgu, ama gene de insanların buna karşı aşılanması daha iyi olur. Erkekler kendilerindeki bağışıklığın gücüne güvenerek coşkulu duygulara karşı koyuyorlar. Kuşkusuz, bu riskli bir cüret. Enfarktüs istatistikleri de bunu kanıtlıyor: İnsanlar duygularını gereğinden fazla bastırmaya kalkışınca, bir karşı tepki doğuyor. Christian'ın örneğinde de gördüğümüz gibi, erkekler bütün üzüntüyü karşılarındaki kadına aktarıp, kendileri rahat edip, keyiflerini bozmuyorlar. Fakat, çoğu kez, erkekler-

de de, bir gün, bir yerde, bastırılmış duygular patlayıveriyor. Kadınlar ise öyle yoğun duygular içindeler ve bunları öyle cömertçe açığa vururlar ki, duygu dünyalarını biraz küçültseler hiç fena olmaz.

Valentin otuzlu yaşların sonlarında, rejisörlük yapıyor, 19 yıldır –kendi deyimi ile göze çarpacak kadar devamlı– Carla ile birlikte yaşıyor.

"Baba evini bir kavga sonucu terkettim ve ülke dışına gittim. Ailem solcuydu. Benim müzikçi olmak istemem, onların görüşüne tamamen ters düşüyordu. Biz çocuklar için çok katı şeyler düşünüyorlardı. Bizim de hareketin içinde yer almamızı istiyorlardı, kendileri komünistti. Ben avukat olmalı ve yükselmeliydim, sonra kendimi davaya adamalıydım.

Benim çekip gitmem, onlarda şok etkisi yaptı. Sinir krizleri geçirdiler, hayal kırıklığına uğradılar... ama bu şok onların aklını başına getirdi. Düşünüp taşındılar. Bir süre sonra bana: 'Valentin, biz çok hata ettik. Şimdi bunları nasıl düzeltebiliriz?' dediler. Evet, bu güzel bir tepkiydi.

Fakat çocukluğum bütünüyle çok zor geçti. Her şey çok fazla ciddiydi. Annemle babam toplama kamplarında kalmışlardı, hâlâ o günlerin etkisi altındaydılar. Birbirlerini çok genç yaşta tanımışlardı, yedi yıl ayrı kalmışlar, bir türlü evlenememişler, toplama kampına götürülmüşler, sonradan tekrar biraraya gelmişlerdi. İlk çocukları ölmüştü, sonra ben doğdum. Her şeyleriyle bana bağlanmışlardı. Bütün beklentileriyle. Öte yandan birbirlerine delicesine tutkundular; ama neye yarar! Artık ikisi de hayatta değil, bana da sadece anılardan anı üretmek kaldı.

Gençlik yıllarım da oldukça garip geçti. Grafiker olmak istiyordum, fakat bunun yerine bugün artık hiç geçerliği olmayan bir tekniği, gazete basımını öğrenmek durumunda kaldım, neyse ki, şimdi bu işi makinalar yapıyor, yoksa çok zor-

du... Sonra müzikçi oldum, orkestrayla bozuştum, ülke dışına gittim, geri döndüm, liseyi bitirmek istiyordum ama hevesim çabuk kırıldı. Yükleme işçiliği, bir kütüphanede fotokopi memurluğu gibi değişik işler yaptım. (*Gülüyor.*)

Sonra, şimdi beraber olduğum kadınla tanıştım.

Ailesi ayağa kalktı. Onlar Prag'tan kaçıp gelmişlerdi ve kızları bir komünist ailenin oğluna aşık oluyordu... tam bir trajedi! Karımla ben –evli değiliz ama 19 yıldır beraberiz, ona kız arkadaşım demek tuhaf kaçıyor– o zamanlar çok gençtik, karın ailesinin etkisi altındaydı. Önüne iki seçenek sürülmüştü: Ya Prag ya Amerika. Her iki ülkede de akrabaları vardı, benim kötü etkimden kurtulmak için onlara sığınabilirdi. Karın Prag'ı tercih etti. Karşı koyabilirdi ama onlar da bizimki gibi birbirine çok bağlı bir aileydi.

Ben de peşinden gittim. Çekçe öğrendim, sonra ikimiz birlikte sinema akademisine yazıldık. Karım, annesinin çok yakın bir arkadaşı olan, ünlü bir aktristin yanında kalıyordu, kadın gizlice beni de evine aldı. Bizi, Romeo ile Jülyet'in bir kopyası olarak görüyor, çok romantik buluyordu. Clara'nın annesine duyurmadan bize çok yardım etti.

Zamanla, Prag'da durum sağcılar için gittikçe zor olmaya başladı, biz de yurda dönmeye karar verdik. Eğitimimizi tamamlamıştık, bir ev bulduk, Carla'nın ailesi beni kabul etmek zorunda kaldı.

Benim ilişkimde ailemin ne gibi etkisi var... Ailemi birbirine kenetleyen, birbirine ait olma duygusuydu. Evlilikleri, geriye baktığımda anımsadığım kadarıyla, çok iyiydi sanıyorum. Gerçi sonradan gittikçe kötüleşti, ama bu dış etkenlerden kaynaklanıyordu. Politik sebeplerden, sağlık sorunlarından. Politik olarak komünistlerin sayısı günden güne azalıyordu. Bu yüzden babamın hep daha fazla çalışması gerekiyordu. Geceleri çoğu zaman saat 4'lere kadar oturup söylevler yazardı. Üstelik kuşkuları da giderek artıyordu. Fakat parti

onun anası yerindeydi, ondan ayrılamıyordu. Bu konuda onunla çok tartıştım: 'Artık bu işin bir zamanlar senin inandığın gibi olmadığını kabul etmelisin,' dedim. Fakat bir türlü yapamadı.

Annem ise partiden ayrıldı, çok daha duygusal bir yapısı olduğu halde bunu yapmayı başardı. Babamın tankların gölgesindeki sosyalizme karşı olduğunu itiraf etmesi çok uzun zaman sonra oldu.

Fakat birlikte yaşamak açısından evlilikleri çok iyiydi. 20'li yılların canlı havasını soluyorlardı sanki; her şeyi konuşurlardı, birbirlerinden hiçbir şey saklamazlardı. Esas sorunlar babamın hastalanması ile ortaya çıktı. Kanserdi, uzun süre çok acı çekti, yakınlıkları onu bu acıdan kurtaramadı.

Annemle babamı uzun zaman birer kahraman olarak gördüm, öyleydiler de. Toplama kampları, direniş... bunlar beni çok etkilemişti. Belki de bu yüzden, aslında yanlış olduğu halde, onların anlattıkları her şeyi doğru kabul ediyordum. Ve tabii sonradan, gençliğimde, bir karşı tepki doğdu.

Carla'nın ailesi de aynı şekilde içine kapanmıştı. Düşman bir çevrede yaşamak zorunda olduklarından duyguları daha da güçlüydü. Beni istemeyişlerinin de şahsımla bir ilgisi yoktu, düşmandım, hepsi bu. Carla'nın annesi Almanlara karşı nörotik bir korku duyuyordu. Prag'da bir Alman askeri ile arasında bir olay geçmişti. Asker onu dövmüş, tekmelemişti; hamile olan kadıncağız çocuğunu düşürmüştü. Bu elbette kalıcı bir iz bırakmıştı.

Carla ile ilişkimiz göze çarpacak kadar uzun sürdü, evet. Herhalde ikimiz de yalnız kalmaktan korkuyoruz, dayanmamızın bir sebebi de bu olabilir. Birbirimizle iyi anlaşırız, örneğin birlikte güzel çalışırız. Ben rejisörüm, Carla da kurgucu, birlikte birkaç proje yaptık, çok iyi oldu, devam ettireceğiz. Belli başlı anlaşmazlığımız... yani, evet, ben pek sadık sayılmam. Böyle bir durumda ne mi yapılır? İlkinde, dürüst ol-

mam gerektiğini düşündüm, fakat bunun çok kötü sonuç verdiğini gördüm. Carla bunu kesinlikle hazmedemedi. Bugün artık onunla böyle şeyler konuşmuyorum, yani onun haberi olmuyor, fakat müthiş vicdan azabı çekiyorum. Şimdiye kadar arkadaşlık ettiğim kadınlar, eşimin de tanıdıklarıydı. Onun için aramızı bozmak istediklerini sanmıyorum. Çoğunun da zaten sağlam ilişkileri vardı ve onlar da benim gibi bu bağları koparmak istemiyorlardı. Carla bu arada bazı şeyler sezinledi mi, bilmem. Ama olabilir, sezgileri çok kuvvetlidir. Bunu neden mi yapıyorum? Yani, insan ilginç kadınlarla tanışıyor. Sonra, istikamet doğru yatak. İnsanın içi bir tuhaf oluyor, tabii insan bu duyguya teslim olmak zorunda değil. Ama yapılıyor işte; ben bunu erkeğin kibirli olmasına bağlıyorum. Erkekler korkunç derecede kibirli oluyor. Bir kadın bir erkekte, onu çılgınca önemsiyormuş duygusu yaratmaya görsün, erkek kapılıp gidiveriyor.

Buna tabii, serüvenin çekiciliği de ekleniyor. 19 yıldan sonra insan birbirine fazla alışmış oluyor, yeni bir ilişkiyle bu alışkanlığı deliyorsunuz. Kimsenin haberi olmaması, bir otele gitme zorunluluğu... bütün bunlar çekici geliyor, büyülüyor.

Bu benim karımla olan ilişkimi tehlikeye sokmaz, bu bambaşka bir şey. Sanırım kadınlar için de öyle. Ama bir keresinde terslik çıktı, çünkü görünüşe göre, o kadın daha bağlayıcı bir ilişki bekliyordu. Başka bir kadının da iki çocuğu vardı ve şimdi düşünüyorum da, galiba kendine yeni bir eş arıyordu. Elbette insan karşı tarafın ne düşündüğünü bilemez. Bunu önceden konuşmak mı? Yok, elbette olmaz bu. Şimdiye kadar böyle bir şey hiç aklıma gelmedi. Doğrusu, kadına, bana bak, bu iş birkaç kere olup bitecek, o kadar, çünkü ben evliyim demek korkunç bir şey olur. Buna rağmen sürer gider mi acaba?

Bir faktör daha var: İnsan uzun bir ilişki içinde olunca

yalnızlığı unutuyor. Çiftlerden biri, bir haftalığına yolculuğa çıksa, geride kalan kendisini terkedilmiş, bir köşeye atılmış hissediyor. O zaman yerimde duramaz oluyorum, çıkıp dolaşıyorum, partilere, kulüplere gidiyorum. Ve ne kadar zayıf olduğuma hep şaşıyorum. Güzelce konuşup gülüyorsun, sonra içinde kıpırtı başlıyor, karşı taraf zaten hazır, artık yatak zorunlu oluyor.

Karımın da kaçamakları var mı? Hayır, çünkü o, kişi olarak çok dikkatlidir. Yani, aslında bu yanlış bir cevap oldu. Şöyle bir cevap vermem gerekirdi: Bilmiyorum. Varsa bile, mükemmel gizlemiş. Ben bilemem, ama bir tahmin yürütmem gerekirse, şöyle söyleyebilirim: Zannetmiyorum. O benden daha ciddidir. Başka bir erkeğe gönlü kayacak olsa, bu çok ciddi olurdu ve herhalde bu yüzden beni terkederdi.

İlişkimizin geleceği üzerine ne mi söyleyeceğim? Bu biraz zor, ama şöyle diyebilirim: Belki ilerde bozulabilir, ama şimdilik çok iyi görünüyor. Bozulacak olursa mı? Bakın, işte bu beni çok üzer.

Bu soruyu hep soruyorsunuz ve erkeklerden hep buna benzer soğuk cevaplar mı alıyorsunuz? Eee, elbette. Hemen önünüzde oturup ağlamaya başlayacak değilim ya. Ama, tabii kayıtsızca söylediğim bu sözlerin aslında ne anlama geldiğini biliyorum. İnsan 19 yıl birlikte olup da ayrılacak olursa bu çok ağır gelir, kuşkusuz. İnsan buna omuz silkip geçemez, durumu değiştirmek için çareler arar. Sorunları ele alıp bir çözüm bulmaya çalışır.

Bizim sorunumuz mu? Düşünüyorum arkadaşlık kurduğum kadınlar arasında, karımla olan ilişkimi bozabilecek tek kadın, son derece entelektüel bir tipti. Ben de ona bu açıdan bağlanmıştım. Buna karşın, yataktaki halimiz felaketti, hiçbir şey olduğu yoktu (*gülüyor*). Bu açıdan bakınca, bu kaçamak korkunçtu, bizi birarada tutan, birlikte yaptığımız konuşmalardı.

Karım entelektüel biri değildir. Mesleği yapıcıdır, yalnız başına çalışmayı gerektiren ve konuşmadan yapılan bir iş. Onun bu işi seçmesi rastlantı değil. Bizim ilişkimizde konuşma faktörü, bir konuyu tartışma diye bir şey yoktur. Bunun eksikliğini de çok hissediyorum. Ayrıca ben... bazen çok kaprisli olurum. Streslere, sorunlara karşı benim de tepkim bu. Böyle zamanlarda beni kendi halime bırakmak, birkaç gün bana dokunmamak gerek. Ama karım bunu yapamıyor. Hemen üzerine alınıyor, çok üzülüyor. Daha anlayışlı olmasını isterdim.

Kavga anlamında bir anlaşmazlığımız pek yok. Yüksek sesle münakaşa devresini çoktan geride bıraktık. Şu anda oltamıza takılan soru, çocuk yapalım mı, yapmayalım mı? Çünkü karımın annesi çok yetenekli bir artistmiş, anne olması ilerlemesine engel olmuş. Ben de çok kararsızım. 19 yıldır evlenmeden ve çocuksuz birlikte yaşıyoruz; bunu değiştirsem mi? O zaman mutlaka özgürlüğümün bir kısmı gidecek. Hiç bilemiyorum yani. Birkaç gün önce Carla ağlayıp söylendi, neden daha önce çocuk yapmak, geç kaldık diye yakındı. Fakat genelde benim kararlarıma uyar. Ben istemiş olsaydım, bir çocuğumuz olurdu. Demek ki sahiden istememişim.

Şu sıralarda bunun üzerinde çok düşünüyorum, bir aile kurma fikrine de artık daha olumlu yaklaşıyorum. Fakat bir şeyi olumlu bulmakla gerçekleştirmek arasında uzun bir yol var.

Beraberliğimizin stili mi? Seçtiğimiz meslek aslında bunu belli ediyor. Rejisörlük, otoriter bir meslektir. Demokratik bir çalışma düzeniniz olsa bile, sonunda 35 kişi, siz ne derseniz öyle yapacaklardır. Carla'ya gelince, o kurgucu. Özellikle bu ülkede, en değersiz, en az para getiren bir kadın mesleği. Bu meslekte, sana ne derlerse onu yaparsın. Başka ülkelerde bu çok başka türlüdür. Örneğin kurguculuğun İngilizce karşılığı *editing*'tir. Çok daha ağırlıklı bir laf. Oysa bizde 'ma-

kastar' deniyor. Aslında ben Carla'yı daha bağımsız olması için çok teşvik ettim. Rejisörün kendisine tepeden bakmasına izin vermemesini, gerektiğinde onu odadan atmasını öğrettim. İşini çok iyi yapar, bunu artık kendisi de biliyor, ben bunun için çok gayret ettim.

Bana kendini nasıl mı kabul ettiriyor? Şöyle diyebilirim: İzin verdiğim zamanlar, kendini bana hep kabul ettirmiştir. Birlikteliğimiz, başlangıçta, eşit temeller üzerinde kurulmuş sayılmazdı. Zamanla değişti, özellikle de benim bundan rahatsız olmam yüzünden.

Bu işte bir karışıklık var. Çünkü, bir yandan ben otoriteyi zararlı gören bir insanım. Bu yüzden kendimi otoriter bir rolde görmekten hoşlanmam. Diğer yandan Carla'ya karşı gerçekten bu rolü oynadım. Bu da bir çeşit kuvvet gösterisi, bunu biliyorum. Bu demagojik yöntemlere başvurmaya kadar varıyordu. Ya da öyle oluyordu ki, bir fikir ayrılığı halinde ben kendi isteklerimde diretiyor, onun düşkırıklıklarını hiç kaale almıyordum. Ve ağzım iyi laf yaptığı için de kendimi her zaman haklı çıkarabiliyordum. Fakat bununla içim hiç rahat etmiyordu, sonunda bundan vazgeçtim. İnsan böyle şeylere başvurmakla kendini aldatmış oluyor. Önceleri Carla zor durumdaydı. Çiftlerden biri politik bir ortamda, diğeri ise tam tersine politikayla hiç ilgilenilmeyen bir ortamda yetişmişse yenetekleri kanıtlamada, kesin kanıtlar üretmede eşitlik olmuyor. Ben bunu çok iyi yapardım. Kadın da aynı şeyi yaparsa, ki ben böyle kadınlar tanıdım, o zaman kavga çıkıyor. Fakat karşı taraftaki kendini savunmazsa, söz kuvvet kazanıyor. 'Sözle yere vurmak' deyimi çok yerinde söylenmiş bir söz. Sözlerden zincirlerle karşınızdakini sersem edip boğuntuya getiriyorsunuz. İlişkiye girdiğim kadınların hepsi, Carla'dan daha konuşkandılar ve bu onların çekiciliğini artırıyordu. Ben özgür kadınlarla kapışmaktan hoşlanırım.

Carla bu tipe uygun mu, bilmiyorum. Olmasını isterdim.

Bana çekip gideceğini söylerse herhalde çok korkarım. Böyle bir tehdit sık sık tekrarlanacak olursa değerini yitirir, enflasyona uğrar. Ama Carla bunu yapmaz. Sadece birkaç kere söyledi bunu bana, tam zamanında, her seferinde de dizlerimin bağı çözüldü, hemen kuzu kesildim."

Valentin'le duygulardan ve özel konulardan sözetmek çok kolay oldu. Ne demek istediğimizi, nereye varmayı amaçladığımızı hemen anlıyordu: Duyguya bağlı şeyleri, hassasiyet isteyen konuları işlemekte çok ustalaşmış.

Carla ile ilişkisi uzun sürmüş ve yerine oturmuş. Kendini insanlararası değerlere uymakla yükümlü tutuyor ve ilişkisinin buna ne dereceye kadar uyup uymayacağını düşünüyor. Ama buna rağmen ikili bir yaşam sürdürüyor. Tıpkı burjuva ailelerde kocaların yaptığı gibi saygıdeğer eşin yanında bir metres sevgili bulundurabiliyor. Aslında bu Valentin'in prensiplerine ters düşen bir şey. Fakat "dürüstlüğü" daha ilk olayda, Carla ile aralarında büyük bir kavgaya sebep olduğu için bu prensibinden vazgeçmiş. Kaçamaklarını gizlemenin, doğruyu söyleyip Carla'yı üzmekten daha iyi olduğuna kendini iyice inandırmış. Böylece "evliliği" de tehlikeye düşmüyor. Zaten, klasik burjuvaların da dışardaki ilişkileri hakkında öne sürdükleri bahane aynen böyledir.

Valentin'in, erkek olarak avantajlı olduğunun bilincine varmış bulunması da çok ilginç. Klasik, geleneksel erkek türüne değil de gözünü hırs bürümemiş alternatif bir gruba mensup olmakla birlikte kadınları başından savmak, demagojik kurnazlıklarla karşısındakini sindirmek, haklı çıkmak gibi olanaklarının farkında ve bunları kullanıyor; zaman zaman vicdan azabı duyduğunu söylemesine rağmen, bunları yapıyor.

Theo, 39 yaşında, Salzburg'da bir otel sahibi, son zamanlardaki modaya uygun otele bağlı bir de pastanesi var. Kendine özgü, karmaşık bir kişiliği olduğu belli. Şık Salzburg sosyete-

sinin bir üyesi; proleter kökenini açığa vuran dilindeki şiveyi kültürü ile örtmeyi bilmiş. İri yarı, gösterişli ve çapkın bakışlı, fakat liberal bir aydın görünümünde. Cinsiyetçilikle arasının kelimenin tam anlamıyla iyi olduğu anlaşılıyor, tavırlarına, sözlerine, davranışlarına sinmiş bu. Tam bir centilmen. Bunun üzerine, cinsiyetçileri ve ataerkilliği eleştiren kriptofeminist bir örtü çekmiş, dostça konuşmalar sürdürürken, birdenbire sertleşip emirler yağdırarak tam otoriter bir görünüşe bürünüveriyor.

Konuşmamızı Theo'nun banyo dairesinde yaptık. Salonun orta yerinde çaprazlama yerleştirilmiş kocaman bir banyo küveti vardı. Yer geniş olduğu için Theo'nun bize oturmamızı söylediği üç koltuk buraya rahatça sığıyordu, ayrıca bir masaj masası ile bir elbise asacağına da yer kalmıştı. Öteki odalarda temizlikçi kadınlar, ressamlar ve tesisatçılar çalışıyorlardı.

"Şu sırada Sıfır Kalori Rejimi uyguluyorum. Bugün sekizinci gün. Bakalım, insanın kendisini birkaç gün sonra yavaş yavaş hafif hissedeceği doğru çıkacak mı? Evet, geçici olarak. Evet, zor, çok zor. Çok kişi bunu yanlış yapıyor. Diyorlar ki; şimdi yedi gün boyunca sıfır kalori diyeti yaparın. Üçüncü günü pes ediyorlar, kendilerini aldatıyorlar. Kesin bir diyet için insanın her şeyden vazgeçmesi gerekir sanılıyor. Ben başka türlü yapıyorum. Kendi kendime, iki gün hiçbir şey yemeyeceğim diyorum. İkinci günün sonunda, başardım, diyorum! Hedefe ulaştım! Bir gün daha dayanabilirim, işte böyle. Ondan sonra, ne zaman bırakacağımın önemi yok, nasıl olsa sözümü tutmuş oluyorum. Zafer benim oluyor. Evet, bunun benim için bir çeşit yaşam felsefesi olduğu söylenebilir. İnsan örgütlemesini bilmeli. Ben bunu Otelcilik Yüksek Okulunda öğrendim, uygulayabiliyorum. Kendimi çok güzel örgütleyebilirim. Örneğin, dün gece, banyo dairesini temizledim. Zaten uykum kaçmıştı. İnsan böyle bir işe kalkışınca, kapının önün-

de durup şöyle bir bakmalı ve bir plan yapmalı. Plan yapılırsa, banyo dairesi iki saatte temizlenmekle kalmaz, tam şeklini de alır. Bütün mesele planlamada. Eğer rahatsız olmadan bir tuvaleti adamakıllı temizleyebiliyorsam, bunu bir firmanın yönetiminde de yapabilirim. Bir soruna nasıl yaklaşılacağını iyi bilmek gerek.

Şu sırada, şimdiki kız arkadaşıma hediye olarak evini boyuyorum. Kuyumcuya uğrayıp ona bir bilezik de alabilirdim, ama bunun pek değeri olmazdı, değil mi? Çünkü bu kolay bir şey. İçeri girerim, benim hanım için bir şey arıyorum, bakalım neleriniz var derim, bir şey seçerim, elimi cüzdana atarım, hareketlerin de dili var değil mi, arka cepteki çantaya el atarken 'Ne kadar?' diye sormuş olurum, sonra paraları sayarım. Bu hoşuma gider, çünkü o anda önemli biri olurum, satıcıyı etkilerim. Tabii ben öyle olduğunu hayal ederim, aslında onu etkileyemem. Öyle bir duyguya kapılırım. 'Evet, bunu beğendim, paket yapın, hediye paketi olsun.' Artık paketle ilgilenmem bile, hepsi bu kadar.

Buna karşın ev boyamak, korkunç bir iş. Bu, cebinden şık bir cüzdan çıkarmaktan çok daha yorucu. Kız arkadaşımın da, dönüp de bütün işleri bitmiş görünce, aynı şekilde düşüneceğini sanıyorum.

Hayır, hayır, kadınların gözlerinin parada olduğu iddiası erkeklerin uydurması değil. Elbette böyle kadınlar da var. Biliyorum, ama kendi deneyimlerimden değil. Bu tip kadınlar bana gelmez, onlar için ilginç değilimdir. Bazen yanlışlıkla birine çatarım, ama çabuk belli olur. Yemeğe çıkarken bir taksi çeviririm, binerken hemen sorar: 'Arabanı bakıma mı verdin?' Ben de: 'Evet 20 yıldan beri,' derim. 'Yani arabam yok.' İş biter. O sırada olmazsa, daha sonra yemekte biter. Ben böyle bir kadınla ne konuşabilirim? O, ezberlediği şeyleri anlatır, dinler, gevezelik eder, güler. Ama benimle aynı telden çalmadığı için işi bitmiştir artık. Sadece bu gecelik diye düşünürüm! Bu gece için.

Fakat başka kadınlardan bu tür kadınlar hakkında çok şey işittim. Bunları anlatırken 'Çılgınlık,' diyorlardı. 'Nasıl da becerikliler! Adamı soyup soğana çeviriyorlar.' Ve bunlar sevgili falan değil. Nikahlı kadınlar bunlar veya birlikte yaşayanlar. Bunlar yalnızca yaşlı bir adam avlamış genç kadınlar da değil, bunun hiç rolü yok. Bu başlı başına bir kadın tipi.

Erkeklere gelince... Maşo sloganları dinlemek isterseniz, bende çok var. Ben ayaklı sözlük gibiyim. Arkadaşım rejisör X hep şöyle der: 'Senaryonda uygun bir laf arıyorsan, Avusturya'nın hangi yöresine ait olursa olsun, derhal telefona sarıl ve Theo'yu ara, o hemen kafasını çalıştırıp sana bir sürü seçenek sunacaktır.' Ben bu maşo tipli adamlara otelde rastlıyorum. Toplantılar filan oluyor, gelip otelde kalıyorlar. Bazen de kız arkadaşım yüzünden bu tip işadamları ile tanışıyorum; onun işi gereği bunlarla ilgilenmesi gerekiyor, ben de onun hatırı için, bir aşk görevi olarak, birlikte gidiyorum.

Asla hayal edemezsiniz, her halleriyle insanı adeta felç ederler. Ortada bir sürü açık saçık laflar döner, herkes kalçalarını döve döve güler. Zevksizliğin son perdesi. Bunlar bir sürü süper tip. Büyük işadamları, büyük ressamlar, büyük, hepsi büyük, kocaman otel zincirleri inşa ediyorlar, evler kuruyorlar, hepsi birbirinden büyük oluyor, o nisbette de beyinleri geriliyor ve gittikçe küçülüyor... Kadınlar mı? Haa, onların sesi çıkmaz. Onlar sadece dinlerler. Ertesi gün erkek, çaktırmadan Weber'e (*ünlü ve pahalı bir kuyumcu*) uğrar ve kadına özür dileme yerine geçen bir bilezik alıverir.

İşte böyle. Sonra, bazı erkekler bilirim, karılarını kollarına takıp asla Kärtnerstrasse'den geçmezler. Kadın ahbaplarıyla karşılaşmaktan çekinirler. Çünkü sevgililerine, evliliklerinin sadece sözde kaldığını anlatmışlardır.

Bunları nereden mi biliyorum? Bir zamanlar bir kadın arkadaşım vardı, iki üç hafta geçtikten sonra bana bir gün dedi ki: 'Theo, doğrusu sana söylemeden edemiyorum, benimle

kolkola girip dolaşman çok soylu bir hareket.' Ben bir şey anlayamadım. 'Nasıl yani?' O zaman anlattı.

Rica ederim, başka türden erkekler de biliyorum, eşleri ile her şeyi paylaşırlar, çocuk bakımını bile ortaklaşa yaparlar, ikisi de oyuncudur... Başlangıçta sözünü ettiklerim, onlar döküntü. Ötekilere kıyasla, bu döküntü ne kadar yer mi tutar? Ülkemizdeki geçerli politikaya bir göz atın, hesabı kendiniz çıkarın. Waldheim'ı seçenler kaç kişiydi?

Sonra, ben burada kahramanlık taslamak istemem. Bu görüşmemizi ben 28 yaşımdayken yapmış olsaydık, herhalde ben de başka türlü konuşurdum. Şimdi mi? Şimdi 39 yaşındayım. Arada fark var, çok şey değişmiş olabilir. Bu bir insanın yaşadığı tek bir olay değil ki, hatırlanabilsin, bir sürü şey geçti. Sinema filmlerinden tutun da insanın yanlışlarını anladığı olumsuz ilişkilere, birlikte olduğum kadınların anlattıkları yaşam öykülerine kadar, çok şey var.

Ben, sadece bir sürü kaçamak ilişkisi olan bir adam değilim. Daha 19 yaşımda, ilk defa bir bebek kundakladım – kendi bebeğimi. 16 yaşımda tanıdığım bir kızdandı. Bebek doğurunca kızla evlendim. Bu işi nasıl mı buldum? (*Kafasını sallıyor.*) Ben hiç 'bulmadım'. Kendiliğinden oluverdi. Ve ben kirişi kıracak adam değilim.

Hayır, evlilik uzun sürmedi. Ama ille de bundan sözetmek gerekmez, değil mi ya? Gerekmez.

Korkmuş muydum? Birkaç yıl başka ilişkilere girmekten kaçınmış mıydım? (*Kavrayamıyor*) Ne demek bu yani? Bende öyle şey yok. Ben hassas adamım. Ben 'bıçaktan' korkmam. Bir ilişkinin yaşama şansı olmadığını hemen anlarım. Çünkü kadın belki Himalayalarda yaşıyordur ve oraya dönmek zorundadır veya evlidir. Her nasılsa işte, bir ilişkinin yürümeyeceği bellidir. Ama yapılacak bir şey de yoktur. Bıçak budur işte. Şimdi belki, bu çok tehlikeli, geri dön diyebilirim kendi kendime. Ama ben bunu yapamam. Üzgünüm, ama ben hemen bıçağa el atarım.

Bir ilişkiyi nasıl mı bitiririm? Ben bitirmem. Ben bir yarış atıyım. Belki güleceksiniz ama, ben kendiliğimden yalnız bir kere sona erdirdim. Yoksa kurtulmak için ne gerekiyorsa yaparım. Kaçıp gitmek benim kitabımda yazmaz. Ötekiler kaçar yani. O bir keresindeki de pek tipik değildi. Öyle bir durum olmuştu ki, öyle gerçekdışıydı ki, anlatılmaz bir şey.

Kıskançlık. Tamamen saçma bir kıskançlıktı, aklınız bile almaz.

Son altı ay böyle geçti. Çatışmalar birbirini izledi. Hayır, hayır, ortada bir neden yoktu, yani başka bir kadın falan. Ben birisiyle birlikte yaşarken, kendimi evli sayarım. Evet. Derken, karım günün birinde gelip bana: 'Sen beni artık sevmiyorsun,' dedi. Ben de ona: 'Yaa, öyle mi? Bunu nereden çıkardın?' dedim. O da: 'Biliyorum beni artık sevmiyorsun. Çünkü altı gündür benimle yatmıyorsun,' dedi.

(*Anlamıyormuş gibi başını sallıyor*) Görüyor musunuz? O sırada çok kötü kavga etmiştik. Dedim ki: 'Bana bak kızım, biz kavga etmedik mi? Nasıl seninle yatarım?'

Fakat çıkar yol yoktu. Sonunda dayanamadım oysa ben öyle havlu atacak adamlardan değilim.

Buna benzer başka olaylar da biliyorum. Bir arkadaşım vardır, iyi bir kocadır. Gerçekten karısını sever, başka bir kadın daha olsaydı, bana söylerdi çünkü. Ortada bir şey yok. Ama karısı kıskanç. Adam Madrid'e iş gezisine gidiyor. Dört gün kalması gerek. Fakat o hızlı çalışıp işini bitiriyor ve bir gün evvel evine dönmek istiyor. Üçüncü günün akşamı son uçağa kendini zor atıyor ve yorgun argın dönüyor. Karısı onu havaalanında karşılıyor, selamlaşıyorlar. Kadın soruyor: 'Bu kim?' diye ve adamın elli metre gerisinden pasaport kontrolüne doğru ilerleyen bir kadını gösteriyor. Adam dönüp bakıyor. 'Bilmiyorum,' diyor. Karısı ise: 'Bana yutturamazsın. Ben aptal değilim. Bu, üç gündür Madrid'de beraber olduğun sevgilin,' diyor. (*Theo başını sallıyor, sanki söyleyecek söz bu-*

lamıyor.) Doğrusu adamın neler hissettiğini çok iyi anlıyorum. Adam zaten yorgun, uzun bir gün geçirmiş, bir de karşısına bu çıkıyor ve bunun bir hafta süreceğini biliyor. Artık insanın sinirleri felç olur...

Elbette bunun iki yönü de var. Evet, erkekler çok daha kötü olabiliyor. Çünkü onlar saldırganlaşır. Kıskanç kadınlar genelde fazla bir tehlike sayılmazlar. Ama erkekler... işte fark burda, değil mi? Bir kere bir erkeğin uçaktan inen karısının elli metre gerisindeki bir erkeği kıskanması gibi bir durum asla meydana gelmez, çünkü erkek zaten karısının gitmesine izin vermez. Onu Madrid'e göndermez ki! Kıskanç bir koca maşo gibi davranır ve kabalaşır.

Böyle birini tanıyorum. Sadece birini değil! Fakat isim vermeyeceğim birini tanıyorum, çünkü ismini versem herkes tanır! Evet, büyüklerden biri. Bu adam bir gün yaşlı karısına bakmış, onun artık eski vücut yapısında olmadığını farketmiş. Karısına: 'Kocakarı, sen biraz spor yap,' demiş. Fakat kadın rahatı sevdiği için buna yanaşmamış. Sonunda adam onu razı etmiş. Kadın spor türlerini düşünmüş ve nihayet teniste karar kılmış. Hemen en iyisinden bir kıyafet düzülmüş ve bir kulüp, seçkin bir kulüp aranmış. Bu işten kadın çok hoşlanmış. Derslerden sonra terasta oturup bir kadeh campari içiyormuş, bu elbette evde pineklemekten daha çekici gelmiş kadına. Beşinci günü eve dönünce kocasına demiş ki: 'Biliyor musun hayatım, sen çok iyi düşünmüşsün. Bak, bugün bayağı güzel oynadım.' Adama bir de vuruş biçimi göstermiş. 'Kulüp çok güzel hayatım, antrenör de çok hoş adam.'

Öyle mi? Gerisine gerek kalmamış. Bu, tenis derslerinin sonu olmuş. 'Antrenör hoş, öyle mi?' Bu olay şöyle sonuçlanır: Yedinci gün antrenör saygıdeğer koca tarafından yere serilir. Evet, yedinci gün antrenör dümdüz yerde yatıyormuş, ne olduğunu bile anlayamamış.

Bu yüzden, kıskançlık kadında da erkekte de vardır, ama erkeklar daha acımasız davranırlar.

Ben mi? Hayır, ben çılgın değilim. Ayrıldığım kişiden öç almaya kalkmam. Öyle kızgınlıkla, veda anında, hırsımdan diş fırçasını kırmam. Hatta o kıskanç kadınla bile hâlâ ilişkim sürer, bana telefon eder, birini parasal yönden filan yüzüstü bırakmayı sevmediğim için ona biraz yardım ederim.

Ben kendim mi? Terkedildiğimde çok kötü oluyorum. Dostlarım bunu iyi bilirler, ilişkimin sonunun yaklaştığını hissettikleri zaman korkarlar, şimdi biraz abartıyorum tabii. Ama gerçekten çok üzülürüm. Pek çok.

Fakat uzun süre yalnız kalmam. Durmadan yakalanırım, daima bir kadın çıkar ve beni yakalar."

Theo, konuştuğumuz kişilerin içinde çelişkileri en belirgin olanıydı. Kendini çok iyi ifade ediyordu. Fakat konuşurken eski geleneksel ataerkil altkültürün sözcüklerini çok kullanıyordu. Öyle ki, onun anlaşılmaz sözlerine yeniden biçim verip bir tür çevirmenlik yapmak zorunda kaldık.

Theo'nun "kadınların hayat anlayışı" gibi konulara karşı sempati ve anlayışla yaklaştığı anlaşılıyor; aynı zamanda, maşo kültürü zihniyetini de iyice benimsemiş. Ve bu benimseyiş, taklitçilikten değil, hayranlıktan ileri geliyor.

Konuşmamız iyi bitmedi. Theo, bizim aşk yüzünden acı çekebileceğine inanmayışımıza çok kızdı. Onun Richard Gere tarzı bakışları, hemen bir kadının çıkıp onu yakalayacağı konusundaki güveni ve baştan aşağı takındığı tavır karşısında ona inanmayışımız çok doğaldı. Bu onu kızdırdı; aramızdaki yazısız anlaşmayı bozuyormuşuz gibi geldi, madem ki o, bizimle konuşmayı kabul etmişti, şimdi ona inanmamakla biz hiç hoş bir şey yapmıyorduk, böyle düşünüyordu.

Biz onu böylece kuşkulara sarıp sarmalamış olarak banyo dairesinde bırakıp çıkarken banyonun havası birkaç derece soğuduysa da veda ederken elimizi öptü.

Adalbert, 50 yaşlarında, orta derecede bir sanayi tröstünün

üst düzey yöneticisi, aynı zamanda hisselerin çoğunluğuna sahip.

Onunla yaptığımız görüşme, bir açıdan heyecanlı oldu. O diğer konuşmacılarımız arasında cinsiyet ayrılığına en fazla inananlardan; ayrıca görüşünü röportaj sırasında en fütursuzca açıklayan da o oldu.

"Erkeklerle kadınlar, doğal olarak başka başka özelliklerle yaratılmışlardır. Bir erkek sesini yükseltecek olsa, örneğin, etkili olur. Kadınlarda ise cıyaklamaya dönüşür. Akıllı kadınlar, erkekleri taklide yeltenmezler. Zaten kariyer sahibi kadınlar, akıllı olanlardır. Bir erkek bir işletme kuruluşunun bilinen koşulları içinde kendini daha iyi gösterebilir. Özellikle kariyer alanında o eski önyargı hâlâ hükmünü sürdürüyor: Kadının baş düşmanı kendi hemcinsidir. Kadınların davranış biçimlerinin kısıtlı olduğunu söyleyenlere hak veririm. Örneğin bir adamı ele alalım, bir olayda üstünlüğünü ve güçlülüğünü kanıtlamış olsun. Ona, uzak görüşlü, akıllı diye övgü yağdırılır. Oysa aynı durumdaki bir kadın için soğuk ve sevimsiz damgası vurulacaktır. Başarının en önemli kısmı, çevrede sempati yaratabilmektir. İlerlemek için erkekleri taklit eden bir kadın sempatik olmaz. Öteki yüzünü, yani kadınca yanını gösterecek olsa, bu defa da ona güven duyulmaz.

İnsanlar rollerinin dışına kolayca çıkamazlar. Erkeğin içinde daha çok hırs vardır. Başarının kökünde bu yatar. Başlarını hep öne uzatan atlar vardır. Erkeğin içinde de bu vardır. Başarılı olmak isteyen bir kadında her şey yapay gözükür; erkek ise doğaldır.

Özel yaşamlarında ise kadınlar erkeklerden daha serttirler. Bu alanda bir erkek bir kadından daha çok vicdanının sesini dinler. Kadınlar duygularının esiridir, karşısındakine zarar vermek pahasına olsa bile. Kadınlar, bağımlı olmaları yüzünden ve rahatları için bir dereceye kadar bazı şeylere katlanırlar, yoksa iyiliklerinden değil, bunu kabul etmeli. En çok

da yüksek tabakanın kadınları sırf bu sebepten pek çok şeye katlanırlar. Kadınların içine düştüğü durumların bazısını bir erkeğin kubullenmesine olanak yoktur. Fakat, şunu söylemek gerekiyor: Kadınlar daha soğukkanlı ve saygısızdır. Bir kadın bir duyguya kapılmışsa, bir erkeğe aşık olmuşsa örneğin, her türlü düşünceyi bir yana bırakır. Bağımsız olan bir kadın, bir erkeği artık sevmediğine karar verirse, acımasızca ayrılma yolunu seçer. Erkekler bu gibi durumlarda daha vicdanlıdır. Erkeklerin korkak, kadınların ise daha kararlı olduğu da söylenebilir. Cinsler arasındaki bu farklılık özellikle boşanma durumlarında ortaya çıkar. Dostum olan bir boşanma avukatı bana şöyle demişti: 'Erkeklerin yüzde sekseni boşanma sırasında üzüntü içinde şöyle düşünürlermiş: Yarabbi, bensiz şimdi bu kadın ne yapacak?'

Kadınlar duygusal konularda sonu gelmez tartışmalara girme huyları yüzünden, karşılarındaki erkeği kendilerinden uzaklaştırırlar. Erkeklerin bu uzaklığı ilgisizlikten kaynaklanmaz, erkekler konuşmayla duyguların çözülemeyeceğini bilirler. Ancak bir yanlış anlaşılma sözkonusuysa, konuşmaya değer bulurlar.

Cinsler arasında kaçınılmaz olan yakınlaşma tıpkı süper güçler arasındaki politikaya benzer. Batı giderek daha çok devlet tarafından yönetilirken Doğuda devlet baskısı azalmaktadır. Şimdi kadınla erkek arasındaki durum da aynen bunun gibi. Birbirlerine doğru giderek yaklaşmaktalar. Ama insanlar acaba böylece mutluluğa erecekler mi, bilinmez. Bir erkek, erkekçe davranmaz, klasik dürtülerine uymazsa, sinirli olması kaçınılmaz. Pek az erkek nörotikleşmemeyi başarabiliyor ve bu yüzden bu nörotik çağı yaşıyoruz.

Bir lafı düzeltmem gerek. Başında kadınların daha duygusal olduklarını vurgulamıştım. Bu pek yerinde olmadı. Kadınlar kaprislidir. Belki de erkeklerin, koruma içgüdüsünü bu yoldan dürtükleyebileceklerini kavradıkları için kendileri-

ni duygusal gibi gösteriyorlar. Ve bu suretle erkeklere ileri derecede hakim olmayı başarıyorlar.

Şu iş bölümü tartışmasını, bütünüyle gereksiz ve abartılmış buluyorum. Evvelce, aslanı öldürüp evin önündeki ateşin yanına atmakla erkek görevini yapmış oluyordu. Ondan sonra kadının, ateşin sönmemesine dikkat etmesi ve aslanın postunu temizlemesi gerekiyordu. Bu iş hâlâ böyle: Ya ben gene güçlü erkeğim, eve bol bol av taşırım, o da bunları hazırlar. Ya da ben bu işi yapmam, o da benimle birlikte ava çıkar. Ama ben eşime, mamutun böğrüne mızrağı sen sapla deyip, sonra da birlikte eve dönüp, ocağın başında yan gelip paşa paşa oturamam.

Benim bu konuda fikrim şu: Mesleğinde başarılı olmuş normal güçteki bir erkek, kadınlara kötü davranmaya yeltenmeyecek, onlara psikopat muamelesi yapmayacaktır. Bu göstermelik liberallik korkunç bir şey. Eşlerine yüzleri kızararak yaptıkları kaçamakları itiraf eden erkeklerden daha iğrenç bir şey olamaz.

Varolma savaşı içinde kendini kanıtlamış, ailesine karşı da zayıf yanları bulunan bir erkek hoşuma gider. Karısının karşısında biraz çaresiz olmasının da zararı yok. Bir insanın hoşa gidebilmesi için Aşil'in topuğu gibi zayıf bir noktasının bulunması gerekir. İnsanın mutlaka bir zayıf yanı olmalı, yoksa insan kendi kendisine bile tahammül edemez."

Adalbert tam bir şovenist. Bizim babalarımızın ve büyükbabalarımızın ataerkilliğinden onu ayıran ne var? Fazla bir şey yok. Aslında bir şey var: Eski devirlerin ataerkilleri yaparlar fakat konuşmazlardı. Yeni şovenistler hem yapıyor, hem söylüyorlar.

Ne yazık ki, hiçbir ilerleme yok.

7

Kadınlar Hata Yapıyor

Sorunlu İlişkiler İçin

Form Tutma Alıştırmaları

Erkekler, kadınların kendi değerlerini bilmediklerini söylerlerken, sanki alay ediyorlar gibi gelir insana. Nihayet, kadınlarda kendine güven duygusunun gelişmemesi için yüzyıllardır uğraşan erkeklerin ta kendisi değil mi?

Düzeysiz işlerde çalışmaya boyun eğen, kendine güvensiz, zayıf karakterli insanlar olduğumuzu erkeklerin ağzından duymak zorunda kalmamız son derece cansıkıcı ve üzücüyse de onların anlayışına, adalet duygusuna, yüce gönüllülüğüne güvenmemek de bir o kadar önemlidir. Erkeklerin bütün bu erdemleri kazanarak sonunda güvenilecek hale gelmeleri için uğraşacağımıza biz kendi kendimize güvenmeliyiz. Böylece ütopya peşinde koşmuş olmayız.

Erkeklerle yaptığımız görüşmelerin tutanaklarında, kadınların davranışları hakkında bir yığın düşünce yer almaktadır. Bu düşüncelerin ilginç yanı, erkeklerin bu davranışları sıkıcı bulmakla kalmayıp beceriksizlik olarak nitelemeleri. Kendi sosyal konumları gereği erkeklerin taktik hataları görme yenetekleri kuvvetlidir. Spora karşı duydukları hayranlık dolayısıyla karşı takımın oyundaki hatalarını ve zaaflarını gözlemleme, iş yerlerinde çeşitli güç gösterileri sergileme ve rakibin gücünü iyi hesaplayabilme alışkanlıkları gelişmiştir. Demek oluyor ki, erkeklerin kadın davranışlarına bakışı, tam profesyonelce bir bakıştı ve bunun için ilginçti. Bir şeyin nasıl daha iyi yapılacağı üzerine ara sıra ortaya attıkları öneriler ister istemez ağızlarından çıkıyordu, kesinlikle yardımseverliklerinden değil. Bu duyguyu biz de tanırız. Çok iyi yaptığımız bir işi, birinin son derece beceriksizce yapmaya çalıştığını gördüğümüz zaman biz de aynı şekilde davranırız. Yanlış olduğunu bile bile yanında durup seyretmek ve işe karışmamak çok zordur. Çok özel bir bağlamda bize iletilen bu görüşleri hiç değilse algılayıp üzerinde düşünmeye hazırdık.

Örneğin, yaptığı öneriyle kurgucu eşine yol gösteren yönetmenin tavrı bu kategoriye girer. Çevresinde yağdırılan emirlere aldırış etmeden mesleğine yaraşır bir gururla işine sarılması, gerekirse yönetmeni kurgu odasından atması önerilen kurgucu bunu yapmayı deniyor ve başarısına kendisi de şaşırıyor: Erkekler üzerinde hangi davranışın etkili olduğunu kocası karısından daha iyi bilmektedir. Bilinçli bir profesyonellik, erkekleri, her zaman için ürkek bir çekingenlikten daha çok etkiler.

Mesleki yaşamlarında, erkeklerin önerilerine, talimatlarına kulak vermek, kadınlara özel yaşamlarında olduğundan daha kolay gelir. Evde bu bir aşağılanma gibi veya bir işe karışma gibi algılanır. Genelde bu doğrudur da. Fakat erkekle-

rin her ikazı, kadını şaşırtmak, küçültmek veya manipule etmek amacını gütmez. İnsanın bir yanlışı farkettiği anda, onu düzeltme isteğine kapılmasından da kaynaklanabilir. Bu açıdan, yaptığımız görüşmelerde bizi düşündüren şu veya bu noktalar bulunmaktadır. Erkekler, kadınlarda büyük, hatta büyüğün de ötesinde bir güvenlikte olma isteği tespit etmişler: Erkekler tarafından zayıflık olarak nitelenen bir gereksinim. Erkekler, kadınların kendilerini akıl almaz durumlara soktuklarını, sonra da buna katlanamadıklarını farketmişler. Kadınların amaçlarındaki ve isteklerindeki belirsizliği eleştiren erkekler, bu belirsizliğin kadınları ciddiye almamalarını kolaylaştırdığını ifade etmektedirler.

Bütün bunları dinlemek her zaman hoş olmuyor doğrusu. Bir sanat profesörünün sözleri:

"Kadınların galiba bir hataları var, o da çok fazla yakınmaları. Ben buna hiç dayanamıyorum. Kadınlar kendilerine daha çok güvenmeyi öğrenmeliler. Birisi resim yapmak ister, bunu beceremez ve üzülürse bunu anlarım. Ama öyle uluorta 'yapamam', 'edemem', 'ben bir işe yaramam' demek olmaz. Sonra kendilerini hep çirkin görüyorlar, bunu yapmamalılar. Bir erkeğin 50 yaşında, 'Ben çok çirkinim' demesi olanaksızdır. Bunu olsa olsa 18 yaşındayken söyler. Fakat kendini geliştirip bir kişilik kazandıktan sonra asla söylemez."

Bu gibi açıklamalar karşısında insanın içten içe bir kızgınlık duymaması zor. İnsanın hemen buna verebileceği bir sürü karşılık aklına geliyor. Örneğin, yüzyıllar boyunca üstüne basılarak çiğnenen "kadınların kendilerine güven duygusu"nun, nasıl olup da bugün saf saf bir eksiklik olarak nitelendiği sorulabilir. Fakat buna rağmen, bu eleştiride tartışmasız bir gerçek yan var, bunu ortaya çıkarmak yararlı olacaktır. Düzeysiz işlerde çalışmaya boyun eğen, kendine güvensiz, zayıf karakterli insanlar olduğumuzu erkeklerin ağzından duymak zorunda kalmamız son derece cansıkıcı ve üzücüyse de

onların anlayışına, adalet duygusuna, yüce gönüllülüğüne güvenmemek de bir o kadar önemlidir. Erkeklerin bütün bu erdemleri kazanarak sonunda güvenilecek hale gelmeleri için uğraşacağımıza biz kendi kendimize güvenmeliyiz. Böylece ütopya peşinde koşmuş olmayız.

Bu yüzden artık kadınların davranışlarındaki stratejik hataları ele almak istiyoruz.

Kadınların davranışlarına, toplu halde, tam bir tarafsızlıkla bakılacak olursa, garip bir tutarlılıkla tutarsızlık karışımı ortaya çıkar. Bazı kadınlar kendilerine kötü davranan acımasız biriyle bir ömür boyu birlikte yaşar; bazıları bir ilişkiyi korkmadan sona erdirir, bunun sebebi sorulduğu zaman, belirsiz bir ifadeyle "kendini kanıtlamak"tan sözederler.

Konuştuğumuz erkeklerin çoğunun cansıkıcı ve anlaşılmaz olarak nitelendirdikleri kadınlardaki insanı tümüyle sahiplenme isteği sadece keyfi oluşuyla değil, daha çok rastlantısal ve tutarsız oluşuyla zarar veriyor. Ilımlı bir ölçülülük pek çok kadın için daha yararlı olurdu. Bunu yapacak yerde, kendi kendilerine karşı sertleşiyorlar, sonra tekrar yumuşuyorlar, ya hiç göz yummuyorlar, ya hoş görüyorlar, ya acımasız davranıyorlar, ya boş veriyorlar.

Örneğin arkadaşlıkları ele alalım. Araştırmalar gösteriyor ki, erkekler arasındaki arkadaşlıklarla kadınlar arasındaki arkadaşlıklar birbirinden çok farklıdır. Erkekler arasındaki arkadaşlık somut ve süreklidir. Haftada bir birlikte squash oynanan arkadaş vardır, meyhaneye gidilen arkadaş vardır, politika konuşulan arkadaş vardır. Kadınlar arasında arkadaşlık ise daha kapsamlıdır ve bu sebeple daha çok kavga çıkar. Erkek arkadaşlığı çok kere, birinin ülke dışına gitmesi veya yavaş yavaş yaşantıların farklılaşmasıyla kendiliğinden sona erer. Kadın akadaşlıkları ise çoğunlukla fikir ayrılıkları yüzünden kopar: Kadınlardan biri, ötekinin doğru bulduğu gibi

düşünmüyor veya yaşamıyordur. Erkekler, arkadaşlarının kendilerine hoş gelen taraflarını yakalar ve üst tarafı onları ilgilendirmez. Oysa bir kadın, en yakın ve en eski bir arkadaşını uzun süre geçtikten sonra yeniden gördüğü zaman, "zevksiz bir masa örtüsü" serdiği ve "sıradan bir kahve" ikram ettiği veya o kadın kocasına ve oğluna karşı kendisinin doğru bulmadığı biçimde davrandığı için yüzüstü bırakıp arkadaşlığını bozacak kadar ileri gidebilir.

Prensiplere değer verilmelidir. Ama, bunlar doğru prensipler olmalıdır. Duruma uygun olmalı, belli bir sürekliliği ve tutarlılığı olmalıdır. Bir defalık bir "büyük jest" prensip değildir.

Birçok kadında prensipler, vahşi tropik bir orman kargaşası içindedir. Bir kısmı kaba bir demet oluşturmuş, geri kalanı ise işe yaramadan kurumuş gitmiştir...

Örneğin bir kadın, kendisine ve çocuklarına kötü davranan aksi bir kocayı, uzun yıllar hep "affedebilecek" durumdadır. Ve buna sebep olarak, bazı "prensipler" ileri sürer: Sabır, özveri ve ailesine karşı duyduğu sorumluluk. Buna karşın kuzini Tilli'yle ömür boyu küstür; çünkü Tilli ona iyi bir anne olmadığını söylemiştir; o gitsin de kendi çocuklarıyla ilgilensin, der.

Erkekler için prensiplerden, özellikle benimsemiş olmaları gerektiğini iyi bildikleri prensiplerden vazgeçmemin bahanesi pragmatiktir. Kadınlarda bunun yerini "duygular" alır. Bir şeyden, "sevgi uğruna" vazgeçilmiştir – şerefli bir sebep– veya beğenilen, insanca bir davranış olarak etki yapan "içten gelen bir dürtü" ile vazgeçilmiştir. Burada gene hemen bir erkek antrenöre gereksinim var, şöyle iri yarı, kaba bir antrenöre; bize, derhal, hiç çekinmeden, ne kadar kötü ve disiplinsiz oynadığımızı ve o kıymetli popomuzu hemen hareket ettirmemizi söyleyecek birine ihtiyaç var.

Dürüst olalım: "Kadın kitaplarının" geniş bir bölümü da-

yanılmaz yakınmalarla dolu, insanın, bu kadın yazarları tutup sarsacağı ve kollarından yakalayıp onları rasgele bir kapıdan dışarı atarak "Haydi artık gidip bir şeyler yapın!" diye bağıracağı geliyor. Ve kadın hareketi içinde hâlâ duygularımızı tahlil etmemiz gerektiği söyleniyorsa, bu ancak kötü bir şaka demektir: Zaten yüzyıllar boyunca başka bir şey yaptığımız yok ki!

Yok eğer, zarif bir burun kıvırışla, asla erkeklere benzemek istemiyoruz denecekse, o zaman bravo doğrusu! Demek ki, bütün bu güzel, hoş özelliklerle düşünceleri derleyip toplayıp bir çıkın yapmak ve yola koyulmak zamanıdır.

Bir rastlantı sonucu Jasmin, Paul'ün, kendinden başka bir kadınla ilişki kurduğuna dair kuşku uyandıracak bazı ipuçlarını yakalar.

Jasmin ile Paul beş senedir birlikteydiler, ama ikisi de ayrı evlerde kalıyorlardı. Sadakat konusunda doğrudan bir "anlaşma"ları yoktu. Bir yandan ilişkilerinin "ciddi" olduğu belliydi. Diğer yandan, ikisi de, geleneksel davranış ölçülerinin kesinlikle geçerli olmadığını bildikleri, liberal ve açık fikirli bir çevre içinde olduklarını hissediyorlardı.

Jasmin araştırdı ve gerçekten Paul'ün bir ilişkisi olduğunu saptadı, hem de meslektaşı olan Barbara ile. Bu durum Jasmin için dayanılır gibi değildi, çünkü Barbara çok sevimsiz biriydi. Sık sık karşılaşıyorlardı ve Barbara, Jasmin'e karşı soğuk, alaycı ve aldırmaz tavırlar takınıyordu. Bir defasında, "herkesin önünde" sözde şakayla karışık "belki Paul'ü avlarım" demişti. Jasmin geriye dönüp baktığında o sırada Barbara'nın bunu çoktan yapmış olduğunu anlamıştı.

Jasmin öğrendiklerini Paul'ün yüzüne çarptı. Paul inkar etmedi ve görüşünü şöyle açıkladı: Sahiplenme diye bir hak tanımıyordu. Jasmin'e karşı duyguları değişmemişti, ama Barbara'ya da çok değer veriyordu. Barbara Jasmin'den çok

başka türlüydü, çekiciliği de burdan geliyordu. Onu, uzun süre çekici bulup bulmayacağını söyleyemiyordu; galiba Jasmin ilişki sürdürebileceği tipe daha uygundu. Öte yandan Barbara bir serüvenden öte bir şeydi ve Paul bu ilişkiden mahrum kalmak istemiyordu.

Paul'ün tepkisi Jasmin'i çok kırdı. O, nesnel bir konuşma yapmak istemişti. Jasmin kendi fikrini söyleyecek ve Paul'ün iki kadından birini seçmesini, daha doğrusu Jasmin'de karar kılmasını sağlayacaktı. Bu niyeti gerçekleşmedi, çünkü Jasmin duygularına yenilmiş ve ağlamaya başlamıştı.

Paul onu teselli etti. Uzun bir gece yaşadılar. Önceleri Jasmin kırılmış üzülmüştü, sonra kızdı ve sonuçta kendisinin de gülmek zorunda kaldığı birtakım tehditler savurdu. Paul, Jasmin'in her şeyi öğrenmesine önce şaşırdı; sonra onun gözyaşlarından etkilenip onu yatıştırmak için şefkatle, iyilikle yaklaştı; samimi bir konuşma yaptılar. Jasmin'e karşı duyduğu sevgi çok derindi, belki de başkalarıyla aşk yaşama isteği, kendi kişiliğinin henüz olgunlaşmamış bir yanından kaynaklanıyordu. Nihayet ikisi de yorgun düştü, ayrılırken ikisi de üzgün ama sevgi doluydu. Bir daha görüşünceye kadar araya bir hafta bir "düşünme süresi" koymaya karar verdiler.

Hemen burada duralım ve hikayenin buraya kadar olan kısmını bir daha gözden geçirelim, bakalım Jasmin nerede akılsızlık etmiş.

Jasmin olayı ayrıntılarıyla öğrenmişti. Bütün kahramanları tanıyordu. Durumu derinlemesine ölçüp biçebilir ve sonucun kendisine ne getireceğini hesaplayabilirdi. Bu sonuçla yaşamaya katlanabilecek miydi? Bunu kabul ederse, koşulları ne olacaktı? Yoksa bu duruma dayanamayacak mıydı? Eğer böyle olursa, onun için başka ne gibi olanaklar bulunurdu? O zaman Jasmin aşağıdaki tutumları saptamış olacaktı:

1. Duygularına kapılmadan yapacağı değerlendirme sonunda Paul'le ayrı tellerden çalmaya başladıklarına göre bu gelişmenin kendisini pek şaşırtmadığını ya da etkilemediğini tespit edebilirdi.

2. İlişkinin kurallarını daha önceden saptamamış olmanın bir hata olduğunu tespit edebilirdi. Belki de Paul, Jasmin'in başka ilişkilere karşı kayıtsız olduğunu düşünmüştü. Ama şimdi bu saptama yapılmalı, aynı görüşte birleşip birleşmeyecekleri anlaşılmalıydı.

3. Gerçi bir "sadakat yemini" sözkonusu edilmemişti ama, Paul'ün Barbara ile gizlice ilişkiye girmesi herhalde dürüstlüğe sığmaz bir şeydi. Jasmin sonunda şöyle bir kanıya da varabilirdi: Kendi açısından da sadakatın önemi yoktu, o da açıkça bir başka ilişkiye daha girebilirdi. Barbara olayı, böyle bir şeyi dile getirmek için bir fırsat olabilirdi.

4. Paul ile olan ilişkisinin kendisi için içten bir bağlılık olduğunu anlayacaktı. Bu yüzden, Paul ile konuşup onun ne düşündüğünü anlamaya karar verecekti. Eğer o da, uzun sürecek bir bağlılıktan yana ise bundan sonra o şekilde bir beraberlik oluşturacaklardı. Yok eğer Paul böyle bir bağlılık istemiyorsa, o zaman bunu açıkça söylemeliydi.

Jasmin'in bol vakti vardı –çünkü acele bir açıklama gerekmiyordu– pekâlâ kendi tutumunun ne olacağını düşünüp taşınabilir ve Paul'ün verebileceği cevaplara göre nasıl bir tavır alacağına karar verebilirdi.

Jasmin bunu yapacak yerde açık bir yüzleşmeyi yeğledi, ancak çatışmanın şiddetinden en başta kendisi zarar gördü. Dramatik bir sahnenin de elbette anlamı olabilir ama, duyguları plansız ve kontrolsüz bir biçimde başıboş bırakarak kendini koyuvermekle değil. Jasmin, o gece hiçbir şey elde edemedi. Kendisinin bir şey bilmediğini sanan Paul üzerinde hafif bir şok yarattı, fakat duygusal coşkunluğunun hiçbir anlamı ve yararı olmadı.

Üstüne üstlük aldatılmış kişi olmanın verdiği avantajı da Paul'ün onu iyimserlikle teselli etmeye kalkışmasıyla, kaybetti. Erkek sadece ona acıdı. Jasmin'in takındığı tavır da kötüydü. Bu ilişkinin kendisi için ne kadar değerli olduğunu açıklamıştı, oysa Paul, sadakatsizliği ve o gece duruma hakim oluşu ile bu ilişkiyi farklı değerlendirdiğini ve üstelik Barbara gibi başka alternatiflere sahip olduğunu belli etmişti. Şimdi Paul ile Barbara, kendileri açısından ortak bir problem oluşturan Jasmin karşısında zorunlu olarak birbirlerine daha da yakınlaşacaklardır.

Sözün kısası Paul için durum çok iyi oldu; artık ilişkisini gizlemek gibi bir zorunluğu kalmamıştı. Jasmin'in durumu ise kötüleşti. Paul ile olan ilişkilerine aşırı derecede değer verdiğini, erkeğin sadakatsizliğine çok fazla üzüldüğünü, ama buna rağmen kararsızlık içinde olduğunu açıkça belli etmekle hata etmişti.

Jasmin'in düşünmek için bir haftası var. Taktik hatasını düzeltebilir. Nihayet, insanın bu koşullar altında hislerine yenik düşmesi anlaşılmayacak bir şey değil. Bundan sonraki görüşmede puan kazanma şansı var. Şimdi ne istediğini ve ne yapacağını, eğer Paul kendisi gibi düşünmeyecek olursa nasıl davranacağını iyice düşünüp taşınabilir. Artık kendisi de aşırı entelektüelleşmiş bir üçlü ilişkiyi benimseyemeyeceğini, aksine klasik bir ilikşi arzulamakta olduğunu iyice anladı.

Jasmin ne yapıyor? Ertesi günün büyük bir kısmını Paul'ü düşünerek geçiriyor. Öylesine büyük bir üzüntü içinde ki, aklını işe veremiyor. Hazırladığı yazının teslim tarihini birkaç gün geciktiriyor.

Çıkıp eve gidiyor ve bütün öğleden sonrayı ve geceyi, içinde bulunduğu durumu düşünüp üzülmekle geçiriyor.

Gece saat 9'da artık dayanamıyor. Olayların aydınlanması için daha bir hafta geçmesini beklemeyeceğini anlıyor. Paul'e telefon etmeye karar veriyor. Paul evde değil. Çeyrek

saatte bir devamlı arıyor. Nihayet 11.30'da onu evde yakaladığı zaman Jasmin artık iyice sarhoş olmuştur.

Hikayenin sonunu tahmin etmek kolay. Anlık tepkilere boyun eğmek, içten gelen dürtülere kulak vermek en dürüst hareket tarzıymış gibi gelebilir insana. Fakat literatüre çirkin bir biçimde "duygu kontrolü" diye geçmiş olan olgu da bireysel gelişmenin değerli ve gerekli bir parçasıdır ve bu dünyada hayatta kalabilmenin vazgeçilmez bir önkoşuludur. Birine kızınca onu dövemeyiz; biri canımızı sıktı diye bıçağa davranamayız; istediğimiz şeyi elde edemeyince, tepinmeye başlayamayız. Duyguları kontrol etmeyi daha çocuklukta öğrenmeye başlarız ve toplum içinde yerine oturtuncaya kadar bir hayli uğraşırız. Fakat sadece dış baskılar ve sosyal kurallar nefis kontrolünü gerektirmezler. Öfke nöbeti geçiren üç yaşındaki bir çocuğu gözleyen biri, bu "duyguların serbestçe dışavurumu" karşısında bizzat çocuğun kendisinin bile ne kadar korktuğunu bilir. Kendine hakimiyetini kaybetmiştir çünkü. Ama çocuğun amacı bu değildir. O, anasının da, babasının da, büyük çocukların da, herhangi başka birinin de işine karışmamasını istemektedir. Kendi iç dünyasındaki karmaşaya boyun eğmek istemez. Ayaklarının da aynı şekilde, iradesine bağlı olarak hareket etmesini ve duygularını da buna alet etmeyi ister.

Henüz yarı uygar bir dünyada yaşadığımız için bu süreç çok zor, üstelik toplumların kadın ve erkek üyelerinde farklı derecelerde tamamlanır. Erkekler, duygularını kesinlikle belli etmemeyi öğrenirler; kadınlar ise bacakları, göğüsleri ve diğer cinsellik belirtileri gibi hislerini de cömertçe sergilemeyi öğrenirler. Duyguları kontrollü olarak açığa vurmayı ve anlamlı bir biçimde yaşamayı kadınlar da erkekler de hiçbir zaman öğrenemezler.

İnsan ne istediğini bilmeli. Pek çok kadın bunu bilmez, bil-

mek de istemez. Kadınlar bunu bir erkeğin üstlenmesini beklerler. Hem bu bilinçli ve bağımsız kadınlar için de böyledir. Duygusallık ve içten gelen dürtüler hoşlarına gider.

Aslında ne istediğini bilmeyen biri bağımsız sayılmaz; o, olayların esiridir ve başkalarının iradesine boyun eğer.

Ne istediğini bilmek... birçok kadın bunu "hesapçılık" gibi algılar. Bu çok yanlış. Aksine: Kendisi için neyin önemli olduğunu, nereye bir sınır çizeceğini, ne zaman bir şeye razı olup olmayacağını bilen insan, dürüst hareket eder. "İşte buraya kadar, gerisi yok"; dürüst olmak, kendisine de dürüst davranılmasını isteyen bir insan bu ilkeyi benimsemelidir. Buna direnç de denebilir, saygı da: Ataerkil yapı her zaman buna uygun davranmasa da, en azından bu kavramları biliyordu.

Kadınların öncelikle bu kavramları ele alıp incelemeleri kendileri için çok iyi olurdu. Kendinde hiç suç bulmamak, salt "kurban" olduğunu vurgulamak yetmez. İnsan kendine –hatta bir ölçüde "suçlu"nun kendisine de– esaslı bir bütünleşme borçludur, direnme ve kendine değer verme de bu bütünlüğün parçalarıdır. "Şu noktaya kadar olanı benim değer yargıma uygun; belli koşullar altında şu noktaya kadar olanı aklım alıyor, fakat ondan sonrasında yokum." Her kadın kendine böyle bir ölçü tayin edip buna göre yaşasaydı, Batı Avrupa'da, dayak yiyen kadınlar için korunma evleri açmamıza gerek kalmazdı. En fazla, ilk anda kendi geçimlerini sağlayamayacak küçük bir azınlık için ilk yardım desteği yapmamız yeterdi. "Ruhsal bağımlılık, toplumsallaşma, ürkme, maddi bağımlılık" gibi bahaneler, birçok kadının şahsiyetli davranacak yerde içine düştükleri duygusallık ve kendine acıma batağında yakınıp durmalarını açıklamakta çok zayıf kalıyor.

Biz, bu gözlemleri ve talepleri uygar Batı toplumuna dayandırıyoruz. Kültür açısından değişik toplumlarda ekonomik ve hukuksal koşullar, kadınların kendilerini savunması-

na bile izin vermez. Bizim toplumumuzda ise kadın kendini aşırı ilişkilerden kurtarmak için sayısız olanağa sahiptir.

Bizim Batı uygarlığımızda, insanca, insancıl bir beraberliği yaşatma şansının varolduğu anlar zaman zaman oldu. Bunda Hristiyanlığın bazı doktrinlerinin, aydınlanma çağında ortaya çıkan bazı düşüncelerin, ayrıca uygarlaşmış bir ataerkilliğin payı vardır. İnsan hakları düşüncesi, kişisel özgürlük ve ahlaki sorumluluk fikri, birlik ve beraberlik kavramı, karşılıklı maddi ve manevi sorumluluklar da burada rol oynar. Davranış kurallarındaki ayrıntılar, terbiye kuralları, kendini kontrol ve nezaket gerekleri de birlikte yaşamı kolaylaştıran şeylerdir.

Sosyolog Norbert Elias, insanlığın olgunlaşması, "uygarlaşma süreci" konusunda en iyi tahlillerden birini yapmıştır. Bu oluşum süreci içinde çevresine saldıran, kıran, döken, tüküren, batıl inançların içgüdüsüyle davranan bir sürüden, adalet duygusuna sahip, yüce amaçlar edinmiş, belli davranışları olan, insan diye tanımlanabilecek bir toplum meydana gelmiştir. Kadınlar bu sürecin kıyısında kalmıştır; onlar için bu "uygarlaşma süreci" o kadar da gerekli değildi. Bu iş için, kabul etmeliyiz ki, sıkı çalışan erkeklerdi: Askerlikte, yatılı okullarda, her çeşitten sıkı ve acımasız kurumda bir centilmene yaraşan tevazu, dayanışma ve benzeri erdemleri birbirlerine öğretmeye gayret ettiler. Bir centilmen sözünü tutar; zayıflara yardım eder, bir arkadaşını asla ele vermez; bir kadına karşı kaba kuvvet kullanmaz; duygularını ve içgüdülerini denetim altında tutar vs. Gerçek dünyada, bazı şeyler çok başka şekillerde uygulanmış olabilir ama, kurallar hiç fena değildi. Feministler, bütün bunların bir aldatmaca ve göz boyamaca olduğunu söylüyorlar, ama biz, müritlerin dönüştürdüğü şekle bakarak esas düşünceyi sorumlu tutmayalım.

Gelelim kadınlara. Uygarlaşma sürecine pek ihtiyaçları olmadığı düşüncesinden yola çıkılmıştı. Bunun ilk nedeni: Öteden

beri yumuşak bir yaradılışa sahiptiler. İkincisi: Dürtülerinin daha zayıf olduğu söyleniyordu. Üçüncüsü: Güç sahibi olmadıklarından kurallara aykırı davranışları toplum için kötü sonuçlar doğurmazdı. Dördüncüsü: Aslında zaten pek değerli bir insan, bir vatandaş ve erişkin kişi sayılmazlardı. Onların –çocuklar gibi– belli kurallara uymaları yeterliydi, bunları da zorla ve baskı ile uygulatmak mümkündü. Buna uygun olarak "hanımefendi" tanımı da çok yüzeyseldi. Hanımefendiler derme çatma bir eğitim görürlerdi; terbiyeli, dindar olurlardı ve iffetli bir cinsel yaşantı sürdürürlerdi. Herhangi bir sosyal, ahlaki veya politik sorumlulukları sözkonusu değildi.

Kadınların uygarlaşma sürecine fazla gereksinimleri olmadığı kuşkusuz doğrudur: Hiçbir zaman erkekler kadar kaba ve saldırgan değillerdi, olmadılar da. Ve kötü bir şey yaptıkları da yok, o halde onlara neden bu kadar kötülük yapılıyor?

Bu hem doğru hem değil. Sıradan bir örnek: Kendimizi hoşumuza gittiği gibi anlatmak hepimizin hakkı. Akıllı kimse bu hakkı düşünerek kullanır; yani kendini nasıl tanıtmak istediğini iyice düşünür. Kıyafet, bir dış görünüştür, kuşkusuz. İnsanın giyim tarzı aynı zamanda, onun en önemli sosyal göstergelerinden biridir. Bir kadın, mini etek giyip yüksek topuklu iskarpinlerle kırıtarak yürümek istiyorsa, varsın bunu yapsın. Fakat çevresinin de zaten bunu görmek istediğini hiçbir zaman unutmayın: Mini etekli ve seke seke giden bir kadın. Popüler bir kadın dergisinin rasgele bir sayısını karıştıralım, görürüz ki, palyaço ile sokak kızı karışımı bir görüntü, gerçi sokağın genel renkliliğine çok büyük katkılarda bulunur ama henüz tam anlamıyla mükemmelleşememiş insanların ayrım yapma yeteneklerini de hayli zorlar. Evet, palyaço maskesinin altında akıllı, yetenekli ciddiye alınması gereken bir kişinin bulunduğunu anlamaları gerekir. Ama insanların bize uygarca davranmasını istiyorsak, onları bu kadar da zorlamamalıyız.

Karanlık ve cehalet içinde bir yaşam sürmek çok yorucudur. Ne yazık ki, yaşam bizim için sürprizlerle doludur ve biz onları önceden görüp önlemek şansına sahip değiliz. Hastalıklar, tepeden düşen kiremitler, virajı alamayan arabalar ve daha bir sürü tehlike her an bizi tehdit etmektedir ve biz bütün bu olasılıkları göz önünde tutmaya kalkışacak olursak mutlaka aklımızı kaçırırız.

İnsanlık içgüdülerine uyup, önünde açılan bu tehlikeli uçurumlara karşı bazı güvenlik önlemleri geliştirmiştir. Batıl inançlar böyle doğmuştur –kara kedinin önünden geçmemek, tahtaya vurmak, onüç sayısına dikkat etmek, insanın kendisini biraz daha güvenli hissetmesine yarar. İlkel dinlerde, yağmur dansları, insanları kurban etmek ve buna benzer bazı alışkanlıklarla belalara sebep olduğu sanılan ruhlar ve ilahlar yatıştırılmak istenirdi. Hristiyanlık ne olur ne olmaz diyerek kendine birçok yolu birden seçmişti. Dualarla Tanrı yatıştırıldı, ona zahmet olmasın diye insanlar kendilerine eziyet ettiler, gene de bahtsızlığa uğramayı bir çeşit sınav kabul ettiler, sonucu ürkütücü de olsa, sonsuz güvenliğe (ebediyete) kavuşma umudunu beslediler.

Aydınlanma çağı ile insanlar, aslında pek uzaklarında olmayan bilgilerle yüz yüze geldiler: Her şeyin gerçekten tesadüfe bağlı, anlamsız, belirsiz, güvenilmez ve göründüğü gibi korkunç olduğunu öğrendiler.

İnsan gerçekliğinin korku üreten yanlarını yok farzederek onları altederiz. Onları önceden göremeyiz. Onlardan kesin olarak korunamayız. Devamlı bir panik içinde yaşamak, dayanılmaz ve yararsız bir şey olur. O halde elimizden geldiği kadarıyla önlem almalı ve onun ötesinde bütün hoş olmayan şeyleri düşünmekten vazgeçmeye çalışmalıyız.

Kadınların yaşama hakim olmak için son derece gerekli olan bu hoş olmayan şeyleri düşünmekten vazgeçme yeteneğini gösteremedikleri bir alan vardır. Hiç değilse bir alanda,

herhangi bir efsunla, sihirli bir büyüyle, kişisel bir erdem veya üzüntüyle tehlikelerden ve belalardan korunacaklarına inatla inanırlar: Bu alan duygu ve ikili ilişki alanıdır. Durmadan tansiyonunu ölçen bir hastalık hastası ya da günde yüz kere dezenfektan sabunlarla el yıkayan ve kapı mandallarına lizolle silmeden dokunamayan bir temizlik hastası gibi, kadınlar da manyakça ve anlamsız bir inatla sevdikleri kişinin duygularındaki iniş çıkışları dikkatle izler, kendilerince gereken önlemleri alır, büyük bir endişeye ve telaşa kapılır ve gene de korktukları sonucu değiştiremezler.

Beni seviyor musun? Eskisi kadar çok seviyor musun? Şu öteki kadından hoşlanıyor musun? O kadın benden daha mı çok hoşuna gidiyor? Bugün çok sessizsin, ne oldu? Duyguların mı değişti? Herhalde şimdi başka bir yerde olmayı isterdin, değil mi? Bu sorular hep, içten içe duyulan endişeleri yatıştırmak için kullanılan bir çeşit büyüdür. Kadınların huzura, inandırılmaya, bir güvence sözüne –olmayan bir güvence– ihtiyacı vardır. Böylece, hiçbir şey elde edemezler, hatta tam tersi olur.

Kadınların kendilerine güvenmeme alışkanlıklarının yanında bir de fala inanma merakları vardır. Gelecekte başlarına gelebilecek belaları hemen öğrenip önlemeyi amaçlarlar. Erkeklerin ise ilişkileri konusunda tutumları bunun tam tersidir: Onlar inkarcıdırlar, sorunları ellerinden geldiği kadar gözardı etmeye bakarlar. Kuşkusuz bu da yanlış, ama şimdi bizim konumuz bu değil. Buna karşın kadınlar, olmayan –asıl önemli nokta burada– belki de hiç olmayacak bir buhranı çözüme ulaştırmaya kalkışır. Bu çok yıpratıcı bir şeydir; varolmayan bir şey için sebepsiz yere kavga çıkarmak. Belki asla olmayacak bir şey için. Bu her şeyden önce tam bir akılsızlık; çünkü çoğu kez insan, asla gerçekleşmeyecek gelecekteki bir savaşı kazanma uğruna yaptığı girişimle, hemen anında yenilgiye uğrar. Buna, yağmurdan kaçarken doluya tutulmak denir. Ayrıca bu yolla, kadınlar yanıbaşlarındaki bir bela-

yı defetme şansı ellerinde bulunduğu halde, ne yazık ki bunu kaçırırlar.

Hans ile Julia kavga edip ayrılmışlardı. Hans tam anlamıyla haksızdı, gerçi bu Julia'nın ayrılışını kolaylaştırdı ama onu üzdü; çünkü Julia Hans'ı seviyordu. On gün sonra Hans pişmanlık içinde döndü geldi. Üzülüyormuş, Julia'sız yapamıyormuş, her şey değişecekmiş vs... Julia onun dönmesine çok sevindi, erkeğin abartmalı vaatlerini hayran hayran dinledi. Sitemli ve soğuk davranıp bu güzel barışma havasını bozmak istemiyordu.

Başka türlü tepki de verebilirdi: Erkeğin dönmesine sevinmesine rağmen, kadın uğradığı haksızlığın kızgınlığını içinden atamamış olur ve bunu bastıramayabilirdi. Alaylı imalarla gittikçe daha batıcı sözcükler kullanarak, bu güzel barış girişimini yeniden büyük bir kavgaya dönüştürür ve Hans bu defa –kollarını açarak barış için kadına koşmuş olduğuna göre– haklı pozisyona geçerdi.

Böyle bir durum karşısında akıllı bir kadının tutacağı yolun, her iki aşırı tutumun ortasında bir yerde olması gerekir. Julia'nın düşünmek için on gün zamanı vardı. Eğer Hans'a çeşitli suçlarını affetmeyecek kadar kızgınsa, bu geçici ayrılığı, süresiz bir ayrılığa dönüştürmesi yapacağı en iyi iş olurdu. Bu ayrılığı gerçekleştirmeyecekse, erkeğin pişmanlığından yararlanıp kendisi için önemli noktaları açıklamaya bakardı. Erkeğin birtakım süslü, hayali vaatlerine aldanacağı yerde, açık bir biçimde belli noktalarda bir anlaşmaya varırdı. Asla "Seninle artık hiç kavga etmeyeceğim, her gün saat 5'de evde olacağım" sözlerine kanmamalıydı. Zaten bir erkek de, orta akıllı bir kadının, verilen bu tür sözlere inanmayacağını iyi bilir.

Kadınların düşüncesi ise başka türlü: Erkeğin verdiği söz ne derece saçma ve "mantıksız" ise, duygularının o kadar güçlü olduğuna inanıyorlar, yoksa bu derece hayal içinde yüzmezdi diye düşünüyorlar. Ve kadına göre: Duygular ne kadar

güçlüyse, ilişki o kadar güvence altında demektir. Bir erkekten bağlayıcı yaptırımlar bekleniyorsa, bunu sözlü olarak dile getirmesi isteniyor. Oysa erkek açısından söz, verildiği anda bağlayıcı olmaktan çıkıyor, pragmatik bir nedenle verilen sözler kolayca bozuluyor.

Bir ilişki buhranında, tıpkı bir yönetim kurulu toplantısındaymış gibi davranmak düşüncesi kadınların hiç hoşuna gitmez. Oysa erkeklerle birlikte yaşamayı mutlaka istiyorlarsa, şu sorulara cevap vermeleri gerekir: Bir erkek hangi durumlarda kural kabul eder? Neye tahammül eder? Ne zaman görev bilinci ile hareket eder? Boş zamanının bir kısmını hangi şey uğruna feda edebilir? Cevap: Erkeklere özgü bir yapının varolduğu her yerde. İş konuşmaları sırasında, komite toplantılarında, yeşil-alternatif çalışma gruplarında. Kadınlar erkekleri bağlamak istiyorlarsa –ki biz kadınların, her şeye rağmen bunu istediğimiz anlaşılıyor– erkeklerin kendilerini nasıl ve neden bağlı hissetiklerini bulup çıkartmak gerekiyor.

Erkekler yüzyıllardan beri bilirler ki, bir kadının kulağına coşku dolu duygusal sözler fısıldayarak onu kendine bağlamak mümkündür. Erkeklerin yüzyıllardan beri bunu yapmasının, opera metinlerinde, bugünkü müzik parçalarında da bunun süregelmesinin sebebi, kadınların bu tuzağa düşmek üzere programlanmış olmalarındadır: "Ver elini öpeyim, güzel kadın!"

Bir erkeği kendine bağlamak isteyen kadının bütün gücüyle bu türden sözler fısıldamaya kalkışmasının hiçbir yararı olmaz –çünkü erkekler buna programlanmış değillerdir. Erkeği etkileyen şeyler: Soğukkanlı talimatlar, pratik görünüşlü mantık yürütmeler, karşılıklı yarara bağlı eşit önerilerdir; ara sıra da –kendisini duygusallıktan yoksun hissetmesin diye– içtenlikle erkeğin sırtını sıvazlamak yeter. Erkekler, kadınların hoşuna gitsin diye duygusal ve duyarlı biri gibi gö-

rünmeyi bilirler; kadınlar da onların bu iyiliğine karşılık olarak gerçekçi ve prensip sahibi gibi görünmeye çalışmalıdırlar. Ve eğer sonunda, bu tiyatro oyununda üstlenilen roller bu yönleriyle yerleşecek olursa, bundan oyuncular fazlasıyla yararlanacaklardır.

"Mantıkdışı Tepki" kadınların repertuarında önemli bir yer tutmuştur. Bunun tarihsel ve toplumsal sebepleri vardır, çünkü ekonomik, toplumsal ve hukuksal durumları gereği olarak, başka her türlü tepki ve yaptırım yolu kadınlara kapatılmıştı. Kötü muamele gören bir kadının, öyle bavulunu toplayıp çıkıp gidebilme olasılığı tarihimizin büyük bir bölümünde yoktu. Onların isteklerde bulunmaları, pazarlık yapmaları, görüş belirtmeleri mümkün değildi. Analar babalar, kayınvalideler, kayınpederler, kocalar, böyle şeyleri asilik diye niteleyerek hemen bastırma yollarına giderlerdi. Gerçekte kadınların davranışlarının büyük bir kısmı bu kısıtlamaya karşı gösterilen tepkilerden başka bir şey değildir, çünkü kadınlar da her şeye rağmen kendilerine bir çıkış yolu aramak zorundaydı.

Böylece kadınlar, olumlu ve olumsuz bazı yaptırımlar ortaya koydular; karşı taraf istenilen şeyi yaparsa ödüllendirilir, yapmazsa cezalandırılır. Olumlu yaptırımlar, okşamak, bir genç kız gibi hoş ve sevimli olmak, cinsel tatmin sözü vermek gibi davranışlardı, olumsuz olanlar ise duyguları dışa vuran çekişmeler, gözyaşları ve tehditlerdi. Bütün bunları yaparken, birçok bakımdan güçlü olan karşı tarafı kızdırmamaya dikkat etmek çok önemliydi. Bu yüzden kadınlar hep bu yaptırımların ciddi bir görünümde olmamasına gayret ederlerdi. Erkek, karşısındaki çocukumsu, isterik, tatlı, küçük kadına gülerek, baş sallayarak, üstünlük duygusu içinde taviz verme imkanına sahip olmalıydı, kadın da buna fırsat vermeliydi. Böylece otoriteye bir zarar gelmezdi. Bazı hallerde bu

iki taraf için de yararlı olurdu: Kadın, hiç değilse ara sıra, karşı çıkabilirdi; erkek de durumunu tehlikeye sokmadan hoşgörü gösterebilirdi. Bu durum, kadınlarda aşırı uçlarda gezinme tavrının gelişmesini körükledi. Kadın erkeği tahrik etmemek için önce aşırı tevazu göstererek sevimli davranmak zorundaydı. Öte yandan bir şeyi mutlaka kabul ettirmek istediğinde bilinçli olarak aşırı tepki göstermeliydi. Böylece bir yandan belli bir şeyin kendisi için taşıdığı önemi ve ciddiyeti vurgularken takındığı isterik tavırla aslında ciddiye alınacak bir muhatap olmadığını, cezalandırılmaya bile değmeyeceğini sezdiriyordu.

Bugün temel koşullar değişti. Kadınlar artık yasaların dışında kalmıyor, aksine haklarını almanın ve korumanın çeşitli olanaklarına sahipler. İş alanlarında, toplumda, düşünce açısından kendilerine destek olan kuruluşlar var. Eğer kadınlar hâlâ, "kadınca" tutumlarını sürdürüyorlarsa, bu onların kişiliğine sinmiş olduğundan ve öyle bir gün içinde bu davranışı üzerlerinden atamadıklarındandır. Ve aynı zamanda, içinde erkeklerden daha rahat oldukları ve daha iyi at oynattıkları bir alanı zaptetmiş olduklarındandır: Aşırı duygular alanı.

Kadınların ruhsal normallikle ilişkileri hakkında çok şey yazılmıştır. Ruhsal aşırılıklarla uğraşılan her alanda kadınlara bol bol rastlanır: Hastanelerde, terapi merkezlerinde, danışma kuruluşlarında. Kadın literatürü bunu, erkeklerin kadınları kuraldışı olarak gördükleri ve bu yüzden de "mimledikleri" şeklinde yorumlamaktadır. Kadınların protestosuna, hoşnutsuzluğuna ve umutsuzluğuna karşı verilen cevap şudur: İlaçlar, sakinleştirme, bir hastaneye yatırma. Kuşkusuz, bunlar kısmen doğrudur. Fakat belki de kadınların bugüne kadar kuraldışı ve anormal diye nitelenen davranışları benimsemiş olmaları, "normal davranış"a erkeklerin el koymuş olmalarındandır. Bir kadın, belirgin ve net bir düşünceyle görü-

şünü açıkça ortaya koyacak olsa, hemen erkekleşmiş olmakla, küstahlıkla suçlanır ve hiç hoş karşılanmayabilirdi. Buna karşın kıkırdayarak, göz süzerek olağanüstü kaprisli bir istekte bulunsa, arzusuna kolayca erişirdi. Hatta olumsuz aşırılıklarla bile muhtemelen amacına ulaşırdı. Buhranlar, sinirlenmeler, boyunbükmeler, baygınlık geçirmeler, intihar tehditleri, mantıklı, muhakemeli bir davranıştan daha çok işe yarar, hedefe ulaştırırdı.

Biz bugün, erkeklerin duygusal yetersizliklerinden, iç alemlerinin kuruduğundan, soğukluğundan, ruhsuz oluşlarından yakınıp dururken kendimize şu soruyu da sormalıyız: Acaba bu konularda biraz fazla ustalaşmış değil miyiz? Bilinçsiz de olsa bu özelliklere yapışıp kalmamız, kendimizi onların içinde rahat hissetmemizden, bu özelliklerin bize yarar sağlamasından, erkekleri huzursuz kılmasından değil mi? Ancak ödediğimiz bedel giderek daha da ağırlaşmıyor mu? Nihayet bu, özgürce seçtiğimiz bir bölge olmaktan çok sığındığımız bir getto değil mi?

İnsanların cinsiyetten çok, kişisel ve doğal yapıları gereği taşıdıkları bazı temel özelliklerin varlığını gözönüne alacak olursak, erkeklerin ataerkil toplumda bu özellikleri neredeyse tamamen kendilerine malettiklerini görürüz. Olumlu özelliklerin ve davranışların aslan payını kendilerine ayırmışlardır: Onlar akıllıydı, mantıklıydı, bilgiliydi, zekiydi, gururluydu, güçlüydü, şerefliydi, sorumluydu, hatta istenirse duyarlıydı da. Merkezi yerlerden kovalanan kadınlar, kıyı bucak, kenar köşeye sığınmak, psikolojik deyimiyle toprağı verimsiz, havası az, iklimi sert, hayati tehlikelerle dolu bir bölgeye kaçmak zorunda kalmışlardı. Şimdi biz, bu uçurumu aşıp dondurucu kutup bölgesinden ılık Akdeniz ortamına dönüş yapma olanağını elde ettiğimiz şu sıralarda yurdunun en sevimsiz kayasından bile kopamayan inatçı kavimler gibi davranıyoruz.

Belki şu veya bu erkeği, aşırı duygusal, ölçüsüz ve gergin

bir davranışla hâlâ etkilemek mümkündür. Fakat böyle bir davranışın ruhsal ve sosyal bir bedeli vardır ve eğer kadına yararından çok zarar getiriyorsa bu bedel fazla yüksektir. Bu sebeple: Kafayı üşütmeden önce kafayı kullanmalı.

Kadının ruh sağlığı için bir önerimiz var; aslında bunun temeli Akılcılık ve Aydınlanma Çağına dayanır. Auguste Comte'dan bir alıntı yapalım. Auguste Comte'un akla ve mantığa sarsılmaz bir inancı vardı, biz de öyle yapalım. İnsanlığı mantıklı bir yaşam oluşturmaya yöneltme konusunda öne sürdüğü planın en önemli noktasını "hygiène cérébrale" düşüncesi (beyinsel sağlık düşüncesi) teşkil ediyordu.

Auguste Comte, insan aklının bakılması, korunması ve beslenmesi gerektiğini düşünüyordu. Adaletli bir toplum düzeni kurmak için aklın şart olduğuna inanıyordu. İnce, duyarlı ve duygusal değerler de burada yerlerini almalıydılar. Fakat insan ruhunun çeşitli tabakaları arasında bir denge bulunmalıydı, bu dengeyi de sağlamak aklın sorumluluğu olmalıydı. Comte, bunun için "insan aklını iyi korumalıdır" derdi. Öyle her uzatılan şeyi, içeriğine bakmadan düşünmeden kabul etmek olmazdı. Çünkü içeri giren şey, nihayet gene dışarı çıkacaktı. "Hygiène cérébrale"ın yardımıyla insan ruhu için anlamlı bir beslenme planı geliştirilebilirdi.

Biz bu düşünceyi benimseyelim ve Auguste Comte'un akıl sağlığı deyimine eşdeğer başka bir deyim oluşturalım: "Hygiène émotionale" (duygu sağlığı).

Duygular aleminde tam bir anarşi hüküm sürmektedir ve dile getirmemişsek de bunun böyle olmasını kabul etmişizdir, çünkü duygulara bizce gem vurmaya imkan yoktur. Bu görüşü kısaca gözden geçirelim. Bilgileri dikkatle kullanmayı öğrenebildiğimize göre, duygular için aynı şeyi neden yapamayalım?

İrade yoluyla duyguyu bastırmak, frenlemek, düzene sok-

mak gerçekten öğrenilemez mi? Bu konuda hep iki olasılık sözkonusu edilmiştir: Duygular ya bastırılır veya başıboş bırakılır; ya o ya bu diyen bu aşırı görüş acaba doğru mu? Bu cinsiyet düzenimize de yansımıştır – ve hiç de iyi olmamıştır. Erkek, aklı temsil eder, aşırı kontrollüdür, soğuk ve maskelidir. Kadın duyguyu temsil eder, disiplinsiz, mantıksız, düşüncesizdir.

Feminist (ve psikolojik) kitaplarda, erkeğin değişmek, duygularını açmak zorunda olduğu tartışmasız biçimde kabul edilmiştir. Akıl ve duygu bir denge içinde olmalı çünkü.

Ama bu değişme, kimsenin sözünü etmediği başka bir değişmeyi de gerektiriyor: Eğer iki aşırı uç birbirine yaklaşacaksa, kadınların da değişmesi gerekir. Ve genelde feminist kitaplarda istenilenin aksine kendi aşırılığına sımsıkı bağlı kalarak olmaz bu iş. Kadınlar da daha kontrollü ve daha mantıklı duygulara doğru biraz kıpırdamalıdırlar. Ani çıkışları azaltıp düşünceyi çoğaltmalı; İçten geldiği gibi değil, pragmatik davranmalıdır.

Eleştiriyi ve değişmeyi kabul etmeyen inatçı bir tutum, sadece saçma olmakla kalmaz, halihazırdaki düzenin işine yarar. Üstelik: Her ne kadar, iki tarafın da ortada bir yerde buluşması sözkonusuysa da, kadınların işi daha kolaydır, çünkü onların çıkış noktası daha iyi bir yerdedir.

Bu tezi daha anlaşılır hale getirmek için şöyle bir durum düşünelim: Sanatla ilgili iki insan var. Biri ilkokuldan beri resim kurslarına gitmiş ve sonunda Sanat Akademisine girmiş. Tekniği mükemmel, fakat eleştirmenler onda orijinalite eksikliği buluyorlar. Sanat dehasını oluşturan o "malum şey" onda yok. Adam bir süre için işine ara veriyor ve bu noksanını telafi etmeye çalışıyor. Belki uzun bir yolculuğa çıkıp ilham toplayacak. Belki içine dönük kişilik geliştirmesine yönelecek. Yani, tekniği biraz geriye itip yaratıcılığı aramak zorunda.

Öteki hiç resim dersi görmemiş. Hoşlandığı için resim ya-

pıyor ve resimleri çok güzel. Teknik eksiklikleri var, fakat ifade gücü kuvvetli. Yine de bir kariyer yapmak istese, sistemsiz bu işe kalkışamaz. Bir plan yapması gerekiyor. Başka ressamlarla ilişki kurmalı, eleştirmenlere başvurmalı, resim galerilerini dolaşmalı. Tekniğini de geliştirmesi gerekiyor.

Şimdi, objektif olarak baktığımızda, burada işi daha kolay olan, ikinci kişidir. Çünkü yaratıcılık, teknikten çok daha zor öğrenilebilir. Ama gene de ikincinin otomatik olarak kolay tarafta olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü birinci, her ne kadar deha kıvılcımı eksilse de, başarı için önemli olan başka özelliklere sahip: Disiplinli; bir amacı ve motivasyonu var. Belki ikincinin olacağı gibi bir ressam asla olamayacak. Fakat ikinci de belki hakettiği başarıyı asla elde edemeyecek. Çünkü şimdi ondan yapmasını bekledikleri şeyden, o hiç hoşlanmıyor: O, "herhangi bir ressamın" kendisine "fırçanın nasıl tutulacağını" göstermesini istemiyor. "Herhangi bir bürokratın" karşısında eğilmek istemiyor. O içinden geldiği gibi olmak, bireyci olmak, tek başına hareket etmek eğiliminde, kendisinden istenen değişmeyi o bir "ahlak bozukluğu" imiş gibi görüyor. Birinci kendini geliştirir ve ikinci de inatla eksikliklerini gidermezse, ikincinin başlama noktası daha elverişli olduğu halde birinci ikinciyi rahatlıkla geride bırakır.

Bugün erkeklerle kadınlardan beklenen değişmenin içeriği aynen böyle. İnsani yetenekler, ortamın havasına karşı duyarlılık, içten gelen davranış gibi binlerce yıldan beri kadınların tekelinde olarak geliştirilmiş bütün öteki özellikler gerçekten de öğrenilemez. Bunlar kısmen benimsenebilir –ve akıllı erkekler bunu yaparlar– iş yerinde grup dinamizmine sahip, etkili şefi oynamak amacıyla olsa bile. Kendine hakim olma, disiplin anlayışı, planlı hareket etme gibi özellikleri ise, gerekli ve yararlı görülmek koşulu ile her insan öğrenebilir.

Kadınlara ısrarla önerdiğimiz "hygiène émotionale" konusuy-

la ilgili olarak biz kadınların yabancısı olmadığımız bir şey daha var: Sıkı bir rejim uygulamak. Kadınlar kısa bir süreye bağlı olmayacak şekilde, kötü bir "duygusal" beslenmeden vazgeçmeliler, hem de derhal. Bu kötü "duygusal" beslenmeye, örneğin, kadın dergileri de giriyor. Kadın dergileri, yağdırdıkları zararlı öğütlerle kadınların akıllarını karmakarışık etmeye yarıyorlar; örneğin, kadının sürekli değişmesi tezini savunuyorlar.

Softalık etmek istemiyoruz, kesinlikle istemiyoruz. İnsanın kendi kendisiyle oyalanması, hafiflikler, eğlendirici olabilir. Fakat bütün bunlar sonuçta, kadının derinliği olmayan, dirençten yoksun bir yaratık olarak ele alınmasını destekliyor. Sadece dış görünüm değil, tepkiler, duygular, değer yargıları ve hareketler de bu dergilere göre değişkendir. Erkekler için, kadınların önüne devamlı sürülen bu süreli yayınların yaklaşık bir benzerlikte olanı bile yoktur. Hiç kimse erkeklere durmadan kendilerini düzeltmeleri gerektiğini hatırlatmaya kalkmaz.

Ne var ki, kadının sözümona sınırsız değişebilme özelliği ile sağlam bir karakter, kişilik ve prensip sahibi olma gibi erdemler birbirine ters düşüyor.

Bu tür dergileri yıllarca okuduktan sonra bir temizlik yapmak gerekiyor. Beyin hücrelerinin çoğu, yıllar boyu içlerine doldurulan saçmalıklarla gereksiz yere bloke edilmiş durumdadır. Kadının, vücudunun her noktasıyla, ruhuyla ve davranışlarıyla sürekli hesaplaşması, devamlı nasıl daha iyi, daha güzel olabileceği düşüncesi, onun aklını kullanmasını ve bilincini geliştirmesini engellemiştir.

"Hygiène émotionale"de atılım yapmak için bir çeşit uyku kürü de gerekli. Başka bir çalışmamızda*, kadın hareketi

* Ch. Benard/E. Schlaffer, *Çok şey yaşandı, hiçbir şey kavranmadı...* Reinbek, 1985.

içinde çok tutulan kendini kanıtlama, bilinç geliştirme gibi gruplara erkeklerin gerek duymadıklarını göstermiştik. Erkeklerin çıkış noktaları farklıdır: Erkeklerin zaten yeterinden fazla kendine güveni vardır, kendilerini kanıtlamayı çok iyi bilirler ve çocuk yaştan itibaren kendi cinsleri arasında bulunmaya alışıktırlar. Yani değişmek istiyorlarsa (aslında buna inanmak zor) başka teknikler gerekiyor.

Kadınların ise kendilerini nasıl daha iyi kabul ettireceklerini, kadınlardan oluşan bir grupta dayanışma içinde, kadınlı erkekli gruplarda kendinden emin olarak nasıl davranacaklarını ve amaçlarını daha iyi nasıl formüle edeceklerini öğrenecekleri bir yere gereksinimleri var. Buna karşın kadınların duygularını daha da derinlemesine analiz etmekten artık vazgeçmeleri gerekiyor. Kendilerini duygularına "kaptırmak", içinden geldiğince hareket etmek, duygularının başını boş bırakmak, kadınların kendilerini mahvetmek için başvuracakları son çarelerdir.

Bununla beraber, burada "duygusal avantaj" olarak isimlendirmek istediğimiz davranışlar, hem barışı koruyan yanı hem de daha buhran dolu varyantıyla değerli bir hediye gibi korunmalıdır. Fakat: Kılıcın da sabanın da onu taşıyan ele uymadıkça değeri olmadığını unutmayalım. Kadınların bunu görmesi neden o kadar zor? "Bedenlerimizi" kontrol etmek ve yönetmek istememiz, çok doğaldı; paramızı, cinselliğimizi, isteklerimizi, Tai-Chi ve karate oyunlarına yetenekli kaslarımızı, her şeyimizi kendimiz idare etmek istiyorduk, bu arzuya Özerklik Uğraşı adını vermiştik. Fakat sıra duygulara gelince, sanki tahtından indirmeye gücümüzün yetmediği yüce bir ilah sözkonusuymuş gibi, bizi onların yönetmesine izin veriyoruz.

Yavaş yavaş ve büyük bir dikkatle artık bu Güç'ten kendimizi kurtarmalıyız. Duygularımızı kendimize tabi kılmayı amaç edinmeliyiz, ama bu, şiddete dayanan bir devrim biçiminde olmamalı.

Tekrarlayalım: Kadınlar "duygu sağlığı"na kavuşmak için, önce duygularına kesinlikle Sıfır–Diyet uygulamalıdırlar. Ortaya bir sorun çıktığı zaman asla duygularına başvurmamalı, aksine akıllarını kullanmalılar. Alkoliklerin topluca yaptığı gibi, her gün bir bir içlerindeki duyguları yenmeye gayret göstermelidirler. Günlük defterine, gözyaşı dökülmeden geçecek her günü, bir başarı olarak kutlamak gerekir.

Umutsuzluğa düşmekten kendimizi ancak kendimiz koruyabiliriz. Evet: Yerlerde süründüğümüzde biri çıkıp (genellikle de beklendiği gibi bu biri, bizi yenilgiye düşürenin ta kendisidir) gözyaşlarına boğulmuş, örselenmiş varlığımızı yeniden ayağa kaldırabilir. Fakat: Tutmak istediğimiz yol gerçekte bu mu?

Erkekler bu gibi durumları şantaj olarak nitelerler ve çok da haklıdırlar, bu bir şantajdır. Fakat bu strateji anlamsızdır. Çünkü, erkek şantaja boyun eğerse, bunu karşısındaki cahil, isterik kişiye duyduğu üstünlükten ve istemeyerek, kızarak yapar. Kadın kendini yeniden haksızlığa uğramış hisseder ve oyun böylece tekrarlanıp gider.

Gerçek, banal olduğu kadar kabadır da: Hiç kimse kendi mutluluğuna zorlanamaz. Erkekler, içtenlikli, gerçekten yürekten bağlı bir ilişkiyi istemiyorsa, bunun kendileri için daha iyi olduğu görüşünü onlara kabul ettiremezsiniz. Belki yapamıyorlardır ya da istemiyorlardır. Bu onların bileceği şey. Bizim bilmemiz gereken ise, bu bilgilerle ve sonuçlarına bakarak, kendimize bir yol çizmektir.

Kendimize uygulayacağımız duygu diyetinin içine, ne yazık ki, kadın romanları da giriyor. Çünkü bunlar, yeni bir bilinç veya eski bilince yeni bir görüş getirmekten çok kadınların eski yazgılarının yeni örneklerini sergilemekle yetiniyor. Biz bu kitaplardan ancak her şeyi nasıl yanlış yapabileceğimizi öğrenebiliriz. Ama bu romanların amacı bu değildir, öyle de algı-

lanmazlar. Sonunda her şeyi kaybeden "kadın kahraman", bize, yaşamın terslikleri ile karşılaşan ve direnen biri olarak gösterilir. Oysa, iyice incelenirse, kadın kahramanın aptalca davrandığı ve bu yüzden kendince önemli olan her şeyini kaybettiği anlaşılır. Bunu saptamak son derece önemlidir, çünkü kadınların genellikle sıkıştığı noktayı açığa çıkarır; yani nedensellik sorusunu. Feministler, kadınların pasifliğinden yakınırlar ama gene de bundan kadının başlıca özelliği ve kadınca bir erdem olarak sözederler. Çünkü kadın düşüncesine göre aktif davranmak saldırganlık, oportünizm ve hesapçılık gibi kavramlarla içiçe geçmiştir; kendini tatlı ümitlere kaptırarak durumun düzelmesini ve şansın yaver gitmesini beklemeye ters düşer. Sihir kötü ve büyü kara da olsa, kadınlar büyülü bir dünya fikrine sımsıkı sarılmışlardır. Üstelik kendi suçsuzlukları düşüncesini hiç elden bırakmazlar, acıklı durumlara neden olan –ihmal sonucu– kendileri olsa bile.

Sue Miller'in *Die Gute Mutter* (Zavallı Anne) adlı kitabı örneğin: Anna, başarılı işadamı Brian ile evlidir ve Molly isimli bir kızı vardır. İşine düşkün bir insan olan kocasının çocuğa ayıracak vakti yoktur. Anna'nın başlıca işi anneliktir, bir de hobisi vardır, müzik. Annesi piyanist olmasını istemişti. Fakat Anna'nın buna yeteneği olmadığı anlaşılmıştı. Böylece Anna –gerçi annesinin onu bu yöne zorlamasından yakınıyor ama ona karşı gelemiyordu– bütün hevesini yitirdi. Brian'la evliliği yürümüyor, dostça boşanıyorlar; Brian dürüst ve cömert davranmak istiyor, Molly'nin rahatını ve kendi suçluluğunu da düşündüğü için paradan çekinmiyor. Kendisi daha iyi anlaştığı başka bir kadın bulmuştur. Anna ise Brian'ın bu cömertliğini kabul etmiyor – oysa avukatı da haklı olarak bu miktarı makul bulmuştur– aksine Molly ile kendisini kıt kanat geçindirebilecek az bir para istiyor. Sonra iş hayatına atılıyor.

Acaba yaşamındaki bu dönüm noktası yeni bir atılım yap-

masına mı neden oluyor? Hayır, tatmin edici olmayan bir iki işe girip çıkarak, Molly ile kendisini ancak doyurabilecek kadar kazanıyor. Sonraki sevgilisi "sanatçı" Leo bile, onu eleştirerek böyle her gün saçma sapan işlerle uğraşırsa, kendisinin de anlamsız ve yüzeyde kalacağını ve bir gün şaşkınlık ve can sıkıntısı içine düşeceğini söyleyerek onu uyarıyor. Kadın bu uyarıyı bir hakaret gibi algılıyor.

Bir süre sonra Anna'nın çok varlıklı olan büyükbabası, Anna, özellikle de çocuk için endişelenmeye başlıyor. Anna'ya, çocuğunu daha iyi yaşatabilmesi için istediği gibi kullanmak üzere para vermeyi öneriyor; örneğin para karşılığında daha iyi bir çocuk bakıcısı bulabilirdi veya bir yardımcı. Anna bunu da kızarak reddediyor. Büyükbabası ile arasında geçen konuşma çok manalı:

"Bana öyle geliyor ki," diyor büyükbaba, "sen fakirliği romantik bir şey sanıyorsun. Asla değildir. Fakirlik romantik değildir. Hem, sen kendin fakir kalmakta inat etsen bile, çocuğunu bu duruma zorlamaya hakkın yok."

"Fakirlik umurumda değil, büyükbaba. Hem biz fakir de değiliz. Brian da bize yardım ediyor zaten. Beni bağımsızlık ilgilendiriyor. Ben kendimin efendisi olmak istiyorum."

"Kendinin efendisi olmak mı?" diye tekrarlıyor büyükbaba.

"Evet."

"Ve bunun için bir zamanlar değer verdiğin, senin için önemli olan şeylerin hepsinden vazgeçip, gidip farelerle uğraşıyorsun..." (Anna, o sırada bir araştırma laboratuvarında görevlidir.)

"Kobaylar."

"Her neyse işte." Büyükbaba gülerek başını salladı. "Kobay olsun."

Bu kitabın asıl kahramanı gerçi Anna'dır ama büyükbabaya sempati duymamak olanaksız. Çünkü Anna, ancak gü-

lünç denecek çocukça bir saplantı içinde. Bu bağlamda "bağımsız" ne demektir? Hiç kimse, bağımsızlığı tarif etmekte güçlük çekmez. Bağımsızlık demek, herhangi bir korku ve engel olmaksızın bir insanın istediği şeyleri yapabilmesi, kendini "gerçekleştirmesi", istediği gibi düşünüp hareket edebilmesi demektir. Büyükbaba, Anna'ya bu anlamda bir bağımsızlık önermişti. Onun gereğinden çok parası vardı. Anna'nın borçluluk duygusuna kapılması gerekmezdi. Büyükbaba önerisini yaparken başka bir talep ileri sürmemişti: Sadece Anna ve Molly'nin daha iyi yaşamalarını istiyordu.

Anna, bağımsızlık sözünden başka bir anlam çıkardığı için, büyükbabanın önerisini incinerek reddeder. Ona göre bağımsızlık demek, kendi iki ayağı üzerinde durmak, kimseye borçlu olmamak demektir.

Pratikte bu tanım yanlıştır, çünkü dayanağı yoktur. Anna aslında birçok kişiye borçludur: Kendisine laboratuvardaki işi bulan kız arkadaşına, kendisine hoşgörülü davranan, çalışma saatlerini uygun bir biçimde ayarlayan profesöre, ücretini almak için bir süre beklemek lütfunu gösteren avukatına. Anna hiçbir zaman bağımsız olamayacak çünkü bunun önkoşullarına sahip değil, yani amaca yönelik bir plana ve eğitimini tamamlayıp Molly'le kendisine daha iyi bir gelecek tasarlamasını sağlayacak paraya. Fakat bu çözüm ona göre değil. O sabırsız, sistemsiz, plansız biri –bunlar, onun şeref ve kişilik belirtisi sayıp erdem olarak gördüğü kötü özellikler.

Anna, Leo ile tanışır. Önce onu çok değişik bulur. Sonra onun ressam olduğu ve sergilerde başarı kazandığı ortaya çıkar; Anna içinden buna önem verdiğine kızsa da başarı, adamı gözünde daha ilginç kılar. Aslında Anna "insanın kendisi"ne değer vermek istemektedir, yaptığı işe değil. Garip bir yaklaşım! İlgi duyduğumuz ve yaptığımız işler neden bizim kişiliğimizin ifadesi olmasın? Belki de Anna, pek billurlaşmamış, içgüdüsel bir "feminizm" anlayışı içinde eski rol dağılımı-

nı esas alıyor ve erkeğin geleneksel rolü sayılan meslek sahibi olmanın insana –yani kadına da– değer kazandırdığını kabul edemiyor.

Anna bir çeşit ruhsal açlık grevine gidiyor: Eskiden kadınlar meslek sahibi olarak kendilerini gerçekleştirmek olanağına sahip olmadıkları için Anna da şimdi kendini kanıtlamayacak. Ruhsal açlık grevi –ama kimin umurunda, kimi etkileyebiliyor? Bundan sonra da göreceğimiz gibi inat ve dirençle sürdürülen bu bilinçli açlık, birçok kadın tarafından gerçekten sık sık başvurulan tamamen anlamsız bir protesto şeklidir.

Leo ile Anna arasında bir ilişki başlar. Bağlılık sözü (henüz) verilmemiştir. Bir süre sonra Anna korunma önlemlerine rağmen gebe kaldığını anlar. Kendisi çocuğu istemektedir fakat Leo bunun sözünü bile etmeye hazır değildir. Kürtaj günü Anna içi kan ağlayarak Leo'yu teselliye koşar. Çünkü, önceden yapılması zorunlu olan "danışmanlık görüşmesi" sırasında Leo'nun da (çok hoş) bir kadın sosyal uzmanının bazı sorularına cevap vermesi gerekmektedir. Leo bu yüzden çok sinirlidir.

Sonra sonuçları ağır bir olay patlak verir. Anna, Molly'yi cinsel aydınlatma ruhu ile eğitmek istemektedir. Molly'nin kendisini ve Leo'yu tamamen çıplak görmesinin ve adamın cinsel organını tutmasının sakıncasını düşünmez –çünkü çocuk zaten yuvadaki cinsel eğitim kitaplarında bunların resimlerini görüyordur.

Ertesi hafta sonunda Molly babasına bunu anlatır. Babası hemen avukatı aracılığıyla Molly'nin vesayetinin annesinden alınması için dilekçe verir.

Anna son derece üzgün, perişan, çaresiz bir durumdadır. Leo ile arasındaki cinsel ilişki konusunda sorulan soruları cevaplamak, haklı olduğunu kanıtlamak zorundadır. Leo avukat masraflarını ödemek, hiç değilse paylaşmak ister. Anna

ise, ihtiyacı olduğu halde onun para yardımını kabul etmez. Leo'dan almaktansa, büyükbabasına gitmeyi yeğler –oysa mesele büyükbabayı değil, Leo'yu ilgilendirdiğinden gene isabetsiz bir karardır bu. Zavallı büyükbaba, sözkonusu edilen 5000 doların ne amaçla istendiğini sormak gibi bir gaflete kapılınca buluğ çağına yeni girmişlere yaraşır bir öfke nöbetiyle Anna ona haddini bildirir. Oysa büyükbabanın sorularını en azından düşünmek Anna'ya çok yararlı olurdu.

Çocuk babaya verilir. Korkunç bir son, fakat Anna bu sonu, yaşamının zirve noktası olarak algılar gibidir. Leo'yu, evini, piyano öğrencilerini, işini bırakır, Molly'ye yakın olmak için Brian'ın oturduğu kente taşınır. Ve bir süre sonra Brian başka bir yere geçince, yeniden her şeyi bırakıp onu izler –hiç yakınmadan, öyle ki, sanki artık hayatının amacını bulmuştur: Kendisinden boşanmış olan ve elinden kızını almış olan adamın peşinden koşmak.

Trajik bir öykü, bu tür olaylar gerçekten varolduğu için trajik, varılan sonuçta Anna da suçlu olduğu için trajik. Pasif veya aktif, çekingen veya diretken, mağrur veya mütevazı, ürkek veya cesur, Anna hep yanlış zamanlarda, yanlış insanlarla veya yanlış sebepler yüzünden başına durmadan olmadık işler açıyor. Yaşamına bambaşka bir yön vermek için önüne çok fırsat çıkıyor. Fakat aşırı iyimser ya da kötümser değerlendirmelere hapsolup kaldığından hep yanlış kararlar veriyor.

Sonunda hiçbir şeyi kalmıyor. Ne çocuk, ne sevgili, ne iyi bir iş, ne doğru dürüst bir ev. Annesi, Anna'nın çocuğunu "kaybetmesini" bir türlü affedemiyor, büyükbaba ölüyor, en iyi kız arkadaşı başka bir kente yerleşiyor. İşte Anna şimdi bağımsız.

8
Dayanılmaz Erkek
Bir Duygu Sömürücüsünün Analizi

Kadınları duygusal olarak mutsuz eden erkekler, kendilerini asla kadın düşmanı veya sadist olarak görmezler. Bu anlamda kadınların özelliklerini doğrudan doğruya onlara karşı kullanırken erkekler, kötü niyetle değil, olumsuz bir içgüdüyle hareket ediyor olabilirler.

Kadınlar tarafından çok "sevilen bir erkek", kadınların hatalarına bir asalak gibi yapışır, kadınların zaaflarından acımasızca yararlanıp kendine fayda sağlar.

"Aşk tiryakiliği", yılın sloganı bu. Kadınlar başbaşa verip korkunç bir sevgiliden kendilerini neden kurtaramadıklarını tartışıyorlar. Yalnız Hamburg'ta bu türden on tane grup olduğu söyleniyor. Ortaya atılan varsayım, kadınların, tıpkı alkol, ilaç ve uyuşturucu bağımlıları gibi bazı erkeklere duydukları aşkın tiryakisi olabilecekleri.

Bu varsayımın, dikkatlerden kaçmış bir de öteki yüzü var. Çünkü eğer bu gerçekse, dünyada alışkanlık yapan maddelerle benzerlik gösteren erkekler bulunuyor demektir. Kokain gibi, Valium tableti gibi, ruhsal kalori bombası gibi bir erkek, olacak şey mi bu? Mantığı ona aksini de söylese, erkek ilişkinin anlamsızlığını, aldatıcı ve intiharla eşit olduğunu açıklamaktan bıkmasa da, kadının kopamadığı bir erkek düşünün!

Böyle bir erkek, karşı konulmaz bir tip olmalı. Doğrusu insan, şöyle çevreye bir göz gezdirince, bu tip erkeklerin çokluğundan kuşku duyuyor. Fakat, böyle biri bulunmak istendiğinde, kadınca bir gözle bakmak gerek. Kadınların bağışladığı bir sıfattır "dayanılmaz".

Tipik bir öykü: Max masanın öteki ucuna oturmuş, Avustralya gezisini anlatarak, Aids teorilerinden, yeni kıyafetlerden sözederek çevresini eğlendiriyordu. Anneli de, diğerleri gibi onun abartmalı sözlerine gülüyor ve onu çok cana yakın buluyordu, fakat erkeğin kendisinin orada oluşunu bile farketmediğinden emindi. Çünkü erkek tamamen kendi havasına dalmıştı. Sonradan, misafirler birer birer dağılınca, erkeğin doğruca kendi yanına gelmesi, elini tutması ve: "Bütün gece yalnız size baktım, sizi düşündüm. Yarın sabah benimle birlikte kahvaltı edeceksiniz, hayır demenize izin vermiyorum," demesi, Anneli'yi çok şaşırttı.

Bunu izleyen on gün içinde "şövalye" hep gündemdeydi. İşi başından aşkın bir mimar olan Frankfurt'lu Max, sabah

akşam telefon edip, günaydın ve iyi geceler diliyordu. Arada da telgraflar, mektuplar, çiçekler gelip duruyordu.

Bu yöntem çok tipiktir. Bir kadın psikolog, "Bu tip erkekler, yeni bir aşk ilişkisine girerken, büyük reklam firmalarının piyasaya yeni bir ürün çıkarırken göze aldıkları masraflardan kaçınmazlar," diyor.

Bu ilişkilerde "dönemler" vardır ve hepsi birbirine benzer. Başlangıç içten, güçlü ve her şeyden önce tek taraflıdır. Kuşatma içindeki kadın, önceleri bu coşkulu duygulara hiç de uyacak gibi görünmez. Bu da bir rastlantı değildir. Henüz bir ilişkiyi yeni bitirmiş ve tekrar bir ilişkiye girmeyi düşünmeyen, sürekli beraberliklere inanmayan, mesleğine sıkıca bağlı, çekingen ve olaya uzaktan hafif eğlenerek bakan bir kadın, "dayanılmaz" erkeğin özellikle aradığı tiptir. Çünkü ancak karşısındaki direnci kırabilirse, dayanılmaz olabilecektir. Büyük bir gayretle işe koyulur, küçük hediyelere, isteklere, taleplere boğar kadını, ta ki onun kuşkusunu dağıtıp erkeği yeni bir gözle görmesini sağlayana dek.

Böylece ikinci dönem başlar. Kadın aşık olur, endişeyi bırakır, kendisini sevgilisinin kollarına atar. Fakat o neredediir? Çoktan kaçmıştır.

Artık sinirleri yıpratan uzun bir dönem başlar, kaba kavgaları coşkulu barışmalar izler ve bu sırada kadın kendini tanıyamaz olur. Böyle, saatlerce telefon başında bekleyen kadın o mudur? Erkeğin ceplerini karıştıran, intiharı düşünen, veda mektupları yazan, kız arkadaşlarının kafasını sinir krizleriyle, kararlarla, müjdelerle şişiren o mudur?

Ya erkek? Israrla kadından aşkını isteyen adam sanki o değildir. Aşkı ister, sonra istemez. Sonra gene ister. İstemez. Dayanılmaz erkek, en başta içtenlikli, ruhsal ve bedensel bir ilişki özler. Ertesi günü, belki evlenmesi gerekeceğini düşünür. Hafta sonunda, yapısı gereği bekar kalmayı istediğini anlar, hem zaten evlilik aşkı öldürecektir. Salı akşamı yemeğe

gelmesi gerekmektedir, gelmez, telefon da etmez, nerede olduğu belli değildir. Cuma günü, elinde 27 adet uzun saplı gülle kapının önünde biter ("tanıştığımızdan bu yana her hafta için bir gül") ve itiraf eder: "Şimdiye kadar hiçbir kadını senin gibi sevmedim." Cumartesi günü evlilik gene gündemdedir, oğlu olursa adı Ludwig, kızı olursa adı Mathilda olacaktır. Paskalya tatilinde Venedik'e gider: Yanında başka bir kadın vardır.

Böyle bir davranışın kadını serseme döndüreceği anlaşılmayacak bir şey değil. Fakat acaba erkek normal midir?

Kitap karıştıran biri, psikolojik kuramda dayanılmaz erkek tipine tıpatıp uygun bir kişilik tanımı bulacaktır. Bu insanlar özellikle çekici, hatta karizmatik kimselerdir. "Normal" göründükleri, tayin edici anlarda ise beklenmedik, hatta akılsızca görünen tepkilerde bulundukları için, çevrelerindekilerin aklını karıştırıp şaşkına çevirirler. Karşılarındaki insan onlardan değil de kendi aklından ve kendi algılamalarından kuşku duyar. Psikolojide bu tür insanlar "psikopat" olarak tanımlanır. Bu insanların temel duygu yapıları yanlış sinyaller alıp vermektedir. Kurbanlarını tedirgin eden yalancıların, dolandırıcıların, sahtekarların aksine kendilerini suçlu hissetmedikleri ve kendilerince tamamen masum oldukları için karşılarındakine hiçbir şey belli etmezler.

Bu kişilik hakkında temel başvuru kitaplarından birini kaleme almış olan Alan Harrington şöyle yazıyor: "Yarım düzine kadar psikopat kişi üzerinde yaptığım deneylerde, bunların bir psikologla uzun süre yalnız kalmaları halinde, adamın hakkından kolayca gelebildiklerini gördüm. Psikopatlar, insanların aklını karıştırmakta, onları korkutmakta, korunma mekanizmalarını çökertmekte son derece yetenekli insanlar."

Demek ki, psikopatlar uzman kişiler tarafından bile tedavi edilmesi zor kimseler; tek başına, üstelik aşık bir kadın, nasıl olup da böyle biri ile başa çıkabilir?

Acaba bu yorum fazla mı iddialı? Belki de erkeğin öteden beri varolduğu kabul edilen "poligamik yapısından" başka dramatik bir durum yok ortada. Hayır. Dayanılmaz erkek tipinde sözkonusu olan, "bağlanma korkusu" veya "ilişki sorunları" değil, çok daha fazlasıdır. Ve bu "fazlalık", davranışlarındaki nörotik ögeyi belirler. Dayanılmaz erkek, gerçekçilik duygusu bozuk olduğundan karşısındakilerin duygularını algılamaktan acizdir; bu erkek, bir ilişkiyi kötüye gittiği için veya o ilişkide kendisini geliştiremediği için değil, ayrılığın getireceği buhrana ve acıya gereksinim duyduğu için bozar. Yıkmak, ona normal hayatta bulamadığı gerilimi yaşatır.

Müze müdürü Helmut I. karısı artık kadınlarla maceralarına dayanamayıp onu kapı dışarı edinceye kadar yedi yıl evli kalmıştı. Sonra, onu tersleyip duran grafiker bir kadına tutuldu; kadının yaklaşılmazlığı, soğukluğu güçlü oluşundan veya aldırmazlığından ileri gelmiyordu, hayır, kısa bir süre önce başından tatsız bir olay geçmişti: Hayat arkadaşı intihar etmişti. Helmut'un başını döndürme çabalarını kız, önceleri eğlenceli buluyordu. Fakat zamanla adamın sözlerine inanmaya başladı: Erkek, ilk evliliğinin yıkılmasıyla olgunlaşmıştı, kendisi gibi estetik duygusuna sahip, acı çekmiş bir kadına ihtiyacı vardı, onun gibi hassas bir erkeği ancak hassas bir kadın anlayabilirdi.

Erkeğin davranışlarındaki ilk tutarsızlıklara bir mana veremediği ve bunu tartışmak da istemediği için pek aldırış etmedi. Belki de adamı bir kadınla parkta sarmaş dolaş gezerken gördüklerini söyleyenler yanılıyordu, o kadın adamın teselli etmeye çalıştığı eski bir tanıdığı olabilirdi. Saat 6'da telefon edeceğini, perşembe günü işten çıkışta uğrayacağını söylediğini belki gerçekten unutmuştu. Evvelce söz verdiği gibi, hayat arkadaşının ölüm gününde gece yanında kalamayacağını, çünkü ilişkilerine "marazi bir yan" katmak istemediğini söy-

lerken belki haklıydı. Fakat erkeğin davranışları karşısında duyduğu kuşkular çoğalmaya başladı. Sonunda Maria ondan ayrılmaya karar verdi. Kadın öyle kesin kararlıydı ki, adamın ilk günlerdeki baştan çıkarma taktiklerinin hiçbir yararı olmadı. Bu defa Helmut daha güçlü bir silah kullandı. Kadına evlenme teklif etti. Düğün sırasında Helmut misafirlerini, en çok bir yıl sonra gene bekar kalacağını söyleyerek şaşkına çevirdi. Maria'nın kızgınlığını da şaka yaptığını ileri sürerek yatıştırdı. ("Şekerim, ben törenlerden nefret ederim, bunlar beni küstahlaştırır.")

Oysa öngörülen bir yıllık evlilik süresinin bile iyimser bir tahmin olduğu ortaya çıkacaktı. Süregelen sorunlara karşı Helmut "kendisinin doğuştan baba" olduğunu ve karısından ayrılmakla kızlarından mahrum kaldığını ileri sürdü. Maria çocuk yapmaya karar verdi. Aynı şeyi aynı zamanda Helmut'un "öteki" kadın arkadaşı Trina da yapıyordu. Birbirlerinden habersiz iki kadın Helmut'a özlediği çocuğu hemen hemen aynı anda sundular. Adam –iki isterik annenin– kavgalarına dayanamadı. Yapılan bir teklifi kabul edip ülkedışına, ta Kaliforniya'ya gitti.

Dayanılmaz erkekler çeşitli kategorilere ayrılabilirler. Bekarlığını ilan etmiş olanlar vardır: Bunlar daha tanıştıkları anda, süreli bir bağlılığın hiçbir türlüsüne yatkın olmadıklarını açıkça bildirmeyi prensip edinmişlerdir.

"Bağlılıktan yana olan hassas" görünüşlüler vardır; bunlar dürüst, şerefli, samimi ve kalıcı bir bağlanmayı istediklerini söyler dururlar.

Bir tip erkek de vardır ki, önceleri bol bol aşktan sözeder, sonra birdenbire arkaik bir korkuya kapılır. Bu andan itibaren "ilişki" sözü edilmeyegörsün, hemen saldırganlaşır.

Kırk yaşındaki operatör doktor Adam Georgy, bu üçüncü kate-

goriye girer. Midlife–Cocktail fazlalığından olsa gerek, eskisi kadar köşeli olmasa da oldukça canlı bir Macar yüzü var. Adam, hâlâ güzel bir erkek. Hangi sınıftan ve kaç yaşında olursa olsun, uzaktan yakından ilgi beklememesi gerektiğini bilse de her kadının dayanamayıp pırıl pırıl gözlerle, davetkâr bir bakış fırlatmaktan kendini alamayacağı bir erkek. Ondan bir taksi çağırmasını rica ederken bile kadınların sesi titrer. Arkadaşları evlidir, çocukları vardır. Adam, onlara gıpta ettiğini, kendisini "zamanında" bir eş bulamadığı için kınadığını söylemektedir. "Zamanında", yani talebelik günlerinde. Çünkü artık kazancı iyi ve ünlü biriydi. Kadınların para ve birkaç yıl boyunca "doktor eşi" diye hitap edilmenin şerefi uğruna değil, hoşlandıkları için ona yanaştıklarından emin olamazdı. Hem ilerde boşanacak olursa, kadın, onun büyük emekle kazandığı paranın yüklüce bir kısmına mahkeme kararıyla el koyardı. Böylece dert yandığı arkadaşları ona ne diyeceklerini bilemiyorlar. Bir yandan genelde cesur, atılgan görünüşlü olan bir insanın yaralı yüreğini ve kendine güvensizliği önlerine sermesinden üzüntü duyuyorlar. Diğer yandan vaktiyle "onu sırf kendisi olduğu için" sevmiş olan kız arkadaşlarının başlarına geleni çok iyi hatırlıyorlar. Öğrencilik yıllarında, yataklarında oturup ağlayan sızlayan kızları intihardan vazgeçirip kürtaja razı etmek için dil dökenler de zaten kendileriydi.

Doğrusu Adam'a acımak zor biraz. Yalnızlıktan gerçekten sıkılıyorduysa, Miriam'la evlenebilirdi. 10 yıldan beri Miriam ile "birlikte". Miriam şefsekreter, güzel, bağımsız, boşanmış. Miriam kendi evinden başka, onun eviyle de, ev işleriyle de ilgileniyor. Adam'ın klinik şefleri ve meslektaşları için vereceği partileri, yemek davetlerini Miriam düzenliyor, fakat kendisi orada hazır bulunamıyor, çünkü Adam, çevresinin, kadını "sanki eşi" imiş gibi görmesini istemiyor. Doktorun yaşlı annesi babası hastalandıkları zaman onlarla Miriam ilgileniyor, bakıyor, arabası ile dolaştırıyor. Miriam, Adam'ın arabasını tamire bırakırken, kendi arabasını da ona ödünç ve-

rip işe metroyla gelip gidiyor. Adam başka kadınlarla ilişkiye girdiği zaman Miriam yakınmıyor. Miriam bütün bunları "sevgisinden" yapıyor ve böylece erkeğe "güven" vereceğine inanıyor. Ya Adam? O, kadına kaba bir biçimde onunla asla evlenmek istemediğini söylüyor. Çünkü o, daha genç ve hiç evlenmemiş birini tercih eder. Çünkü boşanmış bir kadın onun bilinçaltında –bilinçaltından adamı sorumlu tutmak olur mu hiç!– bir çeşit tapon maldır. Adam, "ilerde" bir Filipinli hemşireyle evlenmeyi tasarlıyor; çok genç olacak, kolayca etki altında kalacak, ona minnet duyacak ve bir boşanma halinde Adam'dan yararlanamayacak şekilde Batı hukukundan habersiz olacak.

Miriam, onun sözlerini ciddiye alsın mı, almasın mı bilemiyor. Adam, bunları söylerken öyle sinsi sinsi gülüyor ki, ancak şaka ediyor olabilir... Arada sırada kadına, bir gün onunla evlenebileceğini ima ettiği de oluyor. Miriam erkeğin yaşamında öyle bir yer tutmuş ki, belki de Adam artık onsuz hiçbir şey yapamayacaktır. Bazı hafta sonlarında, Adam elinde sarı bir keçe kalem, gazetelerdeki ev ilanlarını gözden geçiriyor, daha büyük, "birlikte oturabilecekleri" bir ev arıyor. Kadını başhekimin akşam davetlerine götürdüğü de oluyor. Böyle durumlarda, Miriam içinden "bunun bir değişme" olduğunu, Adam'ın akıllandığını, olgunlaştığını, bir karara vardığını düşünüyor. Ardından Adam günlerce ne telefon ediyor ne de görünüyor; yeniden buluştuklarında ise gayet soğuk ve uzak duruyor.

Çünkü dayanılmaz erkek her şeye gelir de bir şeye dayanamaz: Açıklık. Her şey ona göre bir oyun olduğu için mi? Bağlanmaktan ölesiye korktuğu için mi? Bunu söylemek güç, özellikle de umut ve beklenti içinde gözleri kamaşmış kurbanlar için. Dayanılmaz erkeğin hareketlerinde hep bir zorlama vardır, düşünerek yapılan ve gönülden gelme hareketler değildir bunlar. Aksine basit bir fizik kuralını izler: Kadın kendi-

ni çekince, üstüne düşer. Kadın yakınlaşmaya kalkışınca, kaçmaya başlar. Ve: Bu olaylar ne derece teatral ve kabuslu olursa, erkek o derece memnun ve mesut olur.

Gerçek dayanılmaz erkek, erkeklik değerini, tüm yaşamı boyunca arkasında bıraktığı mutsuz kadınların çokluğuyla ölçer; o duyguların Cengiz Hanı'dır. Gerçek dayanılmaz erkek, sevgililer bayramında bütün eski gözağrılarını dolaşır; her birine yürek biçimi çukulatalar götürür. "İkimiz birlikte ağladık, sonra ben kalkıp çıktım", bu tür erkeklerle yapılan röportajlarda sıkça duyulan bir cümledir.

Gerçek dayanılmaz erkek için aslında seks talidir. Bu önce insanı şaşırtıyor, davranışlarının ve düşüncesinin merkezinde poligami eğilimi, erotik duygular ve tutkular yatan birinden insan tam tersini bekler. Fakat dayanılmaz erkeklerin seks yaşamlarını tatminsiz olarak nitelemelerine sık rastlanır. Çoğunlukla seks sözde kalır, bütün çekiciliği düşünce planında yapılan sadakatsizlikten kaynaklanan gerilim dolu buluşmalarla yetinilir. Bu buluşmalarda; erkeğin kadını kuvvetle arzuladığından, bu arzunun "aldatılan" koca veya kadın için ne kadar yıkıcı olacağından vs. sözedilir. Bu konuşmalar öyle tatmin edicidir ki, esas işin olmasına gerek kalmaz – ya da olsa bile, hayal kırıklığı doğurur. Bütün bunlar, dayanılmaz erkeğin sekse pek önem vermediği kuşkusunu uyandırıyor, onun için erkeğin asıl temel organı önemli: Egosu.

Aksi halde dayanılmaz erkekler, her şeyin çoktan bittiği durumlarda, ne diye durmadan etki yapmaya çalışsınlar? Dayanılmaz erkeğin kesinlikle tahammül edemeyeceği tek şey, bir kadının kendisini terketmesidir. Çünkü bir kadın bile kendini onun cazibesinden kurtarabiliyorsa, erkeğin dayanılmazlığına sınır konmuş demektir. Bu yüzden bu erkekler belirsizlikten hoşlanırlar: Onu terketmek istese de başaramayan kadınlar; onu kapı dışarı atsa da, beş dakikalık bir telefon konuşması sonunda hüngür hüngür ağlayan kadınlar; önceleri ona

aldırış etmese de, sonradan yumuşayan kadınlar. Dayanılmaz erkeğin eski gözağrısı, arada sırada onun kendisini arayıp acaba ateşi yeniden alevlendirebilir miyim diye yoklamasına alışmalıdır.

Kadınların, önceki bölümlerde örneklerle gösterilen tipik hatalarını, bazı kategorideki erkekler tipik taktikler kullanarak kadınlara karşı koz olarak kullanırlar.

Burada, pek ender olmayan belli bir ilişki biçimi sözkonusudur: Başlangıçta öyle olmasa da kadın ilişkinin bir noktasında erkeğe fazlasıyla bağlanır. Erkek ne derece bağımsızlığını ve rahatlığını korursa ve iki taraf da bu ilişkinin bir geleceği olamayacağını ne derecede anlarsa kadının bağlılığı o derece artar.

Bütün erkekler, kadınların kendilerine özgü zayıf taraflarını bir dereceye kadar bilirler ve bunu iyi kullanırlar. Erkeklerin bu bilgiye sahip olduklarını gösterirken takındıkları o doğal kendini beğenmişlik gerçekten korkunçtur: İş yerinde elindeki imkana rağmen "kadınları ürkütmediği için" kendini kadınların hamisi sayan Suriyeli işletmeci; kendisi karşı çıkmadığı sürece karısının ilişkilerinde ağırlığını koymayı öğreneceğini söyleyen genç sinemacı; bütün erkekler kaynağını kadınların güvensizliğinden ve duygusal gereksinimlerinden alan psikolojik güçlerinin farkında. Aralarındaki tek fark, bu güçden yararlanmada gösterdikleri psikolojik eğilim.

Kadınları duygusal olarak mutsuz eden erkekler, kendilerini asla kadın düşmanı veya sadist olarak görmezler. Bu anlamda kadınların özelliklerini doğrudan doğruya onlara karşı kullanırken erkekler, kötü niyetle değil, olumsuz bir içgüdüyle hareket ediyor olabilirler.

Kadınlar tarafından "çok sevilen erkek", yani dayanılmaz erkek, kadınların hatalarına bir asalak gibi yapışır, kadınların zaaflarından acımasızca yararlanıp kendine fayda sağlar.

Dayanılmaz erkeği galiba daha çok bir evrim ürünü ola-

rak sınıflandırmak gerekiyor. O, kadın yaratıkları çeken bir gizlilik içindedir. Kendini ya hassas, duygusal ya da kaba ve itici gösterir. Yani ya kadınlar onu öyle kontrolsüz duygu dalgalanmalarının içine itmiştir ki duyguları coşup taşmıştır, gönülden bir anlayış vaadeder; ya da karamsar bir bakışla bir bar tezgâhına yaslanır ve geçirdiği ruhsal çöküntülerle ilgili bir şeyler mırıldanarak kadının hastabakıcılık duygularını harekete geçirir.

Bu başlangıç, gelecekteki ilişkinin kaderini belirleyen büyük bir jesttir. Hâlâ pek çok kadının opera oyunlarındaki sahneleri andıran durumlardan etkilenmesi şaşılacak bir şey. Haddinden fazla büyük tutulmuş çiçek sepetleri, acele kararlar ("Şimdiye kadar hiçbir kadınla sizinle konuştuğum gibi konuşamadım. Sizi yarın gene görmeliyim.") ve dramatik jestler (finans konularında ve sözcük seçerken) bu adamın, bütün erkeklerden farklı olarak, duygu aleminin insanı olduğunu kanıtlar.

İkinci adımda, erkek, gerçek olmayan bir belirsizlik atmosferi yaratır. Bu durum sadece zayıf kadını değil, bütün insanları, hatta çok akıllı olanları bile etkiler: İnsanlar hiç değişmeyen huzurdan çok, gizemli belirsizliklere eğilim gösterirler. Davranış bilimciler, bu özelliği, oldukça ün yapmış bir deneyle ortaya koydular.

Bir kobayı bir kafese kapattılar, kafesin içinde bir mandal vardı. Kobay mandala dokununca kendisine bir yiyecek geliyordu. Başka bir kobay ise mandala değince elektro şoka uğruyordu. Bu ikinci kobayın mandala önceleri seyrek dokunup sonradan hiç dokunmamasında şaşılacak bir yan yok. Fakat kafesin mandalına dokunduğunda bazen yiyecekle, bazen elektro şokla karşılaşan üçüncü bir kobayın, mandala en fazla sıklıkla dokunan kobay olması gerçekten şaşırtıcıydı. Yiyecek ve elektro şok düzensiz ve hesaba sığmayan zamanlarda veriliyordu. Hoş bile olsa bilinen bir şeye ulaşmaktan daha çekici olan, çoğu zaman çok can yakıcı olandır.

Bu bilgiden dayanılmaz erkek çok iyi yararlanır. İlişki başlar başlamaz sağı solu belli olmayan insan tipi önplana geçer. Hoş geçen bir akşamın sonunda en içten sözlerle vedalaşır, ertesi gün ortadan kaybolur ve üç hafta ondan ses soluk çıkmaz. Ya da: Yolculuğa çıkma kararı verilmiştir, üç günlüğüne Venedik'e gidilecektir. Uçağın kalkmasına birkaç dakika kala işi çıktığını, bir sonraki uçakla geleceğini bildirir.

Tehlikelere atılmanın çekiciliğinin yanısıra kadınların güvenlik arayışlarındaki abartı bu stratejinin daha da etkili olmasına yol açıyor. Kadınlar nerede olduklarını bilmek isterler, bu tip erkekler de her türlü açıklıktan kaçınarak bu isteği kendi emellerine alet ederler. Kadınları sürekli ikilem içinde yaşatırlar.

Ne evet derler, ne hayır. Eğer bir kavga "hayır" ile bitmişse, erkek ertesi gün büyük bir içtenlikle ve pişmanlıkla yaklaşır, sanki dün hayır diyen o değil, bir başkasıdır. Aynı cümle içinde evet ve hayır gider gelir, yer değiştirir ve tersine dönüşür.

Antikacı Martin son on yıl içinde kendine adeta bir harem kurmuştu. Kadınların hepsi de karşıt duygularla ona bağlıydılar. Başta, gençlik yıllarından kalma, boşandığı karısı: Müşterek çocukları buluşmaların ve kavgaların sürmesini sağlıyordu. Ayrıca, her biriyle en az altışar ay ilişkisini sürdürdüğü üç dört kadın vardı: Düzensiz aralıklarla hepsini sırayla yeniden arzuluyor, aniden davet ederek şaşırtıyor, o anda içinde bulunduğu ruh durumuna göre uzun konuşmalar yaparak onlarla dertleşiyor veya olağanüstü cömertlikte bir hediye ile gönüllerini alıyordu.

Martin, bir bağlılığı nasıl kabullenemiyorsa, ayrılığı da kabullenmiyordu. Bütün "eski gözağrıları" ile en azından gevşek bir bağlantı sürdürmeye özen gösteriyordu. Doğum günlerini biliyor, olağanüstü incelikler gösteriyordu. Ara sıra baş-

başa geçecek bir akşam hazırlıyor ve bunu sıcak bir aşk gecesine uzatıyordu. Kadınlar bu davranışları ilişkinin yeniden başlayacağına bir işaret olarak görüyorlar ve bunu bir sürü beklentiler, hayal kırıklıkları, kavgalar ve teselliler izliyordu. Bütün bunlara Martin aslında kayıtsız kalıyor, anlaşılmadığı duygusuna kapılmakla yetiniyordu. Her zaman nazikti, bu beklentilere neden olacak hiçbir vaatte bulunmamıştı, kavgada hiçbir zaman kaba davranmamış, sesini yükseltmemişti, daima dikkatli ve cömertti, daha ne yapabilirdi ki!

Kavgalı durumlarda takındığı tavır, bu kategorideki erkekler için tipiktir. Kadın ne kadar çok kızarsa, erkek o kadar sakindir. Kadın erkeğin aldırmazlığına kızarak onu sığınağından çıkarmak arzusuyla olabildiğince şirretleşir, bağırır çağırır. Erkek daha da sakinleşir, görünmeyen seyirciler varmış gibi başını sallayarak içinden söylenir: Görün, bakın, nelerle uğraşıyorum, gene de kendimi kaybetmiyorum. Bu davranışta gerçek bir sadizm yatar, zira, kadın belki başlangıçta haklı bir öfke içinde ve üzüntüsünün derecesini göstermek için hırslandığını, kızdığını belli etmek istemiştir, ama sonunda bir noktada kontrolünü kaybediverir. Yılgınlık sinyali gerçek bir yılgınlığa dönüşür ve kadın aşırı duygular batağına o derece saplanır ki artık yara almadan çıkması mümkün değildir, çünkü böyle bir durum öncelikle kendisi için yıkıcıdır.

Kendilerini sanatkâr, hassas, mutlaka da anlayışlı, ilerici ve duyarlı gören erkekler arasında dayanılmaz tip olanların sayısı az değildir. İlişkiye girdikleri kadınların önce korkularını ve tepkilerini iyice öğrenir, sonra da bunları kadınlara karşı kullanırlar; "kadınca–isterik–hesapsız" tavırla "erkekçe–düşünceli–mantıklı" tavrı, kesinlikle gerici olan bir tutumla karşılaştırmaya başlarlar. Bunun altında kadına, dişiye karşı duydukları belirgin bir korku yatar. İlişkiler yüzünden çıkan kavgalarda, duygusal açıdan acımasız yollara başvurularak hakimiyet ve kontrol hakkı talep edilir. Diğer yaşantılarında

yetenekli, düşünceli, mantıklı olabilen kadın, artık marazi biri olup çıkmıştır veya en azından şaşkın, kendine hakim olamayan, hisleri içinde bocalayan birine indirgenmiştir. Erkek bu sayede iki şey elde eder:

- Kendisini çok korkutan kadındaki doğal duygu gücünü, bir anlamda "laboratuvar"da kışkırtarak ortaya çıkarır. Ve tıpkı oturduğu bölmede düğmelere basarak patlamalar yaptıran bir atom teknisyeni gibi üzüntü duymadan, soğukkanlılık ve aldırmazlıkla, kadının bu doğal gücüne karşı koyabileceğini hem kadına hem kendisine kanıtlar. Kadının aşırı duygusallığını körüklemekle aslında bu duygular karşısında kapıldığı paniği örtbas etmeye çalışmaktadır. Eğer kendisi bu durumda soğukkanlılığını koruyabilirse, duygusal bir karşılık vermesine gerek kalmayacaktır – zaten bu silahtan yoksun olduğu için bunu yapamayacaktır da. Fakat kadının bu saldırı silahını etkisiz hale getirmekle kalmayıp kadına karşı yöneltmeyi başardığı oranda da bu noksanlık ona avantaj sağlayacaktır.
- Her iki tarafın da bütün dikkati yoğun bir biçimde duygu alanına yöneldiği için, asıl konunun tartışılmasına fırsat kalmaz. Böylece örneğin aslında erkeğin şu veya bu meselede görüşünün ne kadar akıldışı olduğu bir türlü ortaya çıkmaz. Çünkü kadın, gözle görülür biçimde öyle akılsızca ve dramatik davranır ki, erkek onun yanında mantığın canlı timsali gibi kalır. Gerçek kavganın çıkmasına erkeğin akıldışı, inatçı ve yıkıcı davranışı neden olmuşsa da, sonunda mantıkdışı hareket eden ve "kendisi ile bir şey konuşulamaz olan kişi" durumuna düşen kadındır.

Malte ünlü bir yazar, karısı Diana başarılı bir manken ajansının yöneticisi. Malte boşanmış ve ilk evliliğinden bir oğlu var.

Malte ile Diana'nın kişilik yapıları birbirinden çok farklı. Malte "yaratıcı" bir insan olarak, günlük işlerle ilgilenmekten

uzak duruyor, örneğin faturalarını ödemeyi unutuyor, banka hesabını tutmuyor. Kazancı iyi olduğu için ihbarnamelere aldırdığı yok ve yaşamının 38 yılını, bu "zaafına" rağmen, başarı ile geride bırakmış.

Diana son derece düzenli ve etkileyici bir kadın. "Savrukluktan"tan hoşlanmadığı için, yavaş yavaş bütün günlük işleri ve onun da ötesinde Malte'nin özel yaşamının düzenini yürütmeyi kendisi üstlenmiş. Erkeğin oğlunun hediyelerini alıyor, hafta sonu ziyaretlerini ayarlıyor. Bütün ödemelerin zamanında yapılmasına dikkat ediyor ve koşulları görmek için Malte'nin yayınevleri ile yaptığı anlaşmaları okuyor.

Diana firmasında çok başarılı ve saygıdeğer: Özellikle güvenilir bir kişi olduğu için herkes onunla çalışmaktan memnun. Diana gerçekten bir kariyer yapıp sağlam bir temele oturduktan sonra, yaşamındaki tek yanlılığı hissedip dengelemek istiyor: Bir ailesi olsun istiyor. Çocuk sahibi olamayacağı için de bir çocuğu evlat edinmeye karar veriyor. Malte bu niyete karşı kayıtsız kalıyor; kendisinin zaten bir oğlu vardı ve başka bir çocuğa mutlaka gerek duymuyordu, fakat Diana'nın isteğini anlayabiliyordu. Ne var ki Malte bu isteği "kadının" projesi olarak isimlendirmekten çekinmiyor. Bir evlat edinme işleminin nasıl olacağını kadının kendisi araştırmalı, gerekli öncalışmaları o yapmalıydı. Çocuk eve geldiği zaman da, onun bakımının esas kısmını Diana üstlenmeliydi. Diana bunları kabul ediyor. Zaten bu ilişkide pratik olarak her şeyi üstlenen ve yürüten kendisi değil mi.

Bir yılın sonunda Diana gerekli önkoşulları başarıyla yerine getiriyor. Geriye evli çiftin yapması gereken birkaç formalite kalmıştı: Çocuk edinme merkezine bir ziyaret ve bir sosyal uzmanın istekli ailenin evine yapacağı bir ziyaret. Diana bu konudaki hazırlıkları da yaptı. Malte'ye oturup dostça gülümsemekten ve güvenilir bir iz bırakmaktan başka bir iş kalmıyordu; zaten uyumlu bir çift sözkonusu olduğu için bu

işlemler bir çeşit formaliteydi. Fakat birdenbire Malte işleri yokuşa sürmeye başladı, açıkça ve belirgin olarak değil, ama zarif bir biçimde ve farkettirmeden. İlk randevu tarihini "unutup" o gün, bir haftalığına yurtdışı gezisine çıktı. Yeni bir randevu kararlaştırmak gerektiğinde, "bu kadar önceden gün nasıl saptanır" diye güçlük çıkardı. Nihayet her şey ayarlandı ama bu kez de buluşmadan bir gün önceki akşam öyle inatçılık etti, öyle kaprisli davrandı ki, Diana üzülmeye başladı: Acaba kocası ertesi gün sosyal uzmanın önünde de böyle mi davranacaktı? Malte bu "bürokratik ıvır zıvır"dan sıkıldığını belirtiyordu; "kendini beğenmiş zıpçıktının" birinin gelip onu gözden geçirmesi zıddına gidiyormuş, "zavallı bir teyze hanımın" karşısında sevimli görünmek için sırıtmak ona ters geliyormuş. Diana da zaten her şeye boyun eğermiş, tek bir emirle güleryüz takınabilen bir oportünistmiş; bu firmasından da belliymiş, dalavereler, yalan dolan olmasa firmanın bu kadar büyümesi mümkün olurmuymuş hiç! Diana bu saldırının sebebini açığa çıkarmayı deniyor. Kocası evlat edinmeyi kabul etmiyorsa, bunda bir kuşkusu varsa, bunu açıkça söylese daha iyi olmaz mıydı? Bunun üzerine adam, evlat edinmenin kendisini hiç ilgilendirmediğini söylüyor; Diana analık saplantısı içindeyse, buyursun yapsındı!

Diana yavaş yavaş öfkeleniyor. Erkeğin kuşkularını veya karşı görüşlerini objektif olarak dile getirmesi için bir yıl zamanı olmuştu. Oysa o hiçbir şey söylememiş, aksine sık sık olumlu konuşmuş, hatta bu olaya sevindiğini hissettirmişti. Daha hâlâ geç kalınmış değildi, fikrini değiştirebilirdi; ama şöyle ya da böyle kadına ve çocuğa karşı bir açıklama borçluydu. Öte yandan Diana onun oğluna karşı iyi ve özenli bir baba olduğunu kabul ediyordu, kendisi de Diana'nın bir üvey anne olarak çocuğa karşı gayet güzel bir yaklaşım içinde olduğunu kabul etmeliydi. Malte evlat edinme konusuna karşı gerçek bir bahane göstermiyorsa, bu formaliteleri yerine getirirken

biraz sevimli davranarak kadını desteklemesi daha doğru olmaz mıydı?

Bu çıkış üzerine Malte somurtuyor. O bir sanat adamıymış, duygulu, hassasmış, içinden geldiği gibi davranırmış; bir durum karşısında nasıl davranacağını önceden kestiremezmiş. Ertesi sabah gelecek olan sosyal uzmanın yanında bulunmaya söz verebilirmiş; fakat onun karşısında nasıl bir tavır takınacağını bilemezmiş, çünkü kendisi Diana gibi soğukkanlı bir işadamı değilmiş, bu yüzden ne yapacağını önceden saptayamazmış.

Tartışma sürüyordu, bu arada Diana gittikçe daha çok kızıyor, sinirleniyordu, Malte ise giderek sakinleşiyor, inatlaşıyordu. Sabaha doğru Diana artık tam bir çözülme halindeydi. Şimdi onları bir gören olsaydı, Malte'nin soğukkanlı ve dengeli biri olduğunu, Diana'nın ise isteriye tutulduğunu ve kendine gelinceye kadar yalnız kalmasının iyi olacağını düşünürdü. Çünkü Malte çalışma odasında oturmuş, sakin sakin *Der Spiegel* dergisini okuyordu. Diana ise gözleri ağlamaktan şişmiş, oturma odasında dört dönüyor ve geç saatte sokaktan geçenlerin şaşkın bakışları altında, Malte'nin son eserinin müsvettelerini pencereden dışarı fırlatıyordu.

Malte bu kavga ile ne elde etti?

- Diana her zamanki düzenliliği, örgütleme yeteneği ve nesnelliğiyle erkekte bir aşağılık duygusu uyandırıyordu. Bu olayla kendisini Diana'dan daha üstün hissetmeyi başardı.
- Evlat edinme olayı, kendini aşma pahasına –sosyal uzman karşısında bir gülümseme– atacağı ufacık bir adımla bir lütuf eylemine dönüşmüştü.
- Kendi tutumunun her durumda en iyisi olarak kalmasını sağlamıştı. Eğer o akılsızca ve yakışmayan bir şey yaparsa, bu onun yaratıcı dehasından ve iç temizliğinden ileri geliyordu. Aynı şeyi kadın yaparsa, isterik olduğundandı,

önemsenmemeliydi. Ortak bir iş yapmaya zorlanmayı kabul ediyorsa, bu onun şahane büyüklüğündendi. Aynı şeyi kadın yaparsa, bunun adı başını dik tutmayı beceremememek ve oportünizmdi.

Bu kavga ile Diana ne kazandı?

- Belki Malte bilinçaltında bir yerlerde kendisinde bir terslik olduğunu hissetti, fakat bunun Diana'ya bir yararı olmadı. Çünkü beş yıllık evliliklerinde böyle çok kavgaları olmuştu. Yani erkeğin davranışları üzerinde düşünmesi için eline çok fırsat geçmişti ama değişen bir şey olmamıştı. Tam aksine Malte taktiklerini mükemmelleştirmişti.
- Belki yakında bir barışma olur; bu sırada Malte karısına bir jest yapar, ona bir hediye alır, sevecen davranır, arzu ettiği herhangi bir şeyi yerine getirir. Gene de bu bir kazanç sayılmaz; çünkü erkek bunu yaparken, kadını aptal bir çocuk yerine, kendisini de yüce gönüllü, akıllı bir baba yerine koyarak bir lütufta bulunuyormuş gibi davranacaktır.

Böyle bir şahsiyetle birlikte yaşayacak kadınlar –örnekteki kadar yoğun olmasa da erkeklerin çoğunda bir dereceye kadar aynı davranışlar gözlenmiştir– için iki olanak vardır. Ya böyle davranan bir erkekle yaşayamayacaklarını anlayarak ondan boşanıp başka birini ararlar. Ya da kendi tepkilerini değiştirir ve aşırı duygusallığı uzatmaktan vazgeçerler.

Bunu söylemek kolay, ama yapmak zor. Çünkü tartışma uzadıkça, duygular kontrolden çıkar. Bütün sorun ise kontrolün nasıl olacağında.

Eğer insan kavga edecekse, bunun bir amacı, bir yönü olmalı. Aksi halde, duygulara attırılan ölüm perendesi, sadece erkek milletini eğlendirir. Bunun için, hanımlar, bu işe ağ germeden yanaşmayalım.

9

Maksatlı – Yanılmaz – Sınırlı
Erkekler Gerçekten Böyle Midir?
Son Bir Söz

Erkeklerin iyice belirgin bazı özellikleri kadınlar tarafından adamakıllı incelenip öğrenilmeye değer. Feministlerin ileri sürdükleri gibi, kadınların bu durumda tıpkı erkekler gibi tek yanlı, duygusuz olmaları diye bir tehlike sözkonusu olamaz. Kadınların çıkış noktası, aksi yöndeki bir aşırılığa öylesine bağlıdır ki, duygu haznelerinde köklü bir kısıntıya gidecek olsalar bile geriye onlara yetip de artacak kadar duygu kalır.

Erkekler hoştur, bunu yaptığımız konuşmalarda da saptadık. Gerçekten çok hoşturlar, şaşılacak kadar hoş. Ama duygusal açıdan pek sınırlıdırlar.

Bu bizi üzmesin; başka türlüsü ellerinden gelmiyor. Burada biz, yaratıcılığın ve sezginin tıpkı bir yabancı dil gibi, altı hafta sürecek bir seminerde öğrenilebileceğini ileri süren bir türle karşı karşıyayız. Bu "yabancılar", duygular ülkesine gelir de orada birkaç nezaket sözcüğü öğrenip ezberleyebilirlerse, biz buna ancak sevinebiliriz.

Araştırmamızın sonunda, bugünün erkeklerini belirleyen birkaç özelliği saptamak istiyoruz. Hedefi hep gözönünde tutarak davranmak örneğin. Erkekler şaşmadan kendi yollarına giderler, isterse bu yol eğri yöne gidiyor olsun. Bu onlara korkunç bir avantaj sağlar, çünkü gerçeğin algılanması sübjektif bir şeydir, yaptığı işten emin olduğu izlenimini uyandıran bir insan, çevresindekileri de, ortada objektif bir olay bulunduğuna inandırır. Yaptığı işten kesinlikle emin bir insanın sonu ya cumhurbaşkanlığı makamıdır ya da akılhastanesi. Yanılmazlık özelliği de erkeklerde oldukça belirgindir. Engeller ve başarısızlıklar büyük bir gayret ve demagojiyle öyle bir çerçeveye yerleştirilir ki, psikolojik açıdan pohpohlayıcı, toplumsal açıdan etkileyici, maddi açıdan verimli, duygusal açıdan üzüntüden uzak yaşanıp gidilir.

Son olarak erkekler kendilerini azla yetinen insan kabul ederler. Yaşam felsefeleri iyice küçülmüştür; daha az içerik, daha az sorun. Teknikten de bilinir ki, bir şey ne kadar çok parçadan oluşursa, bozulmaya o kadar yatkındır. Erkekler olabildiği kadar basitleşmeye gayret ederler, ilgi alanlarını kısarlar, duygularını köreltirler, özeleştiriyi en aza indirirler, kolay kabul etmez, kolay karşı çıkmazlar.

Bütün bu özellikler, kadınlar tarafından adamakıllı incelenip öğrenilmeye değer. Feministlerin ileri sürdükleri gibi, kadınların bu durumda tıpkı erkekler gibi tek yanlı, duygusuz olmaları diye bir tehlike sözkonusu olamaz. Kadınların çıkış noktası, aksi yöndeki aşırılığa öylesine bağlıdır ki, duygu haznelerinde köklü bir kısıntıya gidecek olsalar bile geriye onlara yetip de artacak kadar duygu kalır. Zaten erkekler gibi olmayı istesek bile olamayız. Çünkü biz "kız olarak doğmadık, kız olmak için eğitildik", oysa erkek olmak için erkek doğmak gerekiyor.

Erkeklerle başa çıkmak için onlarla olan ilişkilerimizdeki

sakat yaklaşımı bıkıp usanmadan açıklığa kavuşturmak bu durumda daha da önem kazanıyor:

- İlişki bir krize girince kadınlar (üstelik erkekler de) kaçacak delik ararlar. Ortaya çıkan anlaşmazlıklara bakıp bir şeylerin yürümediği, belki de hiçbir zaman yürüyemeyeceği sonucuna varacakları yerde, nikaha cankurtaran simidiymiş gibi sarılırlar. İnsanın birlikte çalıştığı kişi huysuz, cansıkıcı, kavgacı biri ise ve sık sık sorun yaratıyorsa, yapılacak en doğru iş, onu kovulması çok zor bir makama getirmek mi olurdu? Daha deneme süresinde meselenin ortaya çıkması ve onun yerine daha uygun birinin işe alınması daha sevindirici olmaz mıydı?
- Kadınlar içlerinde duydukları kuşkuları hayat arkadaşlarına açıkça söylemekten hoşlanırlar. Kadınlar bunu, eşlerinden güçlü bir yanıt bekledikleri için yaparlar. Erkek, kadınına, onun güzel, akıllı, sevimli, yaratıcı olduğunu söylesin isterler. Erkek önceleri bunu dener, fakat sonradan sözlerinin yatıştırıcı nitelikte olmadığını, kadının, bunun devamlı yinelenmesine ihtiyacı olduğunu anlar. Sonuç: Sorunu olan kimse, önce kendi kendisiyle barışmalı. Erkeğin ağlama duvarına kadının başını çarpıp durmasının hiçbir yararı yoktur. Kadın bunu yapacağı yerde, sinemaya gitmek, hayvanat bahçesini gezmek gibi şeyler bile olsa, hoşuna gidecek başka bir uğraş bulmalıdır.
- Kadınlar bir şeyi tam isterler. Eşi ile olan ilişkisinin, kendi yaşamında da erkeğin yaşamında da, önde gelen, anlamlı bir yeri olmasını isterler. Ne olursa olsun, bu beklentiden şaşmazlar. Bunda anlaşılmayacak bir yan yok. Yaşama bir anlam vermek kolay değildir. Herhalde yaşamın anlamı, bir iş sahibi olmak, gününü çeşitli eğlencelerle geçirmek, hatta verimli bir yaratıcı uğraş içinde olmak bile değildir. Yaşamdaki sıradan işlere aşırı derecede değer veren din de, gücünü iyice yitirdiğine göre yaşamın anlamını bu soru-

nun kaynağında aramak, akla daha yakın, yani duygular ülkesinde, maddedışı istekler ülkesinde... Mutluluk verecek metafizik bir ortak yaşam hayalini beslememek çok zordur; bu yüzden kadınlar bundan kolay kolay vazgeçemezler. Ne yazık ki, bu, sıkı sıkıya ona sarılmak için yeterli bir neden değil. Bizler de uzun süre Noel babaya, Paskalya tavşanına, yağmur ilahına vs. inandık durduk. Nihayet günün birinde, aklımız bizi Noel babanın da, Paskalya tavşanının da, yağmur ilahının da varolmadıkları gerçeğini görmeye zorladı.

Eşi konusunda kadın kendini kandırmamalıdır. Erkeğin huyundan yakınmıyorsa, iyidir. Huyuna katlanıyorsa da iyi. Aksi halde acı gerçek şudur: Erkeğin değişme şansı yok gibidir. Ve gerçek bir anlaşmazlık ortaya çıkmışsa: Gözyaşlarıyla, kavgalarla, zorlamalarla, sitemlerle büyük bir mutluluğa erişmeyi umut etmek boşuna bir gayret olur. Kadının şaşmadan kendi yoluna gitmesi yapacağı en iyi şeydir.

Kadınların bu görüşü benimsemesi zor oluyor. Sallantıda olan veya şöyle böyle yürüyen ilişkilerinin, birdenbire tılsımlı bir değnek değmişçesine ideal bir beraberliğe dönüşeceğini umut ediyorlar.

Kadınlar, ilişkilerini kusursuz kılacak bir formülün mutlaka bir yerlerde varolduğuna ve onu bulmaları gerektiğine inandıkları için devamlı bir arayış içindedirler. En doğrusunu bulmak umudu içinde, devamlı olarak kendilerinde, tavırlarında, kavgalardaki tepkilerinde bir öyle bir böyle değişik biçimler dener dururlar. Bu kendileri için de sorun yaratır; çünkü hep kendileriyle uğraşmak, kendini eleştirmek onları yıpratır, çökertir. Bunun erkek üzerinde akılsızlık ve kaypaklık izlenimi bıraktığını anlamak zor değildir. Sözün kısası, böyle davranmakla bir şey elde edilmez. Özellikle kadınlar için.

Ya erkekler? Onlar hoştur, bunu yaptığımız konuşmalar-

da da saptadık. Gerçekten çok hoşturlar, şaşılacak kadar hoş. Ama –böyle olmayı kendileri istiyor– duygusal açıdan pek sınırlıdırlar ya da aşırı derecede uzmanlaşmışlardır diyelim; daha kibar davranmış oluruz.

Onlarla birlikte gazinoya gidebilir, birlikte çalışabilir, dostluk kurabilir, hatta evlenip çocuk sahibi olabilirsiniz, satranç oynar, tartışma yapar, film seyredersiniz, hatta isterseniz biraz kırıtıp biraz cilveyaparak altın bilezikler, Rolex saatler koparabilirsiniz, ama duygu konusunda onlara güvenemezsiniz. Onlara neyin caiz olup neyin olmadığını dostça ve açıkça söylediğiniz zaman, tutumları sandığımızdan çabuk değişiverir. Bir erkek pandomime başvurarak, örneğin eylemleri, sözleri ve jestleriyle duygusal açıdan ihtiyaç duyulan şeyi verebilir. Bu da bir tepkidir. Fakat bu tepki, "teknik zekayla" iletişim sağladığı söylenen bir bilgisayarın çıkardığı teneke sesi kadar gerçek olabilir ancak.

Ama bu bizi üzmesin; başka türlüsü ellerinden gelmiyor. Burada biz, yaratıcılığın ve sezginin tıpkı bir yabancı dil gibi, altı hafta sürecek bir seminerde öğrenilebileceğini ileri süren bir türle karşı karşıyayız. Evet, tıpkı bir yabancı dil gibi. Bu "yabancılar", duygular ülkesine gelir de orada birkaç nezaket sözcüğü öğrenip ezberlerleyebilirlerse, biz buna ancak sevinebiliriz.

Bunun dışında, kendi ana dilimiz "duygu"yu, tıpkı Cermen ve Kelt dilleri gibi yavaş yavaş unutmaya başlasak hiç de fena olmayacak.

Kadınların ülkesi gerçi daha iyidir ama henüz orada yaşamak olanaksızdır.

RAUDA JAMIS

Frida Kahlo

"Sanat tarihinde Frida, içinde ve yüreğinde hissettiği biyolojik gerçeği dile getirmek için canını dişine takan sanatçıya tek örnektir."

Diego Rivera

Acının ve hastalığın egemen olduğu bir yazgı... Kadın ve ressam olarak bu yazgıdan ayrı düşünülemeyecek bir Frida Kahlo... Korkunç fiziksel acılarla muazzam bir yaratı gücü arasında parçalanmış kırkyedi yıllık kısa bir ömür...

Belgelere dayanılarak coşku ve duyarlılıkla kaleme alınmış bu kitapta olağanüstü bir kadının portresiyle birlikte devrimci Meksika'dan New York'un gösterişli salonlarına, 30'lu yılların Parisi'nin sürrealist galerilerine, bütün bir dönemin tablosu çiziliyor.

Bu kitabın konusu sevimli erkekler. Ama sevimlilik erkeklerin en önde gelen ve tek özelliği olmadığından erkeklere özgü başka tipik özellikler de ele alınıyor...

Erkeklerle gezmeye gidilebilir, arkadaşlık kurulabilir, hatta evlenilebilir; satranç oynanabilir, tartışılabilir; onlardan çocuk sahibi bile olunabilir ama duygusal konularda onları pek hesaba katmamak gerekir. Kadınlar duygular dünyasında hareket etmeyi sevdiklerinden erkek denen bu karmaşık mekanizma onları oldukça uğraştırır.

Erkeklerle birlikte yaşamak (ya da çalışmak) isteyen (zorunda olan) kadınlara bu kullanma kılavuzu çok yararlı olacaktır...

ISBN 975-414-085-5